

1922–28 s H. Jelínkem a F. Skácelíkem, 1928–31 v rámci red. kruhu); *almanachy*: Almanach na rok 1900 (1900, s K. Kamínkem a A. Procházkou), Studentský almanach (1904, s J. Krejčím); *sborník*: Prémie Umělecké besedy na rok 1908 (1908, s J. Kamperem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: L. K. Hofmana Sebrané spisy 2. Spisy smíšené (1905, s J. Glücklichem a K. Krotou); Nová česká poezie (antologie, 1907, s A. Novákem); Výbor ze spisů V. Hálka (1923, se Š. Ježem a F. Skácelíkem). ■

BIBLIOGRAFIE: J. O. Novotný: Soupis časopiseckých prací V. D. (1895–1909), Lumír 1927/28; N. Gajerová, P. Kučera in Z. Myšička: V. D. (1971). ■ LITERATURA: K. H. Hilar: V. D. Esej o jeho ironii (1910); J. Hajšman: V. D. v domácím odboji (1931); A. Hartl: O politickém básníku (1931); M. Rutte: V. D. (1931); sb. Rodný kraj v životě a díle V. D. (1934, usp. J. Stáhlík); H. Jelínek: V. D. (1932); A. Novák: V. D. (1936); E. Janský: Mládí v díle V. D. (1937); Katalog výstavy Život a dílo V. D. (1948); Z. Myšička: V. D. (1971). ■ J. Karásek: V. D., in Impresionisté a ironikové (1903); A. Procházka: V. D., in České kritiky (1912); O. Fischer: V. D., in K dramatu (1919); J. Laichter: Generace devadesátých let v románech V. D., in Uměním k životu (1919); K. Sezima: Sebeironie zrazeného srdce, in Podobizny a reliéfy (1919); P. M. Haškovec: V. D. překladatel, Lumír 1927/28; M. Hýsek: V. D. jako literární kritik, Lumír 1927/28; J. O. Novotný: V. D. a prosinec 1897, Cesta 1927/28; M. Rutte: Dramatik deziluzionismu, Lumír 1927/28; P. Fraenkl: Mladistvá lyrika V. D., Sever a východ 1928; V. Jirá: Rýmové umění V. D., Lumír 1930/31 → O smyslu formy (1946); Lumír 1930/31, č. 9 (smuteční číslo); F. X. Šalda: V. D., básník a politik, ŠZáp 1930/31; J. Fučík: Rytíř V. D., Tvorba 1931; J. Malý: Politické začátky V. D., Nové Čechy 1931; Dykův archiv in Lumír 1931/32; A. Novák: V. D. a O. Březina, Lumír 1931/32 + Problém smrti v poezii V. D., Lumír 1931/32; P. Buzková: Drama V. D., in České drama (1932); A. Veselý: V. D. dramatik, Lumír 1932/33; F. Kropáč: K estetice básnického díla V. D., Lumír 1933/34; F. X. Šalda: Několik myšlenek na téma básník a politika, ŠZáp 1933/34; F. Kropáč: Metafora a metonymie v básnickém díle V. D., Lumír 1934/35; K. Krejčí: Bourgetův Žák a Hackenschmid, Lumír 1935/36 → Česká literatura a kulturní proudy evropské (1975); A. Veselý: O D. próze, Lumír 1936/37; V. Lišková: Kniha D. povídek, LidN 8. 1. 1939 + Znovu D. Krysař, LidN 8. 5. 1939, obojí → Posmrtný odlitek z prací Věry Liškové (1945); M. Rutte: Na hranici země a času, in Mohyly s vavřínem (1939); J. Müldner: Neznámá kniha V. D. čili O velikém smutku A. Procházky, Zvon 1939/40; A. Pražák: Za V. D., in Míza stromu (1940); V. Bitnar: V. D. a Katolická moderna, sb. Kruh (1941); J. B. Čapek: V. D. básník, in Záření ducha a slova (1948); A. Grund: V. D., Kytice 1948; B. Polan: Válečná tetralogie Dykova, Nový život 1950 → Život a slovo (1964); A. M. Píša:

Poezie V. D., in V. D.: Básně (1955) → Stopami poezie (1962); B. Polan: Průřez básnickým dílem V. D., NŽ 1956 → Život a slovo (1964); V. Justl: O V. D., in V. D.: Krysař a jiné prózy (1957); V. Forst: Předválečná satira V. D., sb. O české satíře (1959); M. Jirásková: Několik poznámek k D. Válečné tetralogii, ČLit 1963; M. Lukeš: Dykovo drama, in V. D.: Zmoudření Dona Quijota – Krysař (1964); A. M. Píša: Tragický ironik V. D., in Stopami dramatu a divadla (1967); Z. Adamová: Pověst o krysaři, ČLit 1968; F. Buriánek in Generace buřičů (1968); T. Vojtěch: V. D. a těšínská krize v letech 1918–1920, SISb 1971; V. Závada in V. D.: Opustíš-li mne... (1973) → Krajina a lidé mého srdce (1975); J. Opeľík: Dvě dykovské marginálie, ČLit 1974; A. Hájková: Pomsty individualistovy, ČLit 1977; J. Mourková: Poslední romantik, Lit. měsíčník 1977, č. 10; Š. Vlašín in V. D.: Anebo a jiné básně (1980).

jo

Josef Dýma

* 13. 3. 1882 *Náměšť nad Oslavou*

† 2. 8. 1933 *Praha*

Žurnalista a povídkář, překladatel ruské i francouzské beletrie.

Po absolvování reálky v Brně (mat. 1902) tam začal navštěvovat vysokou školu technickou, ale studií brzy zanechal a šel k novinám. Před válkou pracoval jako redaktor v pokrokových a protiklerikálních listech: od 1904 v brněnské Moravské orlici, po čase v olomouckém Pozoru, od 1912 v Zájmech Slovače vydávaných v Uherském Hradišti. Hned začátkem války narukoval na ruskou frontu, už 24. 8. 1914 padl do zajetí a byl internován v zajateckých táborech v Turkestánu. Ještě jako zajatec začal v Taškentě 1915 organizovat československý odboj a přispívat do petrohradského Čechoslováka, od června 1916 působil v Kyjevě ve Svazu spolků československých na Rusi (zejména v jeho tiskovém orgánu Zprávy) a krátce v redakci Čechoslovana, odkud koncem roku pro organizační neshody vystoupil; působil dále jako neúnavný emisar československých legií a redaktor legionářských časopisů (1918

ve Vladivostoku Věstník Dálného východu, 1918–19 v Jekatěrinburgu Československý deník). V srpnu 1919 se v hodnosti nadporučíka vrátil do vlasti, kde nadále pracoval jako žurnalista. V období 1920–24 byl šéfredaktorem plzeňského listu Český směr, od 1924 až do své smrti politickým redaktorem (zvláště parlamentním zpravodajem) deníku Národní osvobození, jehož byl spoluzakladatelem. Vedle toho stál u zrodu Čs. obce legionářské (od 1921) a aktivně pracoval v Syndikátu čs. novinářů (zasloužil se zejména o zřízení sociálního pojištění pro žurnalisty). Zemřel na cukrovku a tuberkulózu, zpopelněn byl ve strašnickém krematoriu v Praze.

Těžiště D. beletristické činnosti leží v malé prozaické formě. Začal povídkami psanými exaltovaným jazykem, na ně navázal drobnými symbolistními prózami (*Žhavé krůpěje*) obdobnými těm, o jaké se v knize *Má cesta* pokoušel jeho přítel J. Uher; hororové povídky posledního svazku (*Otřesy*) psal formou dramatického dialogu. S citovou dojmavostí evokoval D. především lidi, kteří podléhají surovosti světa ovládaného peněžitými vztahy nebo zmítaného válkou, a bizarní postavy stravované vnitřním běsem; v tom se patrně projevil jeho blízký vztah k ruské próze, kterou po válce sám překládal. Závažnou část své publicistiky věnoval líčení, výkladu a propagaci legionářského odboje na Rusi.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. Ptáček, Josef Dumas, Mojmir (vesměs v legionářském tisku v Rusku); jd., J. D., -r. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čechoslovák (Petrohrad, od 1915); Čechoslovan (Kyjev, od 1916); Československý deník (Jekatěrinburg, od 1918); Čes. směr (Plzeň, od 1920); Dobrý den (od 1927); Lid. noviny (od 1902); Morava (od 1901); Mor. orlice; Mor. slez. revue (od 1905); Nár. obzor (od 1908); Nár. osvobození (1924–31); Našinec (Olomouc); Srdce (od 1901); Světozor (od 1929); Věstník Dálného východu (Vladivostok, od 1918); Zájmy Slovače (Uh. Hradiště). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Povídky a bizarerie (1908); *Žhavé krůpěje* (PP 1909); *Otřesy* (PP 1919); *Hra na papírka* (D b. d., 1922). — *Překlady*: L. I. Mečnikov: Počátky civilizace (1920); A. T. Avertchenko: Zamilovaný Filimon Buzykin... (1920) + *Ďábské úklady a jiné humoresky* (1920); P. K. Kozlov: Mrtvé město Chara-Choto (1929); V. J. Šiškov: Divadlo v Ohryzově (1929); R. L. Samojlovič: SOS od severního pólu (1930); P. S. Romanov: Nová láska (1932); L. D. Trockij: Německo klíčem k mezinárodní situaci (1932); I. Ilf, J. Petrov: Dvanáct křesel (1933); M. Zoščenko: Šibal Griška (1933). — *Ostatní*

práce: Ztráta 400 000 korun národního jmění. Divadelní aféra (b. d., 1908); Cestou k svobodě (články z legionářského tisku 1915–17; 1920); Od obrození národa k jeho svobodě (1920); Anabaze (články z legionářského tisku 1918–19; 1922). ■ REDIGOVANÉ: Kalendář Čechoslovanu na rok 1917 (Kyjev 1916). ■

LITERATURA: S. K. N. (Neumann): Dvě knížky próz, MSIR 1907/08 → Stati a projevy 3 (1969); A. Drtil: ref. Povídky a bizarerie, Novina 1908; -vh.: ref. Cestou k svobodě, Kmen 1920; J. Kudela: ref. Cestou k svobodě, LidN 23. 10. 1921 + ref. Anabaze, LidN 8. 3. 1922; an.: nekrolog, NO 3. a 6. 8. 1933.

jo

Ladislav Dymeš

* 8. 4. 1901 *Rosice* u Chrudimi

† 22. 4. 1971 *Kostelec nad Černými lesy*

Lyrický básník, prozaik.

Jeho otec byl technickým adjunktem. Obecnu školu vychodil L. D. v rodišti, 1919 maturoval na reálném gymnáziu v Chrudimi a pak studoval na právnické fakultě UK (doktorát až 1934), 1922 na několikaměsíční studijní cestě v Německu. Po návratu se stal redakčním tajemníkem Masarykova slovníku naučného, za 4 měsíce se však musel pro vážnou chorobu (která ho pronásledovala po celý život) uchýlit do svého rodiště. 1924 se stal finančním koncipientem na Slovensku (Liptovský Mikuláš, Bratislava, Topoľčany). Od 1926 žil v Praze jako volný literát, po roce však přijal zaměstnání v Léčebném fondu veřejných zaměstnanců. 1927–28 byl 3 měsíce žalářován jako autor básně *Revoluce v Praze* (psána pro čas. Pravda mládeže 1926, konfiskována). Pak žil opět jako volný literát až do doby, kdy začal vykonávat právnickou praxi, nejprve v Chrasti u Chrudimi (1931), pak v Mirovicích (1932), Blatné (1933), Náchodě (1933), Poličce (1933–34), Praze (1935), Josefově u Jaroměře (od 1936) a nakonec v Kutné Hoře (od 1939 do penzionování 1955).

Utělé D. básnické sbírky obsahují melodickou, tvárně nevýbojnou poezii, jež usiluje vy-

nést intimně osobní náměty do meditativní polohy. Teskné sny plachého samotáře (*Paní v závoji*) získaly postupně podobu nenaplněné erotické touhy. Básník, jenž byl ve svých začátcích v 1. pol. 20. let stržen levicovým hnutím, se stále více přikláníl k náboženské víře. Tradiionalistické pojetí této ideové orientace, vrcholící D. poezií z válečných let, posilují v kulturně estetické rovině časté motivy anticke.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Jan Zličan, Pavel Jun; Dý. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta; Čas; Červen; Čes. slovo; Domov a svět; Host; Južné Slovensko; Kohoutek; Komunist. kalendář; Komunistka; Letem světem; Lumír; Malý čtenář; Národní a Stavovské divadlo; Nár. kultura; Nár. osvobození; Nár. politika; Novina (Opava); Pramen; Pravda mládeže; Právo lidu; Proletkult; Reflektor; Rozsévačka; Rudé právo; Rudý večerník; Severočes. deník; Sršatec; Topičův sborník; Tribuna; Tvorba; Unie; Úsvit; Volná myšlenka; Země; Zvon. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Ze světa do světa (BB 1925, přeprac. a rozšíř. vyd. 1929); Zpěvačka dobrého srdce (PP 1927); Poslední výzva (BB pro ml., 1929, konfisk.); Paní v závoji (BB 1935); Člověk, jehož jsem potkal (BB 1936); Stan pod nebesy (BB 1937); Sen nad strunami (BB 1939); Chrámy (BB 1940); Kvetoucí sen (BB 1940); Motýl ve větru (BB 1941); Nový měsíc (BB 1944); Lyra neumlčená (BB 1945). ■

LITERATURA: J. Karásek ze Lvovic: Nové umění, Lit. listy 1923/24; F. Götz: Dva melancholické (ref. Ze světa do světa), NO 6. 9. 1925; A. C. Nor: ref. Zpěvačka dobrého srdce, Host 1927/28; V. Hrbek (Z. Kalista): Poznámky o nové lyrice (ref. Člověk, jehož jsem potkal), Lumír 1936/37; V. Hrbek (Z. Kalista): Lyrická tříšť (ref. Stan pod nebesy, Sen nad strunami), Lumír 1938/39; J. Heyduk: Marginálie (ref. Motýl ve větru), LidN 20. 7. 1941.

pb

Karel Dyrýnk

* 25. 3. 1876 Praha

† 2. 7. 1949 Praha

Typograf a grafik, autor odborných typografických spisů a spoluzakladatel české typografické kritiky; překladatel z francouzštiny.

Po vyučení pracoval jako sazeč v různých pražských tiskárnách. Na renesanci české typografie a vzniku české bibliofilie se začal prakticky podílet, když v období 1903–06 pracoval v tiskárně E. Leschingra a hlavně když působil v tiskárně Politiky (1906–13), kdy se stal blízkým spolupracovníkem V. Preissiga, Z. Braunerové, V. H. Brunnera a podporovatelem spah M. Martena. Tehdy začal také sám navrhovat knižní úpravy, vytvářet a realizovat svá první písma, psát typografickou kritiku a redigovat typografické, resp. bibliofilské časopisy. Za účast na stávce typografů, kterou jako sociální demokrat spouloorganizoval 1913 (mj. se svým švagrem B. M. Weigertem, 1873–1952, typografem, překladatelem a bývalým omladinářským vůdcem), byl propuštěn a dlouho nemohl najít práci. Za války se uchýlil v tiskárně T. Venty, 1919 byl jmenován technickým ředitelem Státní tiskárny a zasloužil se o její pronikavou modernizaci. Po odchodu do důchodu (1934) si najal Reylovu tiskárnu na Malé Straně a uskuetečňoval zde dále své snahy o českou knihu krásnou písmem, grafickou úpravou a výzdobou. Pohřben byl v Praze na Vinohradském hřbitově.

Svou typografickou praxi doplňoval K. D. literární činností. Původní práce věnoval problematice vlastní profese, překlady vybíral z tvorby velkých zjevů dobově relevantní prózy francouzské a ojediněle i severské (G. Flaubert, A. France, K. Hamsun).

PŘÍSPĚVKY in: Bibliofil; Čes. bibliofil (od 1910); Čes. svět; Grafický obzor; Knihomol o knihách, lidech a událostech; Ročenka čes. knihtiskařů (od 1911); Typografia (od 1905). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: J. Verne: Chancellor, Martin Paz (1907); G. Delanne: Perisprit (1908); C. Flammarion: Cesty balónem (1908, s B. M. Weigertem); Svět před stvořením člověka (1909, s B. M. Weigertem); K. Hamsun: Mystérie (1909); G. Flaubert: Paní Bovaryová (1913, s B. M. Weigertem); P. a V. Margueritte: Zuzka (1917); A. France: Místodržitel judský (1923) + Tři legendy z knihy L'étui de nacre A. France (1924); A. Masson-Forestier: Zmizení na moři (1924). — *Ostatní práce*: Pravidla sazby typografické (1908); Krásná kniha — její technická úprava (1909); Typograf o knihách (1911); Sazba akcidenční (1. 1920, 2. 1925); České původní typografické písmo (1925); Knihotiskař zákazníkovi (1926); Dvě bibliofilské otázky (1927); České akcenty (1930); Písma Josefa Váchala (1930); Ležaté písmo čili kurzíva-italka (1931); O novém vydání Bi-

blí králické (1935, s J. Pickou); K prvnímu bibliofilskému vydání Slezských písní (polemika, 1938); Moderní české písmářství (1947). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Typografia (1905—19), Český svět (1915—19, obrazová část), Knihomol o knihách, lidech a událostech (1916—17). ■

LITERATURA: M. Marten: ref. Krásná kniha ..., Moderní revue sv. 22, 1909/10, s. 109; A. M. (Macek): Monografie o literatuře a umění (ref. Typograf o knihách), Akademie 1911/12; Jubilejní číslo Typografia 1926, č. 2 (hl. A. Novák: D. obnovitel); K. Janský: Bibliofilské tisky, LitN 1930/31, č. 3; m. n. (M. Novotný): Bouře ve sklenici, LidN 14. 5. 1938; A. Chvála: Za typografem K. D., Typografia 1949.

jo

Josef Ehrenberger

* 21. 7. 1815 *Korouhev* u Poličky

† 7. 2. 1882 *Praha*

Autor lidovýchovných, katolicky tendenčních povídek historických a vesnických, jeden z prvních pěstitelů původní prózy pro mládež. Básník, spisovatel historických pojednání.

Otec byl poddaný sedlák z písmáckého rodu. Aby se naučil německy, byl J. E. poslán 1826 do vsi Vendolí (Poličsko), 1827 do hlavní školy v Poličce. Gymnázium a filozofii vystudoval v Litomyšli 1829—38 (národně se tam uvědomil), teologii v Hradci Král., na kněze byl vysvěcen 1841. Byl kaplanem v německé vesnici Květná na Poličsku, pak na Rychnovsku: od 1842 ve Skuhrově nad Bělou, od 1844 v Solnici. 1853 byl ustanoven administrátorem a rok nato farářem ve Skuhrově nad Bělou, 1860 farářem v Solnici (účast na veřejném životě). 1868 byl jmenován sídelním kanovníkem na Vyšehradě, 1871 též zbraslavským vikářem; 1881 byl naposledy návštěvou v Solnici. Pohřben byl na Vyšehradě, jeho hrob byl při pozdějších úpravách hřbitova zrušen.

Začal literárně tvořit a publikovat za studií v semináři, v 40. letech psal hlavně historické povídky, 1855 otiskl první vesnickou povídku, té se převážně věnoval v 60. letech, v 70. letech oběma žánrům. Poezii publikoval nesoustavně

(pověsti, krátké veršované povídky, písně pro mládež, humoristické deklamovánky). Ze studia solnického archívu vytěžil kulturněhistorické stati, které uveřejňoval od konce 40. let v ČČM; pro potřeby učitelů pořídil soupis historických památek na území rychnovského vikariátu. V 50. letech knižně vydal svá kázání (byl proslulým kazatelem); od poč. 70. let do konce života vydával tendenční a polemické brožury (zejm. v Hlasech katol. spolku tiskového), pojednávající o aktuálních záležitostech společenských (vystěhovalectví, občanský sňatek, výminkáři aj.). — Veškerá E. prozaická tvorba je koncipována jako katolicky tendenční četba pro lid, vedle zábavnosti má funkci vzdělavatelskou (poučení o národní minulosti, návodné příklady pro chování a rozhodování) a výchovnou (výchova náboženská, morální, národnostní). Sepětí s aktuálními ideologickými potřebami katolické církve se stupňuje od 60. let. Historická próza E. je vesměs povídková; výjimečně nabývá rozměrnější povídka charakteru románového (*Boj a vítězství pravdy boží v Čechách*). Nejvíce povídek je situováno do 13.—14. stol. (*Ostruha krále Jana*) a do 17.—18. stol.; odehrávají se většinou v rodném kraji autorově a v oblasti jeho působení, látky jsou převzaty z kronik, z archívního materiálu nebo z ústní tradice (povídky s těmito látkami E. obvykle označuje jako „pověsti“). Výklad o historické situaci je vsunut v podobě samostatných věcně poučujících komentářů, někdy parafrázujících text odborné literatury (např. Palackého Dějin). Příznačná historická životní atmosféra je zpodobena jen výjimečně (obrázek z 16. stol. *Knap a písař*). Děje povídek (obvykle milostné příběhy) jsou jednoduché, fabule je rozvíjena pomocí romantických konvencí, charaktery postav jsou konstantní, jejich hodnocení je jednoznačné. Obdobnou metodou jsou zpracovány i E. historické povídky pro mládež. Látkou z českých dějin, historicky vzdělavatelským zaměřením, národně uvědomovací tendencí i vyprávěčskou dovedností vnáší nové kvality do tohoto žánru u nás a podílí se na dobovém úsilí o vytvoření původní prózy pro mládež. Obliba povídky *Kaplička pod lipami*, vydané v Dědictví maličkových, prý způsobila, že se počet jeho členů zdvojnásobil. — Látkou vesnických povídek jsou jevy venkovského života, zpodobované i Tylem, Pravdou, Němcovou: sňatky z ohledů majetkových, výminkáři, rozpad patriarchální

vesnice, vystěhovalectví a odchod venkovanů do města, venkovští učitelé apod. Příčinu záporných jevů spojuje E. s úpadkem víry a nápravu hledá v obnovení životního stylu podle regulí katolické církve (*Čermákova rodina*, rozsáhlá povídka s dobovým pozadím prusko-rakouské války 1866). Zvláště povídky z pozdější doby jsou ilustrací apriorní teze. Venkovské prostředí je zpodobeno pomocí charakteristických figurek (příznačné pro E. jsou postavy venkovských babek), výjevů, zvyků, záznamem písní, převzetím některých prvků lidové mluvy, častým užíváním přísloví a rčení. Tendenčností jsou méně zatíženy obrázky soustředěné k charakteristice postavy nebo vyprávějící nesložitý, často humorně zbarvený příběh (*Excurrendo mládenec*, *Zamrzlé ohlášky*, *Jeskyně u proudů Svatojanských*). Některé obrázky mají charakter memoárový (*Smutné posvícení*).

ŠIFRY: E., J. E. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Besedník (1861); Blahověst (od 1866); ČČM (1847–57); Českobratrský hlasatel (od 1849); sb. Duševní zábava (1859); Hlasy katol. spolku tiskového (od 1870); Kalendář učitelů (od 1861); Květy (od 1839); Lumír (od 1856); Moravan (od 1869); Nár. noviny (1849); Pečírkvův Nár. kalendář (od 1872); alm. Perly české (1855); Posel z Prahy (od 1858); Poutník (od 1846); Poutník z Prahy (od 1862); Přítel mládeže (od 1846); Školník pro učitelstvo diecéze kralohradecké (od 1853). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Původní vlastenské povídky, pověsti a báchorky, sv. 1–6 (PP a BB 1844–48); Ostruha krále Jana čili Založení kostela na Líboborku (P pro ml., 1845, opr. vyd. 1863); Tataři na Moravě anebo Bůh svých věrných neopustí! (P pro ml., 1847, opr. vyd. 1863); Vítězství u Hoříně anebo Břaniboří na outěku z Čech (P 1857); Kaplička pod lipami (P pro ml., 1862); Invalida (P pro ml., 1863); Bratr Renát (P pro ml., 1864); Dar Arnošta z Pardubic (P pro ml., 1865); Čermákova rodina aneb Pýcha vede k pádu a zapření sebe k vítězství (P 1867); Vlasta a Markéta (P pro ml., 1870); Boj a vítězství pravdy boží v Čechách (P 1872); Bystručti a Polučti čili Sňatek divem (P 1872); Svatba na biskupství (P 1874); Švejda s rozbitým čelem na dvojmístě (P 1874); Menší pečeť kapitoly vyšehradské (P 1875); Knap a písař (P 1875); O den později (P 1875); Půl zlatého prsténku (1875); Sedlák a statkář (P 1877); Obrázek z pouti svatojanské (P 1878); Lhota dvořácká Lhotou žebračí (P 1880). — *Ostatní práce*: Řeči duchovní na všechny neděle a svátky celého roku (1852–53); Dvacatero řečí a promluv... (1854); Kázání na všechny neděle a svátky celého roku (1855); Listy z Ameriky a o Rusi (1870); Manžel-

ství bez svátosti aneb Smlouva jako smlouva (1870); Zkáza z tebe, Izraeli! aneb Na kněze se všechno sveze (1870); Široké řemeny z cizé kůže aneb Kněžské statky na pochmátky (1870); Lidé dle starého a nového řádu čili Jak bývá na výminku (1876); Za páte, nezabiješ! čili Marnost podepirat, co se držet nedá (1876); Upomínky ze dnů Matěje Sychry. Příspěvek životopisný... (1876); Víno a ocet v jednom sudě. Dodatek k slavnosti Koperníkově (1880). — *Souborná vydání*: Sebrané spisy zábavné (Cyrilometodějská knihtiskárna, 1874–80, 6 sv.); Sebrané spisy zábavné (nakl. G. Francl, 1900–03, 7 sv., usp. X. Dvořák). ■

LITERATURA: F. Doucha: ref. Ostruha krále Jana, Čes. včela 1845; K. Sabina: Novelistika a romanopisectví české doby novější, Krit. příloha NL 1864 → Články literárně dějepisné 1 (1912); J. Neruda: J. E., Humorist. listy 1880 → Podobizny 1 (1951); ■ nekrology: an., NL 8. 2. 1882; V. Beneš Třebízský, Osvěta 1882; O. Mokřý, Květy 1882 ■; A. Dostál: J. E., Vlast 1914; V. Červinka: J. E., Zlatá Praha 1915; A. Dostál: J. E.-humorista, Čech 1915 + J. E., kanovník a spisovatel český, Hlasy svatováclavské 1916; A. Procházka: K Jiráskovým počátkům literárním (námět povídky Ztracenci je asi převzat z E.; k tomu Jiráskův komentář), ČMF 1929; F. Střejček in Humorem ke zdraví a síle národa (1936); J. Beneš: J. E., in Ač zemřeli, ještě mluví (1964); B. Nováková: Beletristické dílo J. E., sb. Orlické hory — Podorlicko 1974.

mo

Pavel Eisner

* 16. 1. 1889 *Praha*

† 8. 7. 1958 *Praha*

Překladatel z němčiny, francouzštiny, španělštiny, italštiny, angličtiny, ruštiny, srbocharvátštiny, maďarštiny, islandštiny a orientálních jazyků, spisovatel, kritik a novinář, bilingvista publikující česky i německy a také překládající z češtiny do němčiny, autor úvah, studií a esejů o literatuře, hudbě a jazyce, příležitostný teoretik překladatelství.

Narodil se v pražské měšťanské rodině (otec byl zaměstnán jako obchodní jednatel), kde se přes německé jazykové tradice udržovalo české národní povědomí. Studoval na české reál-

ce a po jejím absolvování (1906) složil 1910 doplňovací maturitu na gymnáziu. Úmysl věnovat se hudbě mu znemožnila vážná choroba sluchu. 1911–16 studoval na filoz. fakultě pražské něm. univerzity germanistiku, slavistiku a romanistiku (doktorát 1918 prací *Lessing, Goethe und Schiller in tschechischen Übersetzungen*). Přejichod z českých středních škol na vysokou školu německou zdůvodňoval E. později mj. snahou propagovat a prosazovat českou kulturu v německé jazykové sféře. 1914–39 pracoval v České obchodní a živnostenské komoře, mj. i ve funkci šéfa překladatelského oddělení. Zároveň byl až do konce 1938 zaměstnán jako externí redaktor deníku Prager Presse, kam přispíval zejména entrefiletly. Vzorem žurnalistické práce se mu stal německý publicista a kritik Alfred Kerr. 1939 byl předčasně penzionován z rasových důvodů. Okupaci prožil v ústraní, uniknuv nacistické perzekuci; část svého literárního a překladatelského díla vydával v té době pod pseudonymy i cizími jmény. Po osvobození působil jako nakladatelský redaktor, od 1948 žil jako spisovatel a překladatel z povolání. Pohřben byl v Praze.

Rozsáhlé, mnohostranné a druhově rozmanité dílo P. E. zasahovalo do literatury a zároveň do dalších uměleckých a vědních oborů. Jeho nejpočetnější složkou jsou překlady beletrie, zahrnující několik desítek titulů z poezie, prózy, dramatu i esejistiky. Nejvýznamnější z nich jsou překlady německy psané literatury od konce 18. stol. po současnost. Zejména E. překlady F. Kafky a T. Manna měly zásadní význam pro zdomácnění obou autorů v českém kulturním kontextu. Jako generační druh početné skupiny pražských německých spisovatelů (byli mezi nimi např. M. Brod, E. E. Kisch, F. Werfel) věnoval E. právě jim zvýšenou pozornost nejen jako překladatel, nýbrž i jako interpret osvětlující specifické podmínky jejich života a tvorby. — E. také překládal z češtiny do němčiny; zde se zasloužil o pronikání českých básníků (Březiny, Šaldy, Vrchlického, Sovy, Halase aj.) i prozaiků (Durycha aj.) do německého, a tím také evropského kulturního povědomí. Vedle moderní české lyriky a prózy překládal do němčiny i českou a ostatní slovanskou lidovou slovesnost (Volkslieder der Slawen, Slowakische Volkslieder), českou hudebně vědeckou literaturu (např. o Dvořákovi, Janáčkovi, Foerstrovi aj.) a texty oper-

ních libret, oratorií atd. (Bratři Karamazovi O. Jeremiáše, Otvírání studánek B. Martinů, Dvořákova Svatá Ludmila). — Jádrem původního E. díla vyšlo převážně v 2. pol. 40. let; bylo plodem intenzivní tvůrčí činnosti v svízelných okupačních podmínkách. Tato tvorba zahrnuje jak veršovanou lyriku (*Sonety kněžně*), tak esejistiku (*Bohyně česká*), zejména však práce oscilující mezi sférou umění a vědeckého výkladu (*Chrám i tvrz, Čeština poklepem i poslechem*). Zbystřený smysl pro jevy vznikající v obdobích, kde se různé národní kultury prolínají a kdy se jeden národní jazyk vyvíjí pod vlivem jazyka jiného, prokázal E. zejména ve svých příspěvcích máchovských, objasňujících problém Máchova bilingvismu, germanismů v jeho české a bohemismů v jeho německy psané lyrice (*Na skále*). — Svou bezmála půlstoletou literární činností se E. významně zasloužil jak o propagaci české literární a hudební kultury v zahraničí, tak o rozšiřování obzorů české kultury. Ruku v ruce s jeho činností překladatelskou rozvíjela se i jeho činnost popularizační a novinářská. Většinu svých překladů provázeli komentáři a studii. Trvalá oscilace mezi uměleckým a vědeckým zaujetím, mezi činností překladatelskou a původní tvorbou, mezi germanistikou a slavistikou přibližovala typologicky E. zjev tvůrčí osobnosti O. Fischera.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Emil Janovský, Faber, Ferrus Homo, František Chlumský, Jan Fárek, Jan Horáček, Jan Orel, Jan Ort, Jana Barborová, Jaroslav Dlouhý, Josef Machuta, Karel Babor, Karel Benda, Marius Hartman (v překl. do němčiny), R. Černý, Vít Sochor; J. O., p.e., P. E., PE. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Kmene (1930–48; 1931–32 Český Goethe); Aventinský magazín (1930–31); Cesta (od 1918); Čin (1929–38; 1932 O antisemitismu); Československá vlastivěda 7. Písemnictví (1933, Německá literatura na půdě ČSR, od r. 1848 do našich dnů); Časopis pro moderní filologii (od 1946); ELK (1935–39); Host do domu (1955–58); Hudební rozhledy (1958, Janáček spisovatel); Kmen (od 1918); Krit. měsíčník (1938–48; 1939 Zrození české dikce operní, 1945 Nač je čeština na světě, 1946 Poezie a jazyk, 1947 O zásadách básnických překladů z antiky, 1948 Franz Kafka a Praha); Kvart (1930–37); Kytice (1946–48; Slovo prvorozené); Lid. demokracie (od 1951); Listy pro umění a kritiku (1933–37; 1933 K překladu Durychova Bloudění); Lit. noviny (od 1927); Lit. rozhledy (od 1923); Lit. svět (1928); Nár. osvobození (od 1928); Naše kniha (od 1921); Nový život (1958); Panoráma (od 1928); Přítomnost

(1925—38; 1928 Němci-Slované-Evropa); Prager Presse (1921—1938); Rozhledy po literatuře a umění; Rozpravy Aventina (od 1925); Slovesná věda (1947—49); Slovo a slovesnost (1936, O věcech nepřeložitelných); Světová literatura (1956—58); Svob. slovo (1950—58); Zlatý máj (od 1957; 1958 K problematice překládání lidové poezie). — ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o umění*: Závislost české a německé kultury (přednáška, 1919); Milenky (EE 1930); Gesammelte Werke (FF, Praha 1931); Zwei Literaturen und ein Argot (studie, Praha 1937); Veselé pohádky (1942, pod jm. nakladatele J. Podroužka); Sonety kněžně (BB 1945); Bohyně čeká (E 1945); Na skále (studie, 1945); Podivuhodná dobrodružství námořníka Sindibada (pro ml., 1945, podle Tisíce a jedné noci); Chrám i tvrz (EE 1946); Tři kapitoly o lidové písni (EE 1948); Čeština poklepem i poslechem (EE 1948); Malované děti (EE 1949); Milenec Petrarca (E 1949); Franz Kafka and Prague (E, New York 1950); Mozart a česká národní kultura (1957); — posmrtně: P. E. Diyađu hudby (výbor z průvodních slov, 1965). — *Překlady (do češtiny)*: L. Labé: Sonety krásné provaznice Louisy Labé (1930); R. M. Rilke: Elegie z Duina (1930) + Boží lidé (výbor z poezie, 1936); J. W. Goethe: Ifigenie, Pandora (1931, in Dramata); Němci v českých zemích (výbor, 1931); M. Brod: Osudný rok (1934); F. Kafka: Zámek (1935) + Proces (1958); L. van Beethoven: Dopisy, myšlenky, vzpomínky (výbor, 1936); T. Mann: Utrpení a velikost mistrů (1936) + Freud a budoucnost (1937) + Doktor Faustus (1948) + Lota ve Výmaru (1949) + Buddenbrookovi (1950) + Josef Živitel (1951) + Zpověď hochštaplera Felixe Krulla (1958, s D. Eisnerovou) + Novely a povídky (2 sv., 1959); T. Mommsen: Diktátory (výbor z Římských dějin, 1936); E. Sommer: Templáři (1936) + Poselství z Granady (1937); P. Wiegler: Dům nad Vltavou (1936); A. Döblin: Země, kde se neumírá (1938); E. Schikaneder, J. G. Giesecke: Kouzelná flétna (libreto k opeře W. A. Mozarta, 1939); Skrytý Michelangelo (básně a listy, 1940, pseud. Jan Ort); M. de Cervantes: Cikánečka (1944, pseud. Emil Janovský); Dante: Nový život (1944, pseud. Emil Janovský); F. Petrarca: Vyzývání (výbor, 1944, pseud. Emil Janovský); W. Whitman: Demokracie, ženo má! (výbor ze Stébel trávy, 1945); K. Gudmundsson: Svatá skála (1946, s J. Vrtišovou); B. Lovrić: Kuzmaničova loď (1946); I. S. Turgenjev: Šlechtické hnězdo (1946); F. Villon: Básně (1946); Smích staré Francie (výbor z veršovaných povídek, 1948); R. Fuchs: Vzkaz (výbor, 1950, s jinými); L. Fűrberg: Amadé a Casanova (1950); F. Werfel: Verdi (1949) + Čtyřicet dnů (1950); H. Heine: Výbor z díla (2 sv., 1951); H. Mann: Zrání krále Jindřicha IV. (1951); H. W. Longfellow: Píseň o Hiawathovi (1952); Lu Dub: Strom moudrosti (1952, podle překladu P. Pouchy); S. Petöfi: Blázen Ištök (1952, s D. Eisnerovou); H. J. Ch. von Grimmelshausen: Vojna (1953, upraveno); G. Hauptmann: Bobří ko-

žich (1953); Nizámí: Chvály (1953, podle překladu J. Rypky); H. Kleist: Rozbitý džbán (1954); R. Rolland: Život Beethovenův (1954) + Goethe a Beethoven (1956); Adam de la Halle: Hra pod loubím, Robin a Marion (1956); K. H. Mácha: Okusy Ignaze Máchy (něm. básně Máchovy, 1956); Ch. de Coster: Thyl Ulenpiegel (1957, úprava pro ml.); J. Sonnleithner, G. F. Treischke: Fidelio (libreto k opeře L. van Beethovena, 1957); — posmrtně: Paní z Vergi (1959); F. Schiller: Úklady a láska (1959, s D. Eisnerovou); T. Storm: Pavel loutkář (1959); R. Wagner: Bludný Hollandan (libreto, 1959, s J. Voglem); — *(z češtiny do němčiny)*: Tschechische Anthologie: Vrchlický, Sova, Březina (Lipsko 1917); Slowakische Volkslieder (Videň 1920); Volkslieder der Slawen (Lipsko 1926); F. X. Šalda: Sieben Gedichte (Praha 1927); Die Tschechen. Eine Anthologie aus fünf Jahrhunderten (Mnichov 1928); O. Březina: Neun Gedichte (Mnichov 1928); J. Durych: Friedland (Mnichov 1933; orig.: Bloudění); F. Halas: Die alten Frauen (Praha 1936); E. Lešehrad: Zwei komische Dichtungen (Praha 1936); K. H. Mácha: Die sieben Sonette (Praha 1936); O. Šourek: Antonín Dvořák, sein Leben und sein Werk (Praha 1953); J. B. Foerster: Der Pilger (Praha 1955); V. Nezval: Antonín Slavíček, ein grosser tschechischer Maler (1955). — *Ostatní práce*: Lebendes Tschechisch (učebnice, Praha 1928); Mýtus 20. století. Alfred Rosenberg a jeho dílo (1947). ■ REDIGOVAL časopis: Zprávy obchodní a živnostenské komory (1924—31); knižnice: Spisy T. Manna (1930—36), Dílo T. Manna (1948—50); *ostatní*: Příruční slovník německo-český (1936—48, s jinými). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Landsleute. Deutsche Prosa aus der Tschechoslowakei von A. Stifter bis F. Werfel (Praha 1930); Prag in der deutschen Dichtung (výbor, Praha 1932); Chvála Čech. Umlčená svědectví světových básníků (1945); Matky. Kniha slovanské poezie lidové (1950). ■

LITERATURA: F. X. Šalda: ref. Tschechische Anthologie, Kmen 1917, č. 16 → KP 10 (1957) + ref. Volkslieder der Slawen, Tvorba 1927/28 → KP 13 (1963); Ktk (J. Krátký): ref. Milenky, Čin 1931/32; F. X. Šalda: ref. překl. Elegie z Duina, ŠZáp 1930/31; V. Jirátko: ref. Utrpení a velikost mistrů, LUK 1936; ■ ref. Na skále: R. Havel, LF 1946; J. Š. Kvapil, KM 1946 ■; B. Polan: ref. Sonety kněžně, KM 1946; J. Linhart: ref. Bohyně čeká, KM 1946; ■ ref. Chrám i tvrz: V. Černý, KM 1946; M. Dvořák, Akord 1946/47; M. Otruba, ČMF 1946/47; O. Králík, Vyšehrad 1947; F. Trávníček, Svob. noviny 9. 2. 1947; V. Skalička, SaS 1947/48 ■; R. Havel: ref. Čeština poklepem i poslechem, NŘ 1949; cd (J. Hrabák): Kniha o lidové písni (ref. Malované děti), Rovnost 15. 10. 1949; J. Bukáček: ref. Milenec Petrarca, ČMF 1949/50; O. Králík: ref. Okusy Ignaze Máchy, HD 1956; ■ nekrology: K. (J. Kolářik), LitN 1958, č. 28; A. Molnár, Kostnické jiskry 1958, č. 28; A. Přidal, HD 1958; F. Gottlieb,

NŽ 1958 ■; F. Kubka: Paul E. a Pavel E., in *Na vlastní oči* (1959); M. Brod in *Život plný bojů* (1966); O. Štorch-Marien in *Paměti nakladatele Aventina 1—3* (1967, 1970, 1972); M. Brod in *Pražské hvězdné nebe* (1969); Š. Engel: *Značka p. e.* (k 20. výr. úmrtí P. E.), *Novinář* 1978, č. 3.

vk

El Car viz Karel Jiráček

Karel Elgart Sokol

* 18. 1. 1874 *Ivančice*
† 21. 7. 1929 *Potštejn*

Prozaik, autor přírodních obrázků a náladových próz o citových krizích mládí i široce koncipovaných společenských románů, dramatik a divadelní, literární a výtvarný kritik; v prvních desetiletích 20. století významný představitel literárního a kulturního života na Moravě.

Byl synem hostinského, který měl čtyři děti. Po matce, roz. Sokolové, a zvláště po jejím bratru A. H. Sokolovi (1847—89), novináři, spisovateli a dramatikovi, přijal své literární jméno, kterého používal od 1900, kdy jeho brněnský román ze školského prostředí *Zápas*, otištěný v Lumíru, způsobil pobouření v brněnské české veřejnosti i ve školských kruzích. Do obecné školy chodil v Neslovicích (1879—80) a v Židlochovicích (1880—84), potom studoval na gymnáziu na Starém Brně (1884—86) a na Prvním českém gymnáziu v Brně (1886—88), odkud přešel na učitelský ústav (mat. 1892; zde byl žákem L. Janáčka a F. Dlouhého). Učil v Jaroměřicích nad Rokytnou (1892—97), kde organizoval místní kulturní život (byl sborníkem pěveckého spolku, jednatelem Sokola, založil dramatický kroužek, zřídil knihovnu

atd.). Když složil zkoušku způsobilosti pro měšťanské školy (odbor gramaticko-historický), stal se 1897 odborným učitelem na Vyšší dívčí škole Vesny v Brně. 1900 se oženil, měl dvě děti. 1900—02 navštěvoval jako mimořádný posluchač přednášky F. Kameníčka z historie a z dějin umění na české technice v Brně. 1910 absolvoval odborný kurs pro vzdělání učitelů v předmětech živnostensko-obchodních na pokračovacích školách průmyslových a byl jmenován zatímním správcem a pak ředitelem ženské průmyslové školy Vesny; od 1919 byl též ředitelem učitelských ústavů Vesny (pro školy průmyslové a hospodyňské). Za první světové války (1915—16) působil jako učitel ortopedického tělocviku při vojenské pozorovací nemocnici v Kroměříži. Zaujímal čelné místo v brněnském společenském a kulturním životě: podílel se na kulturních akcích Vesny, na rozšíření brněnského dívčího školství, byl funkcionářem Družstva Českého národního divadla v Brně, Klubu přátel umění (1905—10 jednatelem literárního odboru), Moravského kola spisovatelů (1925—29 starostou), pracoval v Sokole aj. Od mládí až do posledních let života pěstoval turistiku a podnikal cesty do zahraničí; navštívil Německo, Rakousko, Itálii, Dalmácii, Dánsko a 1928 procestoval na motocyklu Švýcarsko, jižní Francii a severní Itálii. Zemřel za prázdninového pobytu v Potštejně na záchvat mrtvice při koupání. Pohřben byl na ústředním hřbitově v Brně.

Značnou část beletristického díla E. S. ovlivnili V. Mrštík a J. Merhaut, a to především tvorbu z prvního desetiletí 20. století, vyznačující se impresionisticky barvitým líčením přírody a sledováním citového a smyslového probouzení dětí a dospívajícího mládí s jeho krizemi (*Děti*, *Májové bouře*, *Slunce*). Také pozdější román *Zlaté rouno o moravských studentech* v Praze je vlastně obdobou románů V. Mrštíka *Santa Lucia* a *Zumři*. Od malířské, statické metody prvního období přešel E. S. k rozsáhlým „románovým dramátům“, která vyvolávají napětí konstruováním srážek protikladných postav, ztělesňujících dobro a zlo, a stále hojnějším využíváním prostředků literatury detektivní, dobrodružné a fantastické. Zatímco první dvě knihy zamýšlené, ale nedokončené pentalogie, již prochází několika hlavními postavami (*Přívál*, líčící přeměnu tichého moravského městečka v průmyslové středisko

i tápání mladé inteligence, která se přiklání na stranu vykořisťovaných, a *Zlaté rouno*), se řadí k románům generačním a těží z autorových vzpomínek, další části cyklu nabyly rysů románu časového a utopického: *Černý a Bílý* je romantickým obrazem hrůz sociální revoluce, chápané jako dílo intrik jednotlivců, v *Sahaře* pak jde o gigantickou kolonizaci pouště, řešící problém předlidského Evropy; pátý díl *Tři Studně* zůstal v náčrtu. E. S. kritizuje kapitalistickou společnost, odsuzuje bezohledný shon za mamonem a vidí prohlubující se třídní rozpor, věří však v jejich smírné vyrovnání na základě vzájemného poznání a mravní obrody. Pro tyto široce koncipované romány je charakteristická přemíra debat a úvah, ale i dějové konstrukce a vnějšíkové napětí; místy však dosahují působivosti v hromadných scénách a v kresbě některých postav. Sklon k lyrice, krajinomalbě a poetickému podání uplatnil E. S. v povídkových knížkách, v nichž zpracoval tragické válečné náměty (*Akord života, Záznak lásky*) i jemně milostné příběhy (*Milostné povídky*). Dramatické pokusy, v nichž se opakuje zejména motiv kapitalistického mamonařství, mají význam jen okrajový. — Jako teoretik a kritik vyšel E. S. z tzv. moravské kritické školy, jejíž zásady formuloval L. Čech. Proklamoval realismus, spojený umění se životem a mravně ušlechtilou tendencí umění. Jeho literárněkritická činnost je soustředěna zvláště v Pelclových Rozhledech (1902—05) a v Moravskoslezské revui (1905—11), kde od referátů založených především na subjektivních dojmech dospěl k řadě portrétů moravských spisovatelů; nejceněnější jsou především jeho studie mrštíkovské (v knize *Proti proudu*, v Revui moravskoslezské 1905, 1906/07, v Nivě 1911 a 1921, ve Zvonu 1926 aj.; na základě autorova vyprávění napsal také nárys závěru k románovému torzu Žumři, 1912). Od 1918 se zaměřil na divadelní kritiku, hlavně v Lidových novinách, do nichž psal i fejetony, sloupky, kurzívy a vzpomínky, a 1928—29 v Národním osvobození. Jeho zpravidla šetrné divadelní referáty vynikaly rozbořením jevištního tvaru a herecké tvorby, usilovaly o uměleckou dokonalost v tradičním duchu a o výchovné působení na obecnost. Byl považován za nejzasvěcenějšího brněnského divadelního kritika 20. let.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: E. Čech, E. Sokol, Jan Veleba (Mor. orlice a Lid. noviny), J. Ještěrka, Pavel

Dvořák (Květy), Quidam; Alfa (Lumír), A-n, -b-, Č (Lid. noviny), E. (Mor. orlice), E. K., E. S., Eso (Mor. orlice), G, g, M-e (Rozhledy a Mor. orlice), -n- (Kronika), R (Mor. slez. revue), S., X., Y., y. (Rozhledy). ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Anкета o regionalismu (1928); Čas (1919-20); Českosl. republika (1920—28); Českosl. divadlo (1926); Horácké besedy (přil. Horáckých listů, 1927); Jevišťe (1920—21); Kronika (1902); Květy (1904—16); Lid. noviny (1907—28; 1918—28 div. ref.); Lumír (1899—1921); Měšťanská škola (Tišnov, 1909—10); Mladý svět (1921—22); Mor. orlice (1901—19, sporadicky); Mor. revue (1899); Mor. slez. revue, pův. Revue moravskoslezská (1905—11); Mor. slez. sborník (1918); Naděje (1905); Nár. osvobození (1928—29, div. ref.); Neděle (1904); Niva (1911—21); Oznamovatel ženského vzdělávacího a výrobního spolku Vesna v Brně; Panoráma (1928); Pramen (1920—25); Pískle v trní (1929); Program Národního divadla v Brně (1905); Přehled (1923); Rozhledy (1901—05); Slov. pohřady (1922); Topičův sborník (1916); Učitelské listy (1902); Večery (přil. Lid. novin, 1912); Veraikon (1922); sb. Vesna (1926); Vídeňský nár. kalendář (1908—18); Výroční zprávy Vyšší dívčí školy Vesny (od 1904); Vzlet (1919); Zlatá Praha (1917—29; 1929 román Věrný les); Zvon (1904—26); Život (1901—04). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Děti (P b. d., 1904); Kresby (PP a cestopisné črty, 1906); Proti proudu (studie, 1907); Slunce (R b. d., 1908); Seznam knih (1908); Májové bouře (P b. d., 1911); Přival (R 1917, 1. část cyklu, pův. verze v Květech 1909 s tit. Rybník); Drobečky a drobečky (PP 1919); Tulákovy lásky (PP 1919); Námluvy (D b. d., 1919, prem. 1918); Zlaté rouno (R 1921, 2. část cyklu); Moloch (D 1922, prem. 1920); Milostné povídky (PP 1923); Akord života (PP 1923); Záznak lásky (PP 1924); Černý a Bílý (R 1925, 3. část cyklu); Veselý silák (P 1925); Slunovrat (D 1928); Zaječí král (pohádka, 1928); Sahara (R 1929, 4. část cyklu); Bohatýři (PP 1929); — posmrtně: Radhošťské meditace (PP 1929; z 1902—03); Zápas (R 1933, pův. v Lumíru 1900). — *Ostatní práce*: Příruční kniha tělocviku sokolského ve způsobu rozvrhu (1897, s J. Elgartem); Budoucnost moravského Národního divadla (1907). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Bahno (1907, pseud. Jan Veleba); Nesmrtelný (1920). ■ KORESPONDENCE: B. Slavík: Dopis E. S. Stanislavu Cyliakovi (z 1923), Kolo 1939; B. Slavík: Z korespondence moravských spisovatelů E. S. a Stanislava Cyliaka (z 1923), LidN 10. 8. 1941. ■ REDIGOVANÉ: časopis: Moravskoslezská revue (1909—10, s A. a V. Mrštíkem a O. Skýpalou). ■

BIBLIOGRAFIE: J. S. (Staněk): Soupis tvorby K. E. S., in J. Staněk, Ant. Veselý: K. E. S., člověk a dílo (1930); soupis knižních prací a větších prací rukopisných). ■ LITERATURA: J. Staněk, Ant. Veselý: K. E. S., člověk a dílo (1930). ■ ref. Děti: V. O., Přehled 1903/04; O. Theer, Lumír 1903/04; P. (J. Pelcl), Roz-

hledy 1903/04 ■;■ ref. Kresby: Sigma (S. K. Neumann), Mor. kraj 1906 + Ta-raaa-ra-bums-ta-raaa!, Mor. kraj ... 1906, obojí → Stati a projevy 2 (1966); ... rča (M. Kurt), Revue mor. slez. 1906/07, s. 12 (k tomu viz polemika S. K. Neumanna Ta-raaa-ra-bums-ta-raaa!); -il, LidN 12. 10. 1906; A. Novák, Přehled 1906/07; O. T. (Theer), Lumír 1906, s. 92; M. Hýsek, Revue mor. slez. 1906/07; M. Marten, Moderní revue 1906/07, sv. 19 ■;■ ref. Slunce: B. B-ová (Benešová), Novina 1908; A. Novák, Přehled 1907/08; ALAP (A. Procházka), Moderní revue 1907/08, sv. 20, s. 584; K. H. Hilar, Pokroková revue 1908/09 ■; A. Novák: Z nové české prózy (ref. Májové bouře), Přehled 1910/11; ■ ref. Přival: Kolda (E. Konrád), Kmen 1917/18; -bm-, PL 28. 10. 1917; jv. (J. Vodák), LidN 2. 1. 1918; J. Folprecht, MSIR 1918; K. Sezima, Lumír 1917/18 ■; Č. J. (Jeřábek): Literatura (ref. Tulákovy lásky), MSIR 1919/20, s. 93; ■ ref. Nesmrtelný: A. G. (Gregor), LidN 23. 5. 1920; JBS (J. B. Svrček), Rovnost 26. 5. 1920; L. Blatný, MSIR 1920, s. 108 ■;■ ref. Zlaté rouno: V-ek (B. Václavek), Studentská revue 1921/22; t., Naše doba 1922 ■; jbs. (J. B. Svrček): ref. Moloch, Rovnost 10. 4. 1923; A. Novák: Sokolovy povídky o lásce a iluzi (ref. Milostné povídky), LidN 27. 11. 1923; ■ ref. Černý a Bílý: A. C. Nor, Sever a východ 1925; J. O. Novotný, Cesta 1925/26; P. F. (Fraenkl), Rozpravy Aventina 1925/26; J. Staněk, LidN 4. 9. 1925 ■; J. Staněk: ref. Veselý silák, LidN 1. 6. 1926; jk. (J. Krejčí): To naše Brno ... (ref. Slunovrat), Rovnost 12. 5. 1928; ■ ref. Sahara: J. Staněk, LidN 6. 4. 1929; -tr (G. Winter), PL 28. 7. 1929 ■;■ nekrology: A. N. (Novák) a KZK (Klíma), LidN 23. 7. 1929; P., PL 23. 7. 1929; J. Vodák, Čes. slovo 27. 7. 1929 → Cestou (1946); Ad. Veselý, Naše kniha 1929, s. 269; J. Staněk, Stan 1929; P., Mor. orlice 28. 7. 1929; V. Martínek, Pískle v trní 1929, č. 7 + Rozpravy Aventina 1929/30 ■; J. Staněk: ref. Bohatýří, LidN 25. 9. 1930; j (J. Elgart): Pseudonym K. E., LidN 26. 7. 1929; J. Linhart o dokončení románu Zápas, LidN 21. 7. 1932 + in K. E. S.: Zápas (1933); A. Novák: První román E. S., LidN 6. 8. 1933 + Brněnské jubileum, LidN 18. 1. 1934; J. Linhart: Ladies patronesses, LidN 18. 1. 1934; Ant. Veselý: Jako let ptáka mezi dvěma bouřemi, Kolo 1939; B. Slavík: Tvůrce románového dramatu, LidN 21. 7. 1939; V. Stupka: Brněnský román, Kolo 1939; F. Pražák in Spisovatelé učitelé (1946); F. Kosek in K. E. S.: Přival (1959).

pp

Barbora Markéta Eliášová

* 2. 11. 1874 *Jiřtkovice* u Brna
† 27. 4. 1957 *Praha*

Cestovatelka, autorka cestopisných reportáží, beletrie pro mládež a jazykových učebnic.

Pocházela z chudé venkovské rodiny. Čtyřletá osiřela a byla vychovávána jako obecní dítě. Velký vliv na ni měl její učitel Jan Hudeček, přítel V. Kosmáka, který jí půjčoval knihy. Od svých čtrnácti let sloužila nejprve v rodné vsi, později v Brně. Na doporučení své zaměstnavatelky, brněnské herečky, odešla do Prahy na soukromou jazykovou školu, vykonala státní zkoušku z angličtiny a univerzitní zkoušku z němčiny a vyučovala na dívčím lyceu v Praze. 1912 se vydala na první z pěti velkých cest po světě. Navštívila Japonsko, kde žila půl druhého roku mezi místními obyvateli a vyučováním evropských jazyků získala prostředky na zpáteční cestu přes Havaj a Severní Ameriku. Za první světové války se věnovala opět učitelskému povolání, ale již počátkem 1920 odejela opět do Japonska, kde pracovala víc než rok na čs. vyslanectví. V té době pořádala též přednášky o své vlasti na univerzitě Waseda a na Ženské univerzitě v Tokiu a psala do japonských novin Chugaku Sekai (Svět studentstva). Za své třetí cesty 1923 zažila v Jokohamě katastrofální zemětřesení a poznala též Cejlon, Singapur, Hongkong a Šanghaj. 1926 se vydala na čtvrtou cestu a procestovala Jávu, Bali, Austrálii, jižní Afriku a Kanárské ostrovy. Pátou cestu uskutečnila 1929; kromě Japonska navštívila Koreu, Mandžusko a Sovětský svaz. Od 1920, kdy už neučila, uspořádala stovky přednášek po celé republice a v rozhlase; mezi svými cestami byla několikrát zaměstnána na ministerstvu zahraničí jako překladatelka z angličtiny. Od 30. let žila jako samostatná spisovatelka v Roztokách u Prahy a v Praze.

V prvním období své literární činnosti se E. soustředila na zážitky ze své cest. Ústředním tématem jejích cestopisných reportáží se stalo Japonsko, které dobře poznala a upřímně si zamilovala. Popisovala podrobně a s bystrým postřehem jak japonské reálie a poetickou krásu krajiny, tak i život lidí v jejich zvycích a způsobu jednání. V 30. letech přenesla svůj zájem na literaturu pro mládež. Čtenář-

sky živé jsou knihy, k nimž čerpala látku ze života dětí z exotických zemí (*Sunae a Kétai*) a v nichž mohla využít svých znalostí tamního způsobu života. Dívčí romány z domácího prostředí jsou poplatny konvencím literatury, která vycházela v Červené knihovně (*Na stříbrných křídlech mládí*).

PSEUDONYM: ELMA. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy Času (od 1914); Čes. svět (od 1914); Dětská besídka (od 1928); Nár. listy (od 1920); Venkov (od 1926); Zlatá Praha (od 1912); Ženské listy (1915); Ženský obzor (od 1922); Ženský svět (od 1912). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Světlana (D pro ml., b. d., 1911); Rok života mezi Japonci a kolem zeměkoule (RpRp 1915); Z vlasti samurajů (RpRp 1922); Japonské pohádky (1924); V Japonsku v dobách dobrých i zlých (RpRp 1925); Dcery Nipponu (RpRp b. d., 1925); Rok na jižní polokouli (RpRp 1928); Okénka do světa (PP pro ml., 1934); Na stříbrných křídlech mládí (R pro ml., b. d., 1936); Letkyně Armila (R pro ml., 1937); Sunae a Kétai (R pro ml., b. d., 1940); Huria hledá cestu do nebe (P pro ml., 1941); Hanako (R pro ml., 1944). — *Překlady*: R. Tokutomi: Namiko San (1922); P. Nyssens: Cesta ke štěstí a životnímu úspěchu (1934). — *Ostatní práce*: Cvičebnice anglického jazyka pro školy (1907); First Reading Book, Second Reading Book (1919); Anglická učebnice (1920); Pod Karlem Perglerem. Rok života na čs. vyslanectví v Japonsku (b. d., 1929). ■

LITERATURA: J. F. Urban: B. M. E., in České ženy 2 (1922); F. Homolka: ref. Japonské pohádky, Úhor 1925; L. Zbraslavská: ref. Okénka do světa, Úhor 1935; M. Kubičková: ref. Huria hledá cestu do nebe, Úhor 1942; jc (J. Cirkl): ref. Sunae a Kétai, Štěpnice 1946/47; H. Solarová: Jak to dokázala?, Mladá fronta 11. 9. 1955; H. Mertlová: Pětkrát kolem světa, Večerní Praha 10. 5. 1956; S. Lvová: Za spisovatelkou B. M. E., Lidé a země 1958; J. Kinský: V zemi samurajů, in Čeští cestovatelé 2 (1961); E. V.: Pozoruhodný ženský osud, Naše rodina 1975.

sm

ELK (Evropský literární klub) vznikl z iniciativy nakladatelského podnikatele Bohumila Jandy (1900—1982), tehdy vedoucího představitele nakladatelství Sfinx, dále jeho bratra Ladislava J. (1898—1984), představitele nakladatelského a distribučního podniku Kramerius, a také z podnětů prof. dr. V. Tilla, spisovatele E. Vachka i dalších osobností české kultury. Mělo tak být nalezeno východisko z nakladatelské krize, vyvolané všeobecnou krizí hospodářskou, aby byl oživen zájem o hodnotnou knihu a aby český čtenář dostal do rukou především dobrou překladovou literaturu. Název Evropský literární klub navázal na označení Evropská knihovna, což byla jedna z edic nakladatelství Sfinx, jíž dal jméno E. Vachek. Cílem ELKu bylo získat stálou čtenářskou obec, aby se při stabilním počtu odběratelů knihy podstatně zlevnily. Specifičností klubu tkvěla v tom, že byl založen na principu vydavatelско-distribučním: knihy ELKu se dostávaly ke čtenáři bez zprostředkujícího knihkupeckého článku. Základní náborovou a odbytovou jednotkou byl původně ediční program na jeden rok, skládající se z románové řady o 12 svazcích, z výročního tisku a klubového časopisu. Jádrem ELKu byli účastníci členové — odběratelé knih: platili za odběr základní řady měsíční poplatek, činící za jednu knihu zhruba polovinu ceny, která by byla pro obdobný titul kalkulována podle běžných nakladatelských norem. Touto klubovní organizací se ELK lišil od Družstevní práce, vytvořené a činné na principu družstevním. Počet členů v roce založení (1935) činil 5 tisíc, následujícího roku vzrostl na 16 tis. a rostl až do 1938, kdy měl ELK přes 20 tis. členů. Počet členstva za druhé světové války zpočátku vzrůstal, potom však klesal vlivem edičního programu omezovaného cenzurou a jinými represemi; po 1945 došlo opět k jeho zvýšení (1948 téměř 100 tis.). Dále měl klub členy čestné (jmenované valnou hromadou) a činné (odborníky, zainteresované na knižní produkci). — Po přípravách, které na počátku 30. let zabraly 4 roky, během nichž přípravný výbor klubu navázal spojení s nakladatelstvím Sfinx za účelem obstarání technicko-vydavatelských a distribučních prací, uzavřel ELK se Sfinxem smlouvu, že nakladatelství bude pro něj vydávat literaturu podle dohodnutého programu a odběrních podmínek. Ještě před oficiálním ustavením ELKu byl jeho první vydanou knihou román K. Konráda

ELK

1935—1949

Významná distribučně vydavatelská organizace, první knižní klub svého druhu u nás.

Rozchod! (v edici Svět, 1934). Činnost klubu začala 1. 1. 1935 (první členové), oficiálně byl založen 6. 7. 1935 (schváleny Stanovy spolku ELK); 20. 12. 1940 se stal samostatným nakladatelstvím (akciová společnost ELK), pak se musil spolkové činnosti vzdát a od 30. 12. 1941 byl klub převeden na obchodní společnost ELK, a. s.; národní správa byla zřízena 2. 3. 1948, činnost definitivně ukončena 3. 6. 1949, kdy byl ELK převzat nakladatelstvím Čs. spisovatel.

ELK se neomezoval pouze na vydavatelskou činnost, nýbrž podílel se na kulturní aktivitě i pořádáním schůzek, besed, výstav atp. Jeho cíle jak především vydavatelské, tak i v oblasti kulturního působení obecně vytyčoval program schválený na členských valných hromadách 23. 3. 1936 a 20. 4. 1937 (kdy byl doplněn). Prvním předsedou ELKu byl V. Tille, po něm J. B. Foerster, A. Pražák, dlouholetým místopředsedou výboru byl E. Vachek, živnostenským zástupcem (stálým držitelem tzv. živnostenského oprávnění) L. Janda, který byl 1933–40 v nakladatelství Sfinx vedoucím úředníkem a expertem pro organizaci prodeje a provozu firmy a který se po založení akciové společnosti ELK stal jejím ředitelem (1941–49). L. Janda vedl celý podnik po stránce výrobní, správní a hospodářské, staral se o výtvarnou sféru a o čtenářskou, filmovou, divadelní, společenskou a gramofonovou službu, navrhoval směrnice pro ediční odvětví Život. B. Janda byl v čele nakladatelství Sfinx a v ELKu určoval programy v edicích pro náročného čtenáře Svět, Národní klenotnice a Ráj knihomilů. Ve výboru klubu byli zastoupeni spisovatelé, čtenáři a zástupci nakladatelství Sfinx. Výbor řídil klubovní činnost především po stránce ediční a z hlediska čtenářských zájmů, z hlediska ideového ji usměrňovala vydavatelská rada (tzv. umělecký poradní sbor). V čele prvního výboru byl B. Janda jako zástupce Sfinxu, dále tu byl L. Janda jako člen výboru a koncesionář, E. Vachek, A. C. Nor, F. Kovárna (jednatel), M. Novotný, L. Dostalová, K. Rubík (zapisovatel). Jako tzv. umělecký poradní sbor fungovala zprvu vydavatelská rada nakladatelství Sfinx, v níž byli V. Tille (předseda), J. Horák (poradce pro literatury slovanské), J. Kopal (pro literaturu západní), A. Pražák a F. Langer (oba pro literaturu českou), J. Jesenský (pro literaturu slovenskou), A. Matějček (poradce pro výtvarnou stránku publikací), J.

Emler (pro čtenářskou organizaci a knihovnictví). Složení vydavatelských rad i jiných orgánů klubu se ovšem měnilo, a to zvláště vlivem válečných událostí. Čtenářské zájmy hájila čtenářská rada, složená z důvěrníků těch místních klubových skupin, které čítaly aspoň 30 členů. Po celou dobu existence ELKu se na jeho činnosti významně podíleli četní spisovatelé, vědci, výtvarní umělci a další osobnosti české kultury. Z nich mnozí byli přímo funkcionáři klubu (V. Tille, E. Vachek, A. Pražák), jiní působili v uměleckých radách a dalších poradních orgánech (ze spisovatelů např. K. J. Beneš, F. Halas, M. Majerová, A. C. Nor, A. J. Šťastný, z vědců např. J. Heidenreich-Dolanský, A. Grund, B. Jedlička, V. Jirátk, K. Krejčí, K. Polák, J. Vilikovský, z výtvarných umělců např. J. Štyrský), další pracovali jako redaktoři periodik, jež klub vydával (K. J. Beneš, M. Hlávka, M. Holas, J. J. Paulík, D. Šajner, J. Weil aj.). Pro ELK také pracoval široký okruh překladatelů (téměř 120 autorů). Byli mezi nimi např. J. B. Čapek (překládal z latiny), P. Eisner (z němčiny) L. Faltová (z němčiny, holandštiny, vlámsčiny), B. Fučík (z němčiny), J. Fučík (z ruštiny), J. Fučíková (z němčiny), J. Heyduk (pseud. Karel Jangl, z francouzštiny a italštiny), J. Hora (z ruštiny), J. Hořejší (z francouzštiny), B. Jedlička, S. Kadlec (z francouzštiny), Z. Kalista (z latiny), J. Kopta (z ruštiny), A. Kraus (z maďarštiny), K. Kraus (z angličtiny), M. Krausová-Lesná (ze švédštiny, dánštiny, norštiny), B. Mathesius (z ruštiny), F. Nechvátal (ze španělštiny), J. Pober (z angličtiny), V. Renč (z francouzštiny), J. Rosendorfský (ze španělštiny a italštiny), E. A. Saudek, A. Skoumal, A. J. Šťastný, E. a E. Tilschovi, Z. Vančura, V. Werner (z angličtiny), J. Weil (z ruštiny), J. Zorálek (z francouzštiny a němčiny) a J. Závada (z chorvatštiny a slovinštiny). (Již 1936 dal ELK podnět k založení Kruhu překladatelů.) Spojení se členy zajišťovaly klubovní časopisy, jejichž odběr byl vázán objednávkou klubovních knih. Od 1935 to byl měsíčník ELK a od 1936 převzatý „čtrnáctideník kulturního člověka“ Literární noviny; obě periodika byla úředně zastavena 1941, obnovené Literární noviny pak ještě vycházely 1945–49. Po osvobození vycházel ještě „měsíčník pro životní kulturu“ Růst (1947–49). Klubovní časopisy byly v první řadě zaměřeny na otázky literatury a knižní kultury, jakož i na členské záležitosti, avšak přinášely také informace

z oblasti divadla, filmu a výtvarného umění. Sídlilo ELKu bylo zprvu v Přemyslově ul. 16 v Praze na Smíchově, později bylo vybudováno společenské klubovní středisko v paláci Lucerna (Štěpánská ul. 61), kde byla vedle reprezentačních místností také prodejna; 1949 zde byl zřízen hudební salónek, kdežto výtvarné oddělení Klubu otevřelo vlastní galerii již před 1939 ve Vodičkově ul. (dřívější Pošova galerie, nyní galerie U Řečických). Po 1945 bylo středisko ELKu zřízeno také v Brně. — Zpevnění hospodářské základny dané vzrůstem členstva, který trval (přes dočasný odliv na jaře 1939) až do 1941, vedlo k rozšíření vydavatelského programu Klubu. Cenzurní zásahy a omezení vydavatelských možností v protektorátu podnítily zároveň snahy přenést aktivitu i do jiné kulturní sféry. Tak došlo k rozšíření činnosti o výtvarnou službu (1942), která opatřovala členům výtvarná díla a předměty užitého umění; jako poradci v ní pracovali uměnovědci J. Pečířka, M. Míčko, sochaři J. Lauda a J. Kaplický a architekt J. Grus. V průběhu válečných let tak ELK vydal dva výběry plastik a sérii děl moderní české grafiky. Vzrůst členstva po 1945 znamenal nový rozvoj služby čtenářské, společenské, rozšíření služby výtvarné (např. vydání katalogů nabízených uměleckých děl), přibýly služba divadelní a filmová. — Těžištěm činnosti ELKu bylo po celou dobu jeho existence vydávání knih v hlavních edicích, jejichž součástí byly také výroční tisky, vždy vázané na roční program edic; dále vycházely také knihy mimo pořadí (celkem 28), soukromé tisky (náborové), novoroční tisky a byla také vydána jedna tzv. členská dividenda. V letech 1934–49 vydal ELK celkem 321 publikací bezmála 300 autorů, z toho bylo přes 160 autorů přeložených a na 120 domácích. Na vydaných publikacích se dále podílelo na 150 autorů předmluv, doslovů, studií (resp. poznámek) a těch, kdo se starali o jazykovou úpravu. Celou produkci ELKu lze vysoce hodnotit jak po stránce obsahové, tak i pokud jde o vnější úpravu edic i jednotlivých publikací, především z hlediska výtvarně typografického. ELK při tom spolupracoval s více než 60 předními soudobými výtvarníky. Byl mezi nimi mj. C. Bouda, F. Duša, M. Kaláb, B. Lacina, J. Liesler, F. Muzika, A. Procházka, V. Rada, A. Strnadel, K. Svobinský, J. Štyrský a Toyen. Z publikací ELKu více než polovina vycházela v grafické

úpravě J. Štyrského a O. Menharta, v obálce a vazbě F. Muziky. — Ústředním edičním odvětvím ELKu byla hlavní románová řada *Svět* (126 sv.), věnovaná vesměs literatuře překladové (zprvu ji redigovali V. Tille, J. Emler, A. Matějček, E. Vachek a J. Štyrský). Přitom byla zastoupena hlavně literatura angloamerická, dále německá, francouzská, ruská a sovětská, menším počtem překladů pak literatura maďarská, italská, dánská, norská, švédská, finská, švýcarská, holandská, bulharská, jihoslovenská, řecká, polská, mexická, perská, indická, japonská a čínská. Knihy této řady (a později také řady *Život*) byly řazeny do ročních souborů o 12 svazcích. Od 1937 přistoupila k edici *Svět* řada výběrová (doplňková) pro nejvyspělejší čtenáře (52 titulů), původně o 6 svazcích, od července 1938 o 12 svazcích. Do obou řad byly však zařazovány také románové novinky domácí literatury. Vycházela zde pohotově tehdejší progresivní literatura západní (mj. A. Malraux, J. Steinbeck) i sovětská (např. V. P. Katajev, L. M. Leonov, P. A. Pavlenko, S. M. Treťjakov). Z dalších významných autorů vyšli v edici *Svět* např. R. Aldington, B. Brecht, A. Coolen, A. J. Cronin, A. Döblin, H. Fallada, A. Gide, H. K. Laxness, S. Lewis, E. Linklater, Ch. F. Ramuz, A. de Saint-Exupéry. Z našich autorů byli v této edici zastoupeni vedle K. Konráda J. Havlíček, M. V. Kraťochvíl, H. Malířová, V. Martínek, V. Neff, A. C. Nor, A. M. Tilschová, E. Vachek, V. Vančura, E. Valenta. 1938 byla založena edice klasických a literárněhistorických děl *Slavín* (red. A. Pražák a A. Grund), zahájená svazkem *Próza z doby Karla IV.* 1939 však nemohl být program *Slavína* realizován, a tak byly svazky této knižnice napříště vydávány jako výroční tisky edice *Národní klenotnice*. Jejich cílem bylo podat v krásně vypravených tisících s dobovými ilustracemi průřez naší literární minulostí a tak souborem předních děl zhodnotit její vývoj; zaměření edice na českou minulost mělo za protektorátu zvláštní význam. Obdobnou úlohu sehrála *Národní klenotnice* (red. M. Novotný, 39 sv.), v níž vyšli např. J. Arbes, K. Havlíček Borovský, B. Němcová, J. Neruda, J. Vrchlický, staročeská *Alexandreida*, *Dalimilova kronika* aj. Edice *Ráj knihomilů* (red. B. Janda, 9 sv.), jejíž knihy byly vydávány za odborné spolupráce V. Jiráta a výtvarné spolupráce O. Menharta v omezeném počtu „pro tisíc a jednoho člena“ (jeden výtisk byl archivován), přinášela ukáz-

ky světové i české literární tvorby od nejstarších časů po současnost. V době poválečné knižní konjunktury byla založena knižnice *Život*, určená lidovému čtenáři (red. L. Janda, 18 titulů), a to jako samostatné ediční odvětví, jehož odběratelé se sdružovali ve zvláštní členské skupině *Život*. Vycházely zde práce autorů domácích i zahraničních. Členy umělecké rady tu byli K. J. Beneš (předseda), B. Jedlička (pro literaturu románskou), M. Majerová (pro literaturu slovanské), K. Polák (pro literaturu českou a slovenskou), A. J. Šťastný (pro literaturu angloamerickou). Z našich autorů zde vyšli např. K. J. Beneš, P. Jilemnický, J. K. Tyl, z přeložených J. Fabricius, P. Loti, C. Malaparte, E. Snow, E. Trioletová.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře*: Svět (1934–49) a výběrová řada edice Svět (1937–49); Slavín (1938–49); Národní klenotnice (1939–49); Ráj knihomilů (1941–48); *Život* (1946–49). ■ Z OSTATNÍ PRODUKCE: Co daly naše země Evropě a lidstvu 2 (1939); J. P. Sartre: Cesty k svobodě (1946–47, 2 sv.). ■ PERIODIKA. *Literární a kulturní*: ELK (1935–41); Literární noviny (1936–41, 1945–49); Růst (1947–49).

LITERATURA: sb. 1935 ELK 1945 (1946); D. Čáslavská: Evropský literární klub (ELK) a jeho místo v české knižní kultuře a v nakladatelském podnikání, Knihovna, vědecko-teoretický sborník, sv. 10 (1977).

ls

Eduard Elpl viz in Mirek Elpl

Mirek Elpl

* 16. 11. 1905 *Líšeň* (Brno-L.)

† 7. 2. 1960 *Brno*

Lyrický básník, autor próz z historie a hornického prostředí.

Vl. jm. Eduard E., syn učitele a autora knih pro mládež Eduarda E. (1871–1959). Po studiu na reálce v Brně (mat. 1923) absolvoval vysokou školu báňskou v Příbrami (ing. 1931). V době krize nemohl najít práci v hornictví, takže přijal místo úředníka v záložně (1932–38). Od 1938 do konce života pracoval v rosicko-oslavanském revíru, z toho 1945–54 jako ředitel dolu Julius a pak jako plánovač na ředitelství Rosických uhelných dolů. Za okupace byl vězněn v Kounicových kolejích v Brně a v Kletendorfu u Vratislavi (1944–45). Jeho literární počátky jsou spojeny s příbramskou skupinou soustředěnou kolem socialistického básníka a horníka Fráni Kučery. Cesty po Itálii a Jugoslávii našly mnohostranný odraz v jeho díle.

Po oslavě rodného kraje v prvních sbírkách ustálila se E. poezie na melodicky ztlumeném evokování rozporu mezi úzkostí a doufáním. Kladné životní východisko našel E. v náboženské víře, která ve sbírce *Vteřina* dává konečný smysl i milostnému vztahu. Pomnichovské události vtiskly jeho básním shrnutým do sbírky *Česká rapsodie* dramatictější napětí; víra v budoucnost se tu spojila se zakotvením v historii, jež je příznačné pro většinu jeho próz. Typický E. motiv romanticky laděného hledačství je v jeho prózách provázen protikladným motivem nepříznivých dobových okolností. Na osudech slavných objevitelů vesmírných zákonů (*Objevil jsem nebe*) demonstroval autor postavení výjimečného jedince, který musí bojovat o pravdu proti nepochopení mocných i davu. Na témž kontrastu stojí i neznámější E. próza o cestovateli Marku Polovi, v níž se paralelně rozvíjí nadčasová problematika hrdinova a historické události středověkých Benátek. Zájem o historii spojil E. s druhým příznačným zájmem svých próz v románu ze středověkého hornického města Příbrami *Důl U veselého rytířstva*. Posmrtně vydané dva svazky novel z Oslavanska se soustřeďují více k psychologii postav, jež je nadto konkrétněji a individuálněji pojata.

PŘÍSPĚVKY in: Havíř Rosicka; Host do domu; Hovory o knihách; Jiskra Rosicka; Kolo; Lid. noviny (od 1937); Pražské noviny; Salón; Směr brněnského venkova. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Domova hlas (BB 1928); Jinovatka (BB 1929); Bílý statek (BB 1929); Zastavili fedrunka (P 1930); Vlak v mlze (BB 1932); Města na pobřeží (FF 1935); *Vteřina* (BB 1936, rozšíř. vyd. 1937); Marco Polo (R 1937, rozhl. dramati-

zace v kn. Hrdinské bolesti spolu s hrou R. Habřiny Silvio Pellico, 1947); Objevil jsem nebe (PP 1938, přeprac. a rozšíř. vyd. 1959 s tit. Hvězdy nehasnou v popelu); Tři zlaté poháry (PP 1940); Důl U veselého rytířstva (R 1943); Don Quijote před kostelem (B 1944); Svítání (BB 1945); Česká rapsódie (BB 1945); Jaro v Jevíčku (PP 1946); Příběh o věrné lásce Nala a Damajanté (D podle Mahábháraty, 1947); — posmrtně: Černí andělé (PP 1960); Nevěsta pod kamenem (PP 1973, ed. V. Válek). — *Překlad*: E. Ady: Krev a zlato (1935). ■ REDIGOVAL *almanach*: Čtvrt století Moravského kola spisovatelů (1937, s R. Habřinou a A. Veselým); *knižnici*: Nová knihovna Moravského kola spisovatelů (1938–41, s R. Habřinou a A. Veselým).

LITERATURA: K. Š. (Štorch): ref. Domova hlas, Rozpravy Aventina 1928/29; K. Š. (Štorch): ref. Jinovatka, Rozpravy Aventina, 1929/30; R. Habřina in M. E.: Města na pobřeží (1935); vz. (V. Zelinka): ref. Města na pobřeží, Zvon 1935/36; B. V. (Václavek): ref. Vteřina, Index 1936, s. 112; ■ ref. Marco Polo: B. V. (Václavek), Index 1937, s. 58; AMP (A. M. Píša), PL 9. 4. 1937; -as (M. Holas), Rozhledy 1937, s. 30 ■; A. N. (Novák): ref. Objevil jsem nebe, LidN 18. 4. 1938; J. Morák: Mezi historií a dneškem (ref. Důl U veselého rytířstva), Řád 1943; ■ ref. Česká rapsódie: B. Polan, KM 1946; O. Kryštofek: Básníků plné strouhy, Doba 1945–47 ■; V. Stupka in M. E.: Tři zlaté poháry (1947); -jč-: Jasně hvězdy (ref. Hvězdy nehasnou v popelu), Červený květ 1960; J. Tomeček in M. E.: Černí andělé (1960); post. (M. Postler): ref. Černí andělé, LitN 1961, č. 4; ■ ref. Nevěsta pod kamenem: Š. Vlašín, RP 4. 12. 1973; J. Hrabák, Lit. měsíčník 1974, č. 1 ■.

šv

denu. 1743 se stal bratrským jáhnem a adjunktem lešenského učiliště, 1745 duchovním v Heyersdorfu a Kafelu. Od září 1747 byl duchovním správcem českých bratří v Berlíně (od 1761 jako poslední senior jednoty bratrské), kde se pro potřeby svého úřadu rychle naučil česky a vedl náboženskou obec po luteránských kněžích znovu v duchu původního bratrství. K tomu cíli vydával znovu starší bratrské spisy, zejména díla Komenského. K svému vydání bible (1766) napsal předmluvu o historii české bible. Nově uspořádal bratrský kancionál a doplnil ho vlastními skladbami, upravil a revidoval Klejchův Rejstřík starých písní bratrských (1765), přinášející literárněhistoricky důležité údaje o autorství. Jeho vlastní, mnohokrát přetiskované náboženskovýchovné spisky měly značný význam pro zachování kontinuity se starší bratrskou slovesnou kulturou a pro duchovní život české nekatolické emigrace v Německu, odkud pronikaly i do českých zemí a po vydání tolerančního patentu zde byly přetiskovány.

Psal i německy a latinsky příspěvky k církevním dějinám, zejména k historii jednoty bratrské. Vycházely hlavně ve sbírce Acta historico-ecclesiastica, kde J. T. E. také polemizoval (pod pseudonymem Bogislaus Ignatius) proti názorům o zásadní odlišnosti jednoty bratrské od luterství, a v Sammlung alter und neuer Urkunden zur Beleuchtung der Kirchengeschichte vornehmlich des Schweizerlandes (1757–63). Tam také vyšlo pojednání *Der böhmisch-evangelische Palmbaum* (1763), které je závažným pramenem k dějinám české emigrace v Německu. Překládal do němčiny bratrská díla.

Jan Teofil Elsner

* 5. 3. 1717 Węgrów u Varšavy
† 21. 4. 1782 Berlín

Náboženský spisovatel, polemik a historik české náboženské emigrace, duchovní básník a kazatel. Jeho díla jsou spojnicí mezi duchovním životem českých emigrantů a domácím nekatolickým prostředím.

Původem Polák z bratrské rodiny, po 1721 byl dán na vychování do Lešna, 1735 odešel jako bratrský „učedník“ studovat do Berlína, 1737 do Frankfurtu n. O., 1738 na akademii do Ley-

KNÍŽNĚ: Otázky katechismusové (Břeh ve Slezsku 1745); Mléko čisté pravdy boží, to jest katechismus... (Berlín 1748); Sprostičké a krátké vysvětlení svatých slov ustanovení křtu svatého a večere Páně (Berlín 1750); Kázáníčko na vidění Ezechiellovo o suchých kostech (Berlín 1775); — De admirabili ecclesiae conditione dissertatio theologico-philologica (Leyden 1742); Die gerettete Unschuld und Redlichkeit des israelitischen Prinzen Mefiboseth (Frankfurt 1760); Versuch einer unparteiischen Liederprüfung (Halle 1765); Versuch einer böhmischen Bibelgeschichte... (Halle 1765); Periculum historiae ecclesiasticae (Berlín 1768). — (*Překlady*): Der altböhmische Katechismus der böhmischen Brüder (Berlín 1748); Martyrologium Bohemicum... vom J. 894 bis 1632 (Berlín 1766, orig. Historie o těžkých

protivenství církve české...); J. K. Lavater: Upřímné rozsuzování sebe samého (Berlín 1783). ■ VYDAL: Nový zákon... Žaltář... (Berlín 1752); Kancionál (Berlín 1753); J. A. Komenský: Praxis pietatis (Berlín 1754) + Nedobytečný hrad jméno Hospodinovo, Přemýšlování o dokonalosti křesťanské (součást kn. J. Lasický: Historie o původu a činech bratří českých, kniha osmá, Halle 1765); Biblia sacra, to jest Biblí svatá (Halle 1766). ■

BIBLIOGRAFIE: Ottův slovník naučný 8 (1894); Knihopis č. 2 235—51. ■ LITERATURA: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); F. A. Slavík: Česká církev v Berlíně, Osvěta 1876; A. Rezek: Příspěvky k dějinám české emigrace 18. století, ČČH 1895; J. Volf: Účast J. T. E. při vydání Klejchova kancionálu 1765, ČČM 1922; J. B. Čapek in Čs. literatura toleranční 1 (1933); R. Řičan: Kancionál J. T. E., Teologická příloha Křesťanské revue 1953 + E. Kancionál v dalších vydáních, Teologická příloha Křesťanské revue 1954; E. Winter in: Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert (Berlín 1955).

jk

František Alexander Elstner

* 11. 4. 1902 Praha

† 8. 9. 1974 Praha

Spisovatel cestopisných reportáží, populárně naučných knih pro mládež a prací propagujících automobilismus.

Po maturitě na reál. gymnáziu (1921) začal studovat na právnické a filoz. fakultě UK, 1923—24 však absolvoval abiturientský učitelství kurs. 1924—35 učil na národních a odborných školách, z toho 1926—34 v Brandýse n. L., dále v Ml. Boleslavi. 1936 se stal referentem mlado-boleslavské automobilky. Od 1941 se živil jako spisovatel a publicista z povolání, 1953—55 pracoval jako stavební dělník, potom opět jako spisovatel a cestovatel. Četné studijní cesty, které po Evropě podnikal již od 1920, byly převážně spjaty s propagací automobilů vyráběných v ČSR a s rekordy ve vytrvalosti. 1932 projel v aerovce jihovýchodní Evropou, v následujícím roce s expedicí Aerospexor (Aero sportovní expedice Orientem) napříč východní

Saharou do Murzuku v Libyi, odtud Tunisem, Alžírskem do Maroka a přes Španělsko zpět do Prahy. 1934 jako kapitán Modrého teamu Aero (výprava žen — řidiček) vedl expedici až na okraj Sahary v jižním Maroku a zpátky do Prahy. Cestu Afrikou k rovníku (Alžír — Cotonou) podnikl také 1947. Absolvoval dálkové jízdy z Prahy do Anglie a Skotska (1935), po Severní Americe a Mexiku (1936), po Jižní Americe (Bolívie, Argentina, 1938). Podnikl také dvě jízdy do SSSR a východní Evropy (1937, 1959).

E. začínal jako spisovatel populárně naučných prací týkajících se motorismu (*Správkárna v kapse*, *ABC motoristy* aj.), literární jméno si však získal až svými přehledně psanými cestopisnými reportážemi, zaměřenými více k vlastním prožitkům a zkušenostem než ke zkoumání společenské a hospodářské problematiky navštěvovaných zemí. Nenásilné spojení dobrodružnosti, chlapského romantismu a humoru v líčení kolizních situací s naukovostí a srozumitelným výkladem geografických a přírodních jevů vytvářelo předpoklady k oblíbenosti především u mládeže. Mladým čtenářům také věnoval řadu populárních knížek o motorismu a táboření, jejichž podstatu tvoří sepeřtá slova s výtvarným projevem, konkrétně se situačními obrázky, mapkami, grafy apod. (*Motorové opojení*, *Osobní auta* aj.).

PŘÍSPĚVKY in: Motor revue; Nár. osvobození (1933—34); Svět motorů; Venkov (1939—41). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Tango Argentino (cestopis, 1940); Na jih od Bengházi (cestopis, 1941); Evropan se vrací (cestopis, 1946); Benzínové opojení (PP 1947); Lovci kilometrů (cestopis, 1948); Saharou a pralesem (cestopis pro ml., 1956); S kamerou a za volantem třemi díly světa (cestopis pro ml., 1957); Šťastnou cestu, Octavie (cestopis, 1961); Tři kluci + km (P pro ml., 1964); Věci z jednoho pokoje (PP 1966); Pedro — tvůj kamarád z Argentiny (P pro ml., 1967); Pan Trabant & bílá slečna aneb Putování s kloboučkem (P 1971). — *Ostatní práce* (vesměs populárně naučné): *Správkárna v kapse* (1932); *ABC motoristy* (1933); *Aero, malý vůz pro velké cesty!* (1933—34); *Aero 30 HP* (1935); *Abeceda bezpečnosti. 2. díl* Hodinky bezpečnosti (1937); *1. díl* od J. Hostáně; *Nováčkovství* (1937, s J. Novákem a A. B. Svojsíkem); *Značky pro silniční dopravu* (učební pomůcka pro obec. a stř. školy, 1938, s J. Hostáněm); *Cvičná křižovatka* (scénář výchovného pásma, 1953, s A. Elstnerovou); *Osobní auta* (pro ml., 1958); *Dobrodružnou stezku* (příručka o táboření pro ml., 1959); *Vázání uzlů* (příručka, 1959, rozšíř. vyd. 1966);

Dovedu to! (1962, přeprac. vyd. 1970); Motorové opojení (pro ml., 1966); Uzly a laso (1968); Automobily včera, dnes a zítra (pro ml., 1969); Dovolená pod stanem a s karavanem (1970); Zálesácká kuchyně (1970). — *Výbor: Dobrodružné cesty světem* (z kn. Evropan se vrací, Na jih od Bengházi, Tango Argentino, 1971). ■ **REDIGOVAL knižníci:** Motorová sedmikoronovka (1932). ■

LITERATURA: F. Beneš: Amerika z auta Čechoslováka (ref. Evropan se vrací), *Práce* 20. 9. 1947; E. F. M. (Míšek): Vesele o automobilismu (ref. Benzínové opojení), *NO* 29. 8. 1947; V. Trubl: ref. Lovci kilometrů, *Sb. Čs. spol. zeměpisné* 1949; J. Kuský in *Čeští cestovatelé 2* (1961); M. Kalous: Deset cest F. A. E., *Mladá fronta* 11. 4. 1962; s. (V. Straka): Lovec kilometrů — jubilant, *Svět v obrazech* 1962, č. 17; J. Svoboda: Věčně živá dobrodružství (ref. Věci z jednoho pokoje), *Nová Svoboda* 2. 2. 1967; O. Suchý: O knížkách světoběžníka, *Mladá fronta* 23. 5. 1967; T. Březinová: Celý svět na dlani, *Práce* 8. 4. 1972; O. Suchý: Za F. E., *Práce* 13. 9. 1974; a-á (Z. Heřman): F. A. E. odešel, *Zlatý máj* 1974.

sb

Josef Emler

* 10. 1. 1836 *Libaň* u Jičína

† 10. 2. 1899 *Praha*

Archivář a historik, významný editor historických dokumentů a starých dějepisných děl.

Vystudoval gymnázium v Jičíně (mat. 1856), filoz. fakultu ve Vídni a Institut für österreichische Geschichtsforschung ve Vídni (1859–61). 1861 se stal suplentem na vyšší reálce v Praze, 1861–64 byl činný též v redakci Riegrova Slovníku naučného. 1862 se stal adjunktem zemského archívu v Praze, 1864 byl příčiněním Palackého jmenován adjunktem pražského městského archívu, spolupracoval tu s K. J. Erbenem a po jeho odchodu 1870 byl jmenován archivářem města Prahy. Jako člen KČSN přednášel pomocné vědy historické na filoz. fakultě pražské univerzity, 1879 byl jmenován mimořádným a 1883 řádným profesorem. Jako první se u nás věnoval soustavně pomocným vědám historickým, hl. paleografii a chronolo-

gii, a vychoval na univerzitě a v městském archívu celou generaci českých historiků, filologů a jiných odborníků. Byl členem a funkcionářem řady vědeckých společností, kulturních institucí a spolků. — Jeho syn, ředitel pražské Univerzitní knihovny Jan E. (1877–1951), knihovědec a památkář, věnoval se ojedinele beletristické tvorbě (např. aktovka „1795“, 1921).

E. význam pro literární bádání spočívá hlavně v rozsáhlé činnosti ediční. Vydal, na svou dobu dokonale a spolehlivě, četné prameny k českým dějinám, zvláště nejstarší kroniky (Kosmovu a jeho pokračovatelů, Zbraslavskou, Pulkavovu aj.).

PŘÍSPĚVKY in: *Abhandlungen der Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften* (1876–78); *Administrativní zprávy obce král. hl. města Prahy* (1890–94); *Archív český* (1887–96); *ČČM* (1865–94); *Krok* (1864); *Květy* (1869); *Mitteilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtsforschung* (Videň 1881); *Nár. listy; Osvěta* (1871); *Památky archeologické* (1863–92); *Pojednání KČSN* (1867–84); *Politik; Právník* (1870); *Sitzungsberichte der Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften* (1862–70); *Zprávy KČSN* (1873–94). ■ **KNIŽNĚ.** *Historické práce:* *Rukověť chronologie křesťanské, zvláště české* (1876); *Průvodce po radnici staroměstské* (1883, 2. pozměn. vyd. 1893); *Někdejší trestnice* usv. Václava (1889). ■ **KORESPONDENCE:** F. Kleinschnitzová: *Vlasti, vědě a Tobě ...* (K. Dlabačové, pozdější manželce, z 1863–65), *sb. Památník J. E.* 1936). ■ **REDIGOVAL časopis:** *ČČM* (1871–93). ■ **VYDAL:** *Reliquiae tabularum terrae citationum vetustissimae* (1868, s F. Dvorským); *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae ...* — *Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohofelých*, d. 1–2 (1870, 1872); *Fontes rerum Bohemicarum*, d. 1–5 (1873, 1874, 1882, 1884, 1893, s dalšími; J. E. vyd. kroniky Dalimilovu, Františka Pražského, Kosmovu a pokračovatelů Kosmových, B. Krabice z Weitmile, G. Maignoly, Neplachovu, Pulkavovu, Zbraslavskou, *Vita Caroli IV.* aj.); *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim* (kn. 1, část 2 1874, kn. 3–4 1879, kn. 6 1883, kn. 7 1886, kn. 8–10 1889); *Spisové císaře Karla IV.* (1878); *Decem registra censuum Bohemica ...* — *Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými* (1881); *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, d. 2–4 (1882, 1890, 1892). ■ **BIBLIOGRAFIE:** M. Kratochvíl, J. Čechová: *Bibliografie prací J. E.*, *sb. Památník J. E. K 100. výročí narození* (1936). ■ **LITERATURA:** *Památník J. E. K 100. výročí narození* (1936). ■ K. Kazbunda in *Stolice dějin na pražské univerzitě 3* (1968).

jh

Karel Vilém Enders

Působnost 1808—1850

Nevelké pražské knihkupectví a nakladatelství, které se v první třetině 19. století podílelo na vydávání české literatury.

E. převzal knihkupectví M. Neureuttera, jehož nakladatelská a knihkupecká činnost však pokračovala. Začal pracovat 1808, koncesi pro Prahu dostal až 1809, a to proti vůli pražského grémia knihkupců. Nepodařilo se mu založit filiálku v Plzni a půjčovnu knih v Mariánských Lázních. Ve své činnosti se neobešel bez společníků a podle toho se měnilo vlastnictví i název firmy v českém a německém znění: 1808—10 Karel Vilém Enders (Carl Wilhelm E.), 1810—12 K. V. Enders a spol., 1812—13 K. V. Enders, 1814—15 Enders a Griesl, 1815—32 K. V. Enders, 1832 Enders a Mayregg. V témže roce byl podnik rozdělen na nakladatelství K. V. Enders (1832—50, též H. J. Enders, 1833), jehož sklad později koupila firma Synové B. Haase, a na knihkupectví, jehož majitelem byl 1832—44 Hugo Sacher; ten používal i starého označení *Enderské knihkupectví*. Úpadek nakladatelství způsobily dluhy, úředně vymazáno bylo 1850. E. sídlil 1810—21 na Starém Městě v Jezuitské ul. v domě U Hešínů (Karlova 17), 1822—32 v téže ulici v domě U zlatého kříže, nazývaném též Červený dům (Karlova 44), 1833 na Malé Straně v ulici K mostu (Mostecká 18).

Nakladatelské podnikání začal E. s velkým rozmachem. Vydával německé časopisy, původní i přeložené německé a české knihy, drobné tisky a hudebniny. Zamýšlel vydávat první rakouskou bibliografii, avšak nezískal dostatečnou podporu u úřadů ani v širší veřejnosti. Jeho česká produkce není rozsáhlá, ale je druhově rozmanitá. Počtem i významem zaujímají v ní přední místo jazykové příručky, vyšlo zde také několik beletristických a historických spisů, sbírek písní, náboženských knih a česká kuchařka. Pokus vydávat jako knižnici sbírku národních pověstí *Slovanka* skončil prvním svazkem (Amerlingovou Květomluvou).

KNÍŽNICE: *Slovanka*. Sbírká národních pověstí, red. J. Franta a J. S. Tomíček (1833, 1 sv.). ■ Z OSTATNÍ PRODUKCE. *Beletrie a historická litera-*

tura: V. R. Kramerius: Napoleon Bonaparte, co byl a co jest nyní... (1814) + Obnovený Ezop aneb Nové Ezopovy bajky (1815); G. Sallustius Crispus: Bellum Iugurthinum, tj. Válka s Jugurtou (1834, přel. N. Vaněk). — *Jazykové příručky*: K. I. Thám: Böhmische und deutsche Gespräche... (1811) + Neueste... Methode... böhmisch richtig lesen und schreiben zu lernen... (1811) + Neuestes... deutsch-böhmisches und böhmisch-deutsches Taschenwörterbuch (1814, v komisi) + Kunst... böhmisch lesen, verstehen... zu lernen (1815) + Neuestes... böhmisch-deutsches und deutsch-böhmisches Taschenwörterbuch... (sv. 2, 1819, 2. vyd. 1837) + Böhmische Sprachlehre zum Gebrauch der Deutschen (1821); I. J. Schiessler: Praktická česko-německá gramatika pro Čechy (1812). — *Hudebniny a hudební literatura*: J. V. Tomášek: Šestero písní v hudbu uvedených (1813, texty: V. Hanka, A. Marek, V. Nejedlý); J. J. Ryba: Počáteční a všeobecní základové k umění hudebnímu (1817); V. Hanka: Krakoviáky aneb Písňe národní polské (1834). ■

LITERATURA: J. Volf: Příspěvky k dějinám českého knihtisku..., ČNM 1925 + K vývoji knihkupectví a nakladatelství v Čechách do r. 1848, Lit. rozhledy 1930.

oh

Karel Engelmüller

* 14. 6. 1872 Praha

† 30. 3. 1950 Praha

Divadelní referent a historik českého divadla; jako autor povídkových knih a aktovek navazoval na literární tendence z konce století.

Pocházel z pražské měšťanské rodiny (otec měl známý rukavičkářský závod na Václavském náměstí, matka pocházela z francouzské důstojnické rodiny); jeho starší bratr byl krajinář Ferdinand E. (1867—1924). Po absolvování gymnázia na Novém Městě (1884—92) se K. E. stal úředníkem zemského finančního ředitelství, kde sloužil — nakonec ve funkci vrchního finančního rady — až do svého odchodu do výslužby. Od 1905 se soustavně věnoval divadelnímu referentství: nejprve (od 1905) zejména v Rašínově Slově, pak ve Zlaté

Praze (1908—09, 1917—22) a 1921—41 v Národní politice (jako nástupce M. A. Šimáčka a H. Jelínka), v níž mimoto 10 let vedl nedělní zábavnou přílohu. Za první republiky pracoval jako funkcionář Dramatického svazu (od 1924 pokladník, od 1935 místopředseda); býval též členem mnoha uměleckých porot (např. pro státní ceny). Byl pohřben z vestibulu Národního divadla do rodinného hrobu na Olšanských hřbitovech.

Do literatury vstoupil na přelomu století jako autor drobných povídek a náladových črt erotických námětů (*Černé lilie, Pavouci, Labyrint lásky*). Milostné historie, situované podle vzoru V. Hladíka do prostředí intelektuálů a vyšších společenských kruhů, jsou poznamenány ozvuky dekadentní umílenosti, rezignace a melancholie; toto vyznění je však v některých případech modifikováno lehce ironizujícími pointami. V tematice pozdějších próz se prosadil autorův paralelní odborný zájem o divadlo a o problémy hereckého umění: povídky *Opona tiše padá* opakují v různých podobách situaci hercova loučení se scénou a otázku pomíjivosti jeho tvorby. Literárními tendencemi z přelomu století byly zasaženy i E. aktovky, námětově navazující na ibsenovskou vlnu duševněného a mravoličného dramatu o sociálně morálních otázkách, v dramatické výstavbě však už ovlivněné jevištním impresionismem. Rozhodně významnější složkou než E. beletrie byla jeho činnost divadelně kritická a historická. V referátech i statích o českém divadle (napsal jich víc než 2 000) navázal E. na obrozenský ideál divadla jako společenskou výchovnou instituci, která má sehrát kladnou úlohu v národních dějinách. Mezi divadelními referenty denního tisku, zejména v letech svého působení v Národní politice, ztělesňoval typ ctitele a obhájce tradice, spojujícího hodnocení divadelní přítomnosti s minulostí a zdůrazňujícího kontinuitu uměleckého vývoje; pro toto zaměření se dostával do konfliktu s meziválečnou avantgardou. Vědomé sepětí s obrozenskou divadelní tradicí uplatnil zvláště ve statích věnovaných přímo historii českého divadla (zabýval se např. tylovskou tradicí, historií prvních desetiletí ND, osudy Shakespearových a Molièrových her na českém jevišti, analýzou Jiráskových her aj.) a jeho velkým hereckým zjevům, jež monograficky portrétoval formou samostatných knížek (Kvapilová, Ryšavá, Vojan, Hübnerová,

Dostalová) i časopiseckých studií (výběr z nich vydal pod titulem *O slávě herecké*). Charakteristickými rysy E. statí byla vedle silného historického povědomí snaha po faktografické spolehlivosti, dokumentárnost a kronikářské zaměření, s nimiž usiloval podat dobové svědectví o umění, jehož vlastní podstatou je prchavý dojem pomíjející s časem. O jeho tíhnutí k faktům, pracovitosti v shromažďování materiálůvých údajů i organizačních schopnostech svědčí ve své době ojediněly a svou koncepcí úctyhodný podnik, tzv. Ottův divadelní slovník, v jehož čele od 1914 stál. Pro dílo, jež mělo v rámci širokého obrazu světového divadla podat zevrubné informace o českém dramatu a jevištním umění (sešitově vydáváno, zaniklo u písmene G pro nezáměr veřejnosti), napsal E. vedle mnoha monografických hesel i velkou studii o českém divadle, která zůstala nadlouho jedním z nejlepších pokusů o syntetický obraz národního divadelního vývoje.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Karel E. Müller, Karel Havlena, K. E. Müller, Petr Pavel; E. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy lidu (od 1916); Hlas národa (od 1898); Jevišťe (od 1920); Lumír (od 1915); Národ (od 1919); Nár. politika (od 1921); Nová politika; sb. Nové české divadlo (1928); Osvěta (od 1917); Radikální listy; Rozpravy Aventina (od 1930); Sborník Žižkův (1924); Slovo (od 1905); Světozor (od 1918); Švanda dudák (od 1898); Velký slovanský kalendář (1915); Venkov (od 1918); Vesna (1892, studie o vývoji českého časopisectví); Volné směry (od 1897); Vzlet (od 1918); Zlatá Praha (od 1898); Zvon (od 1909). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o divadle*: Černé lilie (PP 1902); Pavouci (PP 1903); Mimochoodem (PP 1905); Hana Kvapilová (E 1908, změn. vyd. 1934); Labyrint lásky (PP 1910); Marie Ryšavá v české divadelní historii (E 1911); Dobrodružství (P 1913); Eldorado (D 1913, prem. 1907); Jak táhla mračna (D 1917, prem. 1916); České divadlo (studie, 1918); Opona tiše padá (PP 1927); Marie Hübnerová (E 1928); Leopolda Dostalová (E 1929); Eduard Vojan (E 1930); Stín (D 1941, i prem., psáno 1909); Z letopisť českého divadelnictví (1. Úvahy, dojmy a vzpomínky, 1946; 2. O slávě herecké, 1947). ■ REDIGOVAL časopis: České divadlo (1918—19); knižnici: Divadelní umění (1928—34); slovník: Ottův divadelní slovník (1914—19, z toho 1914—15 s K. Kamínkem, nedokončeno). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Myšlenky ze Shakespeara (výbor z překl. J. V. Sládky, 1916). ■

LITERATURA: O. Theer: ref. Hana Kvapilová, Čes. revue 1908/09; ■ ref. Labyrint lásky: K. Híkl: Povídky erotické, Přehled 1909/10; A. Novák, LidN 3. 6. 1910; K. Sezima: Z nové české beletrie, Lumír

1910/11, s. 450 ■; ■ ref. Dobrodružství: -il, LidN 6. 4. 1913; K. Sezima: Z nové české beletrie, Lumír 1913/14, s. 19 ■; ■ k padesátinám: Rdv. (J. Rydvan), Topičův sborník 1921/22; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 1921/22; F. Skácelík, Lumír 1922 ■; ■ ref. Marie Hübnerová: J. Hora, RP 15. 1. 1928; J. Honzl, Kmen 1928/29 ■; A. M. Piša: ref. Leopolda Dostalová, Večerník PL 15. 5. 1929 + ref. Eduard Vojan, PL 28. 5. 1930; ■ k šedesátinám: A. M. Piša, PL 14. 6. 1932; an., Rozpravy Aventina 1932, č. 39—40; -och- (F. S. Procházka), Zvon 1931/32, s. 560; O. Fischer, LidN 14. 6. 1932 ■; E. Konrád: ref. Hana Kvapilová, NO 7. 1. 1934; Č.: Jubilejní vzpomínání, Nár. politika 13. 6. 1942; ■ nekrology (an.): Práce 2. 4. 1950; Lid. demokracie 2. 4. 1950; LidN 4. 4. 1950; F. Götz, Divadlo 1949/50 ■.

II

Šimon Ennius

* kolem 1520 *Klatovy*
† 20. 2. 1561 *Klatovy*

Latinský humanistický básník, překladatel.

Pův. jm. Konvos (Cumvos). Syn zámožného sladovníka, vzdělání nabyt na litoměřické škole, na jaře 1543 byl na pražské univerzitě přijat do Rečkovy koleje, o rok později se stal správcem školy v Rakovníku, 1546—47 řídil školu ve Vysokém Mýtě. Bakalářem se stal 1545. 1547 v Praze učil asi na Collinově soukromé škole, od května 1548 asi do 1550 působil s P. Aquilínem na škole v Prostějově. Po době strávené ve Vídni se asi 1551 vrátil do Klatov, kde se bohatě oženil. Zastával městské úřední funkce a byl i členem městské rady. 1554 získal erb s přídomkem z Fenixfeldu (de Phoenicio campo).

Prostřednictvím M. Collina se dostal mezi členy básnické družiny kolem J. Hodějovského a těšil se jeho přízni. E. literární tvorba nepřesahuje běžný tematický rejstřík latinského humanistického básnění, o protikatolické názorové vyhraněnosti svědčí jen zlomkovité soukromé zápisky autobiografické povahy. V pozdějších letech obrátil pozornost k překládání protestantské náboženskopolemické literatury.

KNÍŽNĚ: Sententiae aliquot ex Jesu Sirach excerptae et in carmen redactae... (Videň 1548); Historia ex libro, qui inscribitur Hester, de Mardochoaeo... (Videň 1550); Breve encomium Olomucii metropolis... (Prostějov 1550); Epithalamion de nuptiis illustrissimi comitis... Eccii a Salmis et nobilissimae dominae Catharinae junioris a Bernsteyn... (Prostějov 1550). Mimoto četné příspěvky ve sbornících Farragines poematum (1561—62). — (Překlad — posmrtně:) Robert Barnes: Kroniky a životouov sepsání najvrchnějších biskupův římských, jináč papežův... (Norimberk 1565). ■ EDICE: Breve encomium Olomucii metropolis (ed. a přel. R. Bartocha), Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci 1946; J. Martínek: Příspěvky k životopisu a charakteristice Š. E. K., Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci 4 (1959); Krátká chvalořeč na Olomouc, in Humanisté o Olomouci (b. d., 1978, přel. E. Petřů). ■

LITERATURA: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); A. Truhlář: Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých, ČČM 1913; J. Vančura in Dějiny města Klatov I, 3 (Klatovy 1927); V. Neuzil: Breve encomium Olomucii metropolis, Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1946; J. Ludvíkovský: Časopis VSMO..., ČMM 1947; J. Martínek: Š. E. Klatovského Chvála Olomouce, ČMM 1955 + Humanistické opisy statků ze 16. a 17. století, Sborník Čs. akademie zemědělských věd, Historie a muzejnictví, 1956 + Příspěvky k životopisu a charakteristice Š. E. Klatovského, Sb. Krajského vlastivědného muzea v Olomouci 1959 + Staročeské vyprávění o Tiburciovi z Choustníka a Apollonii Burgundské, LF 1961; Rukověť human. básnictví 2 (1966).

jk

Enšpígl

Asi polovina 16. století

Cyklus vyprávění o lidovém šprýmaři.

Soubor přibližně sta rozprávek. Byl přeložen kolem pol. 16. stol. (nejstarší zlomek tisku dochován z 1576) podle německé lidové knížky, vydané počátkem 16. stol. Toto dílo literárně fixovalo humorná vyprávění, která se v ústní tradici připínala k historické postavě dolnoně-

Enšpígl

meckého lidového šprýmaře ze 14. stol.

Soubor, zarámovaný rozprávkami o hrdinově narození a smrti, je do značné míry výrazem myšlení a názorů, běžných mezi drobným řemeslnictvem, hlavně mezi vandrovními tovaryši. Humor rozprávek pramení povětšinou z výsměchu bohatým řemeslníkům a městské honoraci, k němuž vedou hrdinovy kousky. Odhalují se jimi v projevech živelné společenské kritiky dobové sociální rozpory, avšak bez cílevědomého úsilí o nápravu společnosti. Jako charakteristický příklad cyklu rozprávek soustředěných kolem jediného hrdiny představoval tento soubor, rozšířený po celé Evropě, důležité stadium ve vývoji evropského románu. V Čechách se zařadil mezi nejoblíbenější knížky lidové četby (např. s tit. *Historie o Tyll Ejlenšpiglovi*) a byl v různých variantách vydáván ještě v 19. stol.

EDICE. *Ukázky*: in *Historie utěšené a kratochvilné* (1941, 2. vyd. 1950, ed. B. Václavěk); in *Kratochvilné rozprávky renesanční* (1952, ed. A. Grund). ■

LITERATURA: B. V. Spiess: *Historie o Tyllu Eulenspieglovi* z r. 1550, Otavan 1880; Č. Zíbrt: *Enšpígl* (1926); J. Kolár in *Česká zábavná próza 16. století a tzv. knížky lidového čtení* (1960).

jk

Karel Erban

* 17. 1. 1901 *Studeneč* u Jilemnice

Lingvista orientující se zejména na stylistiku a větosloví; lyrický básník.

Narodil se v zemědělské rodině. Šestitřídní obecnou školu navštěvoval ve Studenci. Po maturitě na reál. gymnázium v Jilemnici (1922) studoval na filoz. fakultě UK v Praze obor čeština—němčina (studia ukončil 1927 prací *Význam slovesných předpon v jazyce českém*). Učil jako středoškolský profesor ve Zvolenu (1927—38) a v Čes. Budějovicích (1938—52), 1952—72 byl odb. asistentem zprvu na pedagogické fakultě UK, pak na Pedagog. institutu,

resp. Vyšší pedagog. škole v Čes. Budějovicích. Spolupracoval s Výzkumným ústavem pedagogickým v Praze na návrhu pokusných osnov českého jazyka a pokusných učebnic. Od 1972 na penzi v Čes. Budějovicích.

Ve své lyrické prvotině se E. inspiroval poezií O. Březiny a O. Fischera. Zatímco zde ještě cítil tíhu samoty a vzpíral se údělu vyhoštěnce, založil další sbírky už převážně idylicky. Ve sbírce věnované rodným Krkonošim využil hovorových obrátů a epických prvků lidové písně. Protisubjektivistické zaměření E. poezie vyvrcholilo sbírkou *Vůz s plachtou*, a to zvláště ve verších, které se vciťují do světa dětí. Některé z básní věnovaných Slovensku jsou tu psány slovenským jazykem. Od počátku 30. let publikuje E. pouze práce odborné. Zabývá se v nich zvláště problematikou slohu obrazného a neobrazného, stylem různých literárních druhů a směrů, dále syntaktickou problematikou, otázkami jazykové správnosti, frázovitosti apod. Psal i o kvantitě v českém verši a o díle K. V. Raise.

ŠIFRY: J. N. (Přítomnost), K. E. (Přítomnost, Ottův slovník naučný nové doby — Dodatky). ■ PŘÍSPĚVKY in: *Cesta* (1923—25); *Časopis pro moderní filologii* (1948); *Čes. jazyk* (1952); *Čin* (1931—32); *Horské prameny* (1937); *Kritika* (1926); *Krkonoše* (1972); *Lid. noviny* (1927—34); *Lid. demokracie* (1945); *Lípa* (1919—23); *Lit. rozhledy* (1931); *Lumír* (1936—40); *Magazín DP* (1935—37); *Moderní revue* (od 1920); *Nár. osvobození* (1924—29); *Naše doba* (1931); *Naše řeč* (1932—48; 1933 *O slovesném impresionismu a expresionismu*, 1934 *Kvantita v českém verši*, 1935 *O českém slohu kritickém*, *O metaforách*, *Slovo v umění realistickém*, 1939 *O řeči obrazné*); *Ottův slovník naučný nové doby — Dodatky* (od 2. sv. 3. dílu); *Právo lidu* (1926); *Přítomnost* (1936); *Rozpravy Aventina* (1928—32); *Sever a východ* (1925—30); *Venkov* (1929—39). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Chudý stůl* (BB 1925); *Krkonoše* (BB 1927); *Vůz s plachtou* (BB 1930); *Sedm básní* (BB 1934). — *Ostatní práce*: *Větný význam slovních druhů a tvarů* (skripta, 1951, přeprac. vyd. 1955); *Větosloví* (skripta, 1955). ■

LITERATURA: ■ ref. *Chudý stůl*: F. Götz, *NO* 24. 12. 1925; A. M. Píša, *Pramen* 1925/26; B. Benešová, *Tribuna* 10. 1. 1926; fxš. (F. X. Šalda): *Lyrika*, *Tvorba* 1925/26 → *KP* 13 (1963) ■; AMP. (A. M. Píša): *Plané verše* (ref. *Krkonoše*), *Lit. svět* 1927/28, č. 5; ■ ref. *Vůz s plachtou*: A. G. (Grund), *Rozpravy Aventina* 1930/31; J. Knap, *Venkov* 12. 6. 1930 ■; ■ polemika s E. názory odbornými: P. Eisner: *Hádání o kritickou dikci*, *Čin* 1935; R. J. (Jakobson): *Otáz-*

kám jazyka básnického, SaS 1935, s. 130; rd: Fakta mluví, SaS 1936, s. 133 ■.

ab

pisy: Po stopách dobyvatelů, osvoboditelů a diktátorů (1937); V poříčí Orinoka (1939); Toulky tropickou Amerikou (1. Přes Kordillery, 1948; 2. Na vlnách Amazonky, 1948). ■

LITERATURA: J. Kunský: Půl století světoběžcem, in Čeští cestovatelé 2 (1961).

mo

Josef Ladislav Erben

* 27. 6. 1888 Žižkov (Praha-Ž.)

† 11. 10. 1958 Melbourne (Austrálie)

Cestovatel, autor cestopisů.

Po studiu na nižší reálce vstoupil do otcova obchodu, rok byl na učení v Německu, o letních dovolených konal menší cesty po Evropě. 1910 se vydal na cestu po čtyřech kontinentech; žil a cestoval v Austrálii, odtud se vydal na Novou Guineu (onemocněl žlutou zimnicí) a přes Čtvrteční ostrov se vrátil do Austrálie (1914–19); odjel na Filipíny, 1920 do Číny a Japonska; 1921–22 cestoval Severní Amerikou, následujících 9 let Jižní Amerikou. V září 1931 se vrátil do Čech. U pražských přírodovědců získával odborné znalosti pro novou cestu (přes Trinidad do Venezuely a Guayany), z níž se 1935 vrátil přes Trinidad, Madeiru a severní Afriku. V červenci 1936 se vydal znovu do Austrálie. V Darwinu ho zastihla druhá světová válka; pracoval na opevněních, při japonském náletu byl zraněn, za požáru buše shořely mj. jeho sběry pro česká muzea. Přesídlil do Melbourne, odkud znovu chtěl cestovat do Jižní Ameriky. Dále je známo jen to, že zůstal neženat a že několik let před smrtí žil, vážně nemocen, v Melbourne (Parkville), kde také zemřel a byl zpopelněn.

Psal do populárních odborných časopisů i do denního tisku cestopisné články o Austrálii, Novém Zélandu a Jižní Americe; jeho knihy se týkají jen Jižní Ameriky. Popisuje v nich výlučně vlastní poznatky a zážitky, všimá si života a sociálních konfliktů pracujících lidí. Píše prostě, někdy až neuměle, působivost jeho vyprávění je v dojmu autentičnosti, který dovede vyvolat.

PŘÍSPĚVKY in: Světozor (od 1919); Širým světem (od 1929); Zlatá Praha (od 1921). ■ KNIŽNĚ. Cesto-

Karel Jaromír Erben

* 7. 11. 1811 Miletín u Jičína

† 21. 11. 1870 Praha

Básník, prozaik, sběratel a vydavatel českých národních písní, překladatel prózy a poezie; folklorista, historik, jazykovědec. V poezii jeden z hlavních představitelů obrozeneckého romantismu; svými baladami a prozaickými pohádkami aktualizoval mytické pojetí člověka a přírody, obsažené v lidové slovesnosti. Patří k zakladatelům české folkloristiky a etnografie a k předním editorům staročeské literatury.

Občan. jm. Karel E. Otec Jan E., švec a sadař, probudilý písmák, matka Anna, roz. Žábová, dcera miletínského učitele. Z jejich devíti dětí přežil jen K. J. a mladší Josefka. Měl výrazné hudební nadání. Od dětství byl tělesně slabý, s vadou ve výslovnosti, celý život stonal plicní chorobou. Chodil do školy v Miletíně, 1825–31 do gymnázia v Hradci Král., na studiích se udržoval kondicemi a vyučováním hudbě. Na jeho národnostní uvědomění měl vliv prof. J. Chmela a prázdninová studentská společnost (zvl. J. N. Lhota), s níž podnikal výlety do miletínského okolí. V Praze vystudoval tzv. filozofii (1831–33) a práva (do 1837). Seznámil se s F. Palackým, který pak trvale ovlivňoval jeho práci i zaměstnání. Stýkal se s mladou inteligencí českou (K. H. Mácha, K. V. Zap, K. B. Štorch, J. K. Tyl aj.) i německou (U. Horn), účastnil se jejího literárního i společenského podnikání. Nejbližšími přáteli byli A. Rybička a K. Havlík. S ním jezdil na prázdninové pobyty do Žebráka, kde účinkoval v ochotnickém divadle a seznámil se s Betynou Mečířovou (1818–1857), pozdější svou manželkou (sňatek 1842); manželé měli čtyři

děti. Od listopadu 1837 byl rok na praxi u pražského hrdelního soudu, do 1843 byl bezplatným praktikantem fiskálního úřadu (složil apelační zkoušky); od října 1841 byl placeným aktuárem KČSN. Účastnil se schůzek v salónech Fričově a Staňkově, tam se seznámil s ruskými filology a folkloristy I. I. Srezněvským a O. M. Boďanským; s tím byl v létě a na podzim 1842 na Chodsku. Zapisoval českou folklórní tvorbu, zvl. slovesnou a zvykovou, stýkal se s P. J. Šafaříkem, písemně se S. Vrazem. Od jara 1843 byl českými stavy placen za sbírání listinného materiálu k české historii; nejprve pracoval ve Frýdlantě, 1844 na Chodsku a v jižních Čechách, v létě 1845 v Čes. Budějovicích. V únoru 1846 byl ustanoven asistentem při Muzeu v oddělení archeologickém, historickém a ve sbírce listin; studoval archívy na českém severovýchodě (Trutnov, Hradec Král.) a západě (Tepelsko, Stříbrsko). 1845 byl jmenován členem jazykové komise při Matici, podílel se na založení Měšťanské besedy v Praze, 1847 byl jejím jednatelem, v lednu 1848 byl zvolen nástupcem Jungmannovým ve Sboru Matice, v březnu se stal členem Archeologického sboru muzejního a mimořádným členem KČSN (o rok později řádným členem). V revolučním údobí byl veřejně činný jako stoupenec politických zásad F. Palackého. Byl zvolen do stočlenného Národního výboru a pověřen dozorem nad městským archívem a knihovnou, byl členem Svornosti, účastnil se příprav na Slovanský sjezd. V květnu až červnu 1848 byl s V. D. Lamblem členem české deputace na charvátský sněm do Záhřebu, po svatodušních bouřích se vrátil. Od srpna 1848 byl členem výboru Lípy slovanské, od července 1848 redaktorem vládních Pražských novin, v téže době byl guberniálním translátorem. Se spolupracovníky překládal občanský zákoník do češtiny, v červenci 1849 byl jmenován členem vládní komise pro politickou terminologii slovanskou a odjel na její zasedání do Vídně. 1850 pracoval na překladech trestního řádu, trestního zákona a obecního řádu města Prahy a 1851 byl členem komise pro ustanovení vědeckého názvosloví pro gymnázia. Od 1848 se několikrát bezúspěšně ucházel o stálá archivářská místa, v listopadu 1850 byl ustanoven sekretářem Muzea, v červenci 1851 byl zvolen archivářem města Prahy; bylo to první zaměstnání, které ho existenčně zajistilo; od 1864 do konce života byl ředitelem spoje-

ných pomocných kancelářských úřadů města Prahy. V listopadu 1853 byl zvolen do výboru Muzea, od března 1855 byl spoluredaktorem Obzoru, po jeho zániku se strnil veřejného života, odešel z KČSN. Vedle náročného archivářského zaměstnání a úkolů z něho vyplývajících se věnoval vědecké tvorbě, byl členem literárních porot, prováděl jazykovou revizi matičních překladů Shakespeara, byl členem redakčního kruhu Riegrova Slovníku naučného pro slavistiku, gramatiku, historii, slovanské a německé bájesloví (zpracoval 108 hesel, z toho 85 z mytologie a zvykosloví). — Po smrti manželky se 1859 oženil s Žofíí Mastnou z Lomnice n. Pop. (1835—1905); syn a dcera zemřeli v dětském věku. — Obnoveného politického života na počátku 60. let se strnil, odmítl kandidovat do zemského sněmu. Účastnil se spolkového ruchu, byl spoluzakladatelem Hlaholu, Historického spolku, Umělecké besedy (1863 místopředseda). Stýkal se s ruskými a polskými učiteli, kteří v 60. letech zavítali do Prahy (A. F. Gilferding, I. I. Srezněvskij, P. A. Lavrovskij, P. P. Dubrovskij, J. Holovačkyj, I. V. Lašňukov, A. A. Potěbňa); byl považován za předního představitele evropské slavistiky, od poloviny 50. let byl postupně jmenován členem mnoha zahraničních učených společností. Na přání pořadatelů moskevské národopisné výstavy byl 1866 na Domažlicku a Plzeňsku obstarat české kroje, v květnu 1867 odjel s českou delegací na výstavu do Moskvy (návrat z Petrohradu v polovině června). Pro účast na „moskevské pouti“ byl dán pod policejní dohled. Jiné cesty do zahraničí, většinou studijní: 1864 Lužice, 1865 Drážďany a Budyšin, 1868 Folmava, Řezno, Pasov. V září 1870 se rozstolal žlutenkou, dostal akutní zánět jater, jako příčina smrti je v matrice uvedeno „rozmlíšení krve“. Byl pohřben na Malostranském hřbitově v Košických, 1908 byly jeho pozůstatky přeneseny do hrobky na Olšanech.

Početně nevelká umělecká tvorba E. vznikala souběžně s jeho rozsáhlou vědeckou prací z několika oborů. Od 30. let zapisoval české pohádky, písně, zvyky a obyčeje. 1843 formuloval svůj úkol napsat „systematický obraz národa českého“; sbírky písní a pohádek měly sloužit jako přípravný materiál syntetického díla Obyčeje národu českého. Plán byl podnícen evropským rozvojem studia lidové slovesnosti a zvláště dílem bratří Grimmů, sledující-

cích starobylý (mytický) původ této tvorby. Jako celek se neuskutečnil, dával však globální smysl E. sběratelství a vydavatelství i jeho studium ze slovanské mytologie (*Vídy čili Sudice*, 1847; *O dvojici a trojici v bájesloví slovanském*, 1857; hesla v Riegrově Slovníku, zvl. *Slovanské bájesloví a Svátky slovanské*). Hlavní výsledek jeho národopisného studia ve 40. letech je třísvazková sbírka *Písňe národní v Čechách*. Použil k ní též sběru svých příspěvatelů: J. Roštlapil, E. choť, F. Doucha, K. Havlík, A. Havlíková, J. Franta Šumavský, K. B. Štorch, J. Černý, F. Vítoch. Obsahuje 550 písní lyrických a epických, uspořádání je nahodilé, v obsahu jsou písně utříděny do skupin. Z variant vyhledával E. znění, které nejlépe odpovídá předpokládanému původnímu tvaru. Písně považoval za zpívané texty (*Slovo o písni národní*, otištěno jako úvod k 3. sv.), vydal i nápěvy (v harmonizaci J. P. Martinovského). Po 1860, kdy se E. orientoval k systematické práci na vydávání folklórních textů, vyšla rozšířená verze sbírky. Obsahuje 2 200 skladeb, v přírůstku je nový E. sběr a příspěvky J. Roštlapila, A. Vysokého a T. V. Nováka; jsou v ní navíc dětská říkadla, hádanky, hry, písně obřadní a pohřební, koledy a pořekadla, zařikadla nemocí. Texty jsou utříděny do skupin podle údobí lidského života, ročních období, zaměstnání, zvláštní oddíl tvoří „písně rozpravné“ (balady, legendy). Nápěvy (bez doprovodu) vydal E. vlastním nákladem. — První E. pohádkářské pokusy jsou z 1840, 1844 vydal dvě pohádky tiskem (*O třech přadlenách, Dobře tak, že je smrt na světě*), v 50. a počátkem 60. let otiskl několik pohádek, hlavně v čas. Zlaté klasy, v alm. Perly české (*Dlouhý, Široký a Bystrozraký*) a v alm. Máj (mj. *Tři zlaté vlasy děda Vševeda*). Část toho a nové práce uveřejnil v antologii *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských*. Je to výbor z pohádek slovanských národů, pohádky jsou otištěny v původních jazycích a řazeny k sobě podle topografického principu, rozlohy a příbuznosti slovanských národů. Dílo je projevem E. slovanství, stejně jako *Vybrané báje a pověsti*, podávající jen jinoslovanskou tvorbu v E. překladech. Některé původní E. pohádky zůstaly v rukopise, knižní soubor Národních českých pohádek, autorem zamýšlený již po Kytici, E. neuskutečnil. — 1844 se za nepřítomnosti Palackého účastnil redakce 1. dílu Výboru z literatury české, napsal i část věcných poznámek;

2. díl Výboru obstaral sám. Vydávání památek staré české literatury se soustavně věnoval od 50. let téměř do konce života, vrchol jeho tvorby je v třísvazkovém vydání Husových českých spisů; souvisí s tím také jeho literárně-historické a jazykovědné studie i recenze (posudek Hattalovy české skladby a polemika s tím spojená). Vydával historické dokumenty (Regesta diplomatica); řada prací historiografických, dokumentárních i výkladového charakteru, vyplynula z jeho zaměstnání pražského archiváře. Z archivních dokumentů bral látku k prozaickým obrázkům z minulosti, časopisecky publikovaným; zpočátku více směřují k beletrii (např. *Anna Marie Švarcova z Černhauzu*, 1846), pozdější mají spíše charakter kulturněhistorické črty (*Náčrtky z obecného života v Čechách a zvláště v Praze v 16. věku*, 1855). — Za gymnazijních studií vznikaly E. nedochované pokusy o německé básnění, z 1830 existují první české básně (*Zvičinská znělka, Touha*), z prvních let pražského pobytu pocházejí skladby odpovídající běžné dobové produkci (písňové texty vlastenecké a milostné, historizující a ohlasové romance, hřbitovní lyrika), 1834 vznikly první dvě balady (otištěn jen *Smolný var*); „báchorka národní“ *Poklad* (1838) mu poprvé přinesla velké uznání kritiky. Satirickou prózou *Dobrodružství cestujících* (1834), již se účastnil polemiky mladých spisovatelů z Květů s F. L. Čelakovským, odmítl jeho typ ohlasového básnění. Vyrovnával se s vlivem Máchovým (v poezii zřejmě od 1834 na postupném přepracovávání pověsti Záhoř), polská romantika napomohla jeho epickému sebepoznání. E. pojetí národní literatury vycházelo z představy existence původního českého (slovanského) etnického základu, jehož charakter dosvědčuje folklórní tvorba; za hlavní úkol nové literatury považoval zřetel k národní osobitosti, a tím i osvobození od nánosu cizích vlivů, zejména od světo- bolné byronské romantiky. Formuloval to (v dopise Vrazovi) počátkem 40. let; 1844 a znovu 1848 oznámil knižní vydání svých básní. Uskutečnil je sbírkou *Kytice* až 1853 (12 básní a polský překlad Pokladu od A. Rósciszewského), na níž pracoval po revoluci, hlavně 1851. V dopisech ji označoval za soubor mladistvé tvorby, ale jen polovina básní je starších či dříve tištěných (*Polednice* z 1834, tiskem 1840; *Poklad* z 1837, t. 1838; *Svatební košile*, t. 1843; *Zlatý kolovrat* asi z 1844; *Štědrý*

den, t. 1848; *Holoubek*, t. 1851), ostatní vznikly 1851 a v první pol. 1852: *Vrba*, *Dceřina kletba*, *Vodník*, *Záhořovo lože*, *Věštkyně*, *Kytice*. V 2. vyd. *Kytice* je přidán oddíl *Písní*, obsahující výbor z lyriky, a do oddílu „pověsti“ nová balada *Lilie*. V tomto oddílu tkví hlavní básnický přínos E. Pojem „pověsti“ je široký, zahrnuje báje o nadpřirozených bytostech, pověsti etymologické a historické, zvyky a pověsti vztahující se k svátkům, legendy, pohádky, lidové balady. Látky rozličného původu jsou zpracovány baladickým způsobem a s využitím jak soustavy prostředků lidové slovesnosti, včetně postupů lidové balady, tak baladické tradice evropských literatur z 18. a 19. stol. Děje E. balad se rozvíjejí z konfliktů, v nichž se člověk střetává s nadpřirozenými mocnostmi nebo se jiným způsobem ocitá uprostřed sil určujících řád přírody, osud lidí a morálku lidského konání. Toto střetnutí je vyprovokováno hrdinovým činem, který — ať se udal neúmyslně, z dobré vůle či ze zloby — je v rozporu s tím, co je člověku vlastní vzhledem k jeho přirozeným možnostem a vzhledem k žádoucí obvyklosti lidského počínání. Konfliktem a jeho vyústěním se vyjevuje pravda vyššího zákona, morálka mýtu, která je všeobecně platná a stíhá provinění trestem; v některých básních, jež se opírají o křesťanský mýtus, pokání zmírňuje nebo odvrací trest. Konfliktem se také vyjevuje osudová danost, proti níž je člověková vůle nicotně bezmocná. Osud, jímž se prezentuje mytické pojetí řádu veškeré přírody, je lhostejný a necitlivý vůči jedinci a jeho individuální touze překročit meze stanovené lidem, avšak zároveň zajišťuje plynulost a nepřetržitost života vůbec. Prostřednictvím mýtu zpřítomňuje E. poezie základní otázky a vztahy, které si člověk svou životní praxí vždy znovu uvědomuje a jejichž obecná platnost není závislá na historii (život a smrt, budoucnost, lidský a přírodní svět, milostná vášeň a nenávisť, vina a trest aj.). Básnické oživení mýtu prostřednictvím poezie bylo u E. jak projevem vědomí o společenské potřebě morálního řádu a obranou proti dějinnému vývoji, který rozkládal tradiční představu jednoty člověka a světa, tak dobově aktuálním protestem proti násilným zvratům nastoleným bachovskou reakcí. *Kytice* také byla v době vzniku i později přijímána jako odkaz na národní hodnoty, a tedy jako projev víry ve vlastní síly národa. — S výjimkou *Lilie*, epické *Písně o vítězství*

u Domažlic léta 1431, kterou E. vydával za skladbu „podle staršího rukopisu“, a kantáty *První májová noc* má E. básnická produkce z 60. let většinou charakter příležitostný. — E. cíl původní tvorby byl v próze realizován žánrem pohádky; ta u E. není zápisem lidového podání, nýbrž dílem jeho umělecky tvůrčího přístupu. E. rekonstruuje předpokládanou klasičtější podobu české pohádky ve způsobu zpracování i v systému významů, které jsou schopny vyjadřovat předpokládaný mytický smysl pohádkového obrazu. Oproti improvizovanému lidovému vyprávění dal pohádce pevný tvar, promyšlenou motivaci a významovou skloubenost, která umožňuje přisuzovat postavám i příběhům „hlubokou pravdu přírodní“ a „vážnou národní mravouku“, tj. symbolickou platnost. — Veselohra *Sládcí* z 30. let vznikla pro potřeby ochotnického divadla; 1870 psal E. pohádkové operní libreto *Štěstí a neštěstí*, vypracoval dvě z 5 dějství. — Překlady prózy (slovanské pohádky z Výboru a Nestor) a poezie (Igor a Zadonština) se E. zabýval koncem 50. let a hlavně v 60. letech.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jarmil Erben, J. E. Mile-tínský, K. Jarmil Erben, Květomil Podlipký; aEn (Riegrův Slovník naučný), J. E., J. K. E., *n., R. Bn. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Beseda* (1864); ČČM (1844–70); Čechoslav (1831); Čes. včela (1844–46); alm. Čes. besedy (1842); kal. Českomoravská pokladnice (1861–64); Denice (1840); Festalbum zum 27. Februar 1856 (1856); Humorist. listy (1861); Jičínský obzor (1861); Das Kaiseralbum Viribus unitis (1858); Květy české, později Květy (1834–44); Květy (red. V. Hálek, 1867–69); Květy a plody (1848); alm. *Kytice* (1859); Lit. příloha k *Věnci* (1843); Lumír (1851–61); alm. *Máj* (1858–62); J. P. Martinovský: *Patero zpěvů čtverohlasých* (1834); *Národ* (1864); *Obecné listy naučné i zábavné* (1860); *Obrazy života* (1861); *Obzor* (1855); *Oesterreichisches Frühlingalbum* (1854); *Paleček* (1842); *Památky archeologické* (1855–59); alm. *Perly české* (1855); alm. *Pomněnky* (1841); *Poutník* (1846); *Právník* (1861–62); *Pražské noviny* (1846–52); *Slovník naučný* (red. F. L. Rieger, od 1860); *Rodinná kronika* (1862–63); *Sectionsberichte* (od 1859 *Sitzungsberichte*) der Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften (1849–70); *Slavnostní album Cyril a Metoděj* (1864); *Škola a život* (1855–57); *Štěpnice* (1860–68); *Večerní vyrazení* (1831); *Věvec* (1839); alm. *Vesna* (1837–38); J. Vorel: 3 básně (1842); *Zlatá Praha* (1864–65); *Zlaté klasy* (1853–54); *Zlaté lístky* (1963); *Zprávy soudců o dramatech z dějin slovanských* (1860); J. L. Zvoňar: *Varyto a lyra* (1856). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a vydání folklórní slovesnosti: Písně národní v Čechách*

(3 sv., 1841, 1843, 1845); Kytice z pověstí národních (BB 1853; 2. rozmn. vyd. s tit. Kytice z básní K. J. E. 1861); Nápěvy prostonárodních písní českých (1862); Prostonárodní české písně a říkadla (1864); Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních. Čítanka slovanská s vysvětláním slov (1865; souběžně s tit. list ruský); Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských (1869); — posmrtně: Sládci (D 1890, upr. G. Toužil; 1912 ed. Č. Zíbrt; prem. 1837); České pohádky (1905, ed. V. Tille); Živá voda. Tři rukopisné, dosud nevydané pohádky (1932, ed. A. Grund); Sny (PP 1970). — *Překlady*: Lětopis Nestorova. Nestorův Lětopis ruský (P 1867); Dvě zpěvů staroruských, totiž O výpravě Igorově a Zádostina (BB 1869). — *Ostatní práce*: Řád obecní soudní a řád konkursní... (překl., 1848, s jinými); Kaple v radnici Starého Města pražského (b. d., 1857, an.); Die Primatoren der königlichen Altstadt Prag (1858); Geschichte der k. k. priv. Prager bürgerlichen Scharfschützer (1860); Dějiny cis. král. v.ys. měšťanských ostrostřelců pražských (1860); Siň primátorů v radnici Starého Města pražského (b. d., 1860, an.); Měsíčník hodin staročeských na Staroměstské radnici (1866, an.); Autentický ukazatel ulic a náměstí i čísel domovních král. hlavního města Prahy (1871). — *Výbory*: Poklad (1958, usp. J. Kolář); Mateří doušky (1969, usp. A. Přidal); Zlatý kolovrat (1976, usp. V. Kronusová). Četné výbory z E. balad, pohádek a vydání písní, zvl. pro mládež. — *Souborná vydání*: Veškeré spisy básnické (nakl. J. Otto, 1905, ed. J. Sutnar); Dílo K. J. E. (Melantrich, 1938–40, 5. sv., red. A. Grund). ■ **KORESPONDENCE**: Z korespondence K. J. E. (K. V. Zapovi z 1842–44); Slovanský sborník 1883; J. Karásek: Z korespondence K. J. E. (o dopisech A. Rybičkoví a A. V. Šemberovi, ukázky z chytané edice), NL 7. 11. 1911 + Korespondence K. J. E. (o přijaté koresp. v E. pozůstalosti), Přehled 1911/12; Č. Zíbrt: Vlastní životopis K. J. E. 1843 (K. V. Zapovi z 1843), ČL 1912; Dopisy Erbenovy (z 1868 a 1870), Vocelovy a Nebeského, Nár. obzor 1913, č. 49 a 52; K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 3 (Vinařickému z 1854–57; 1914, ed. V. O. Slavík); J. V. Šimák: Nová snůška dopisů z doby obrozenecké (J. Wettovi z 1853), Zvon 1918; S. Brandejs: Z E. korespondence (J. N. Lhotovi z 1853–69), Pod Zvičinou 1920; F. Skalický: O zapadlém vlastenci (J. Peterovi z 1851–52), tamtéž; J. Kabelík: O Karáskově korespondenci K. J. E. (o vykonaných přípravách k neuskut. edici), Čas. Vlasten. spolku muzejního v Olomouci 1928; M. Karásková: Ještě několik slov o Karáskově korespondenci K. J. E., Čas. Vlasten. spolku muzejního v Olomouci 1929; List K. J. E. Stanku Vrazovi (z 1842; 1936, ed. A. Grund); A. G. (Grund): Neznámý dopis K. J. E. (A. Rybičkoví z 1853), Čes. slovo 21. 1. 1940; K. J. E. o sobě v dopise K. V. Zapovi (z 1843; 1940, ed. A. Grund); M. Novotný: Život B. Němcové 1 (B. Němcové z 1844; 1951); Z dopisů (S.

Vrazovi, F. Palackému, A. Rybičkoví, J. Roštlapilovi z 1842–69), in K. J. E.: Poklad (1958); F. Polák: Dopis K. J. E. v suchdolském památníku (K. Müllerovi z 1855), Zprávy Muzea Jihočes. kraje 1963, č. 2; V. Hálek: Dopisy (V. Hálkovi z 1859; 1963, ed. F. Bařha); Slovanská korespondence K. J. E. (V. P. Balabinovi z 1862, P. P. Dubrovskému z 1869, A. F. Gilferdingovi z 1856, J. Holovačkému z 1854–65, V. S. Karadžičovi z 1849, Nikolovi I. Petroviči z 1868, V. F. Odojevskému z 1867, N. A. Popovovi z 1867, M. F. Rajevskému z 1869–70, I. I. Srezněvskému z 1858–70, E. Tezovi z 1867, D. A. Tolstému z 1867–68, S. Vrazovi z 1842–48, institucím z 1862–68, dopisy adresované Erbenovi, přehled dosud vydané E. slovanské korespondence s cizími korespondenty; 1971, ed. V. Bechyňová a J. Jirásek). Úryvky dosud nepublikované koresp. K. J. E. v monografiích V. Brandla (1887) a A. Grunda (1935). ■ **REDIGOVAL časopisy**: Pražské noviny (červenec 1848–březen 1849, do října 1848 s J. Jirečkem), Obzor (1855, s K. B. Štorchem a V. Zeleným), Právník (1861 a 1862, s R. Thurn-Taxisem a J. Jeřábkem). ■ **VYDAL**: Bartošova kronika pražská (1851); Tomáše ze Štítného Knížky šestery o obecných věcech křesťanských (1852); Kristofa Haranta z Polčic... Cesta z království Českého do... země Svaté (2 díly, 1854, 1855); Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, pars I (1855); Výbor z literatury české, díl 2 (sv. 1–4, 1857, 1861, 1864, 1868); Život sv. Kateřiny. Legenda (1860); Rukopis královodvorský (seš. 1 1861, seš. 2 1878); J. A. Komenského Labyrint světa a ráj srdce (1862, an.); Rhazeso Ranné lékařství (1864, s V. Staňkem); Mistra Jana Husi Sebrané spisy české (3 sv., 1865, 1866, 1868); Saličeto Ranné lékařství (1867, s V. Staňkem). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Kuncová: Kytice K. J. E. Soupis knižních vydání a literatury o K. J. E. a jeho díle z let 1837–1961 (1962); Historická bibliografie Podkrkonoší 1 (též lit. o E. a Miletíně), Krkonoše-Podkrkonoší 1964; L. Vacina: K. J. E. Výběrová bibliografie (rozmn.), Okresní knih. v Náchodě (1970); M. Kaděčková: K. J. E. dětem. Bibliografický soupis knižně vydaných pohádek, pověstí, bají, dětských písní, říkadel a her (z posledních 50 let; rozmn.), Krajská knih. v Hradci Králové (1970). ■ **LITERATURA**: V. Brandl: K. J. E. Životopisná a literární studie (1887← Světazor 1883); K. V. Rais: K. J. E. Řeč při odhalení pamětní desky v Miletíně 22. 5. 1899 (1899) → Ze vzpomínek 3 (1930); J. Karásek: K. J. E. Obrázek životopisný a literární (1911); A. Toušek: K. J. E. a česká balada (1911); J. Letošík: Jos. Král jakožto kritik a odborný znalec prozodie písní lidových a básní E. (1911); B. Beneš-Buchlovan: Za národní písní (1917) → Besídky o básnících (1930); A. Grund: K. J. E. (1935); Z. Nejedlý: Výstava K. J. E. v Miletíně 1936 (1936) → O literatuře (1953); J. Ošmera: K. J. E. (1939); sb. K. J. E. 1811–1870 (Hořice 1940); V. Jirák: E. čili Majestát zákona (1944 ← Krit. měsíčník 1939)

- Uprostřed století (1948), Duch a tvar (1967), Portréty a studie (1978); J. Špringer (red.): Materídouška. Sborník 1. Erbenova Miletína (1946); J. Polák: Kytice nevdanoucí. Pět kapitol o E. Kytici (1949); J. Glazarová: Básník domova. Proslav (1962); J. Dolanský: K. J. E. Studie s ukázkami z díla (1970). ■ ref. Poklad (in alm. Vesna): F. Palacký, ČCM 1838 → Radhost 1 (1871); F. C. Kampelík, Květy 1838, příl. č. 7; J. M. (Malý), ČCM 1838, sv. 1, s. 130 ■; ■ ref. Písně národní v Čechách: V. B. Nebeský, Květy 1841, příl. č. 24—26; P. J. Šafařík: Důležitý a pozoruhodný spis jest E. sbírka českých národních písní, ČCM 1842; J. P. Koubek, Bohemia 11. a 14. 1. 1842 ■; ■ ref. Kytice: V. B. Nebeský, ČCM 1853 → O literatuře (1953); A. V. Mezník, Obzor 1855 ■; V. Zelený: K. J. E., alm. Máj 1859; F. Doucha: K. J. E., ČCM 1859 a 1861; J. E. Sojka: K. J. E., in Naši mužové (1862, znovu 1953); J. Rank: K. J. E., Osvěta 1863; K. V. Seydler: Prameny k životopisům — K. J. E., ČCM 1864; V. B. Nebeský: ref. Prostonárodní české písně a říkadla, Krit. příloha NL 1864 → O literatuře (1953); J. Emler: K. J. E., Květy 1868; ■ nekrology: J. Neruda, NL 22. 11. 1870 → Literatura 2 (1961); an. (V. Hálek), Květy 1870 → O literatuře 1 (1920), Články literární a výbor z fejetonů (1925) ■; J. Höhm: Bürgerova Lenora srovnaná s E. Svatební košilí, Roční zpráva vyš. reál. šk. v Rakovníku 1877; T. Ardel: Výklad K. J. Erbenovy balady Svatební košile, Výr. zpráva gymnázia v Písku; J. Neruda: K. J. E., Humorist. listy 1881 → O umění (1950) a Podobizny 1 (1951); W. Wollner: Der Lenorenstoff in der slawischen Volkspoesie, Archiv für slaw. Philologie 1882; F. Bačkovský: O E. Svatební košili vůbec a vzhledem k Bürgerově Lenoře a Mickiewiczovu Útěku zvláště, Ruh 1884; J. Barák: O K. J. E., in Přednášky J. Baráka č. 4 (1884); F. Táborský: E. Štědrý den, Výr. zpráva Vyš. dív. šk. m. Prahy 1886/87; V. Ibl: K. J. E., La Belle aux cheveux d'or, Výr. zpráva reálky v Pardubicích 1889; J. Vrchlický: Několik slov o E. Kytici, in K. J. E.: Kytice (1890) → Studie a podobizny (1893); J. Kubín: E. Sládcí, Čes. Thalia 1892; L. Šolc: O E. Svatební košili, Hlídka literární 1892 + Jak se mají E. pověsti národní k podání lidovému, Hlídka literární 1892 a 1893 + Jakým veršem složena jest báseň Záhořovo lože?, Hlídka literární 1893; F. Šujan: E. Kytice po stránce estetické s rozбором Pokladu, 29. program čes. vyš. gymnázia v Brně 1895/96; J. Máchal: Mickiewicz a Čechy, ČCH 1898; K. V. Rais: Po stopách pramenů E. Svatební košile, ČL 1898; J. Vlček: K. J. E. Květ české balady, in Několik kapitol z dějin naší poezie (1898) → Z dějin české literatury (1960); B. Moravec: Po stopách pramenů E. Svatební košile, ČL 1899; L. Quis in K. J. E.: Kytice (1901); J. Sutnar: K. J. E., Rozhledy 1901; R. Schenk, J. Straka in K. J. E.: Kytice (1901); J. Arbes: Český parnas studentský za dob Máchových, Květy 1901 → K. H. Mácha (1941); S. Souček: Loňské vzpomínky na K. J. E. a nová vydání jeho Kytice, ČMM 1902; J. Máchal: K. J. E. básník, in Literatura česká 19. stol. 2 (1903); R. Ráthová: Lidové nápěvy k E. baladám, ČL 1902; E. Krásnohorská: K jubileu E. Kytice, Osvěta 1903; J. Sutnar: K padesátému výročí prvního vydání E. Kytice, ČCM 1903 + Erben dramatik, Meziaktí 16. 2. 1903 + K. J. E., ČCM 1903 → in K. J. E.: Veškeré spisy básnické (1905); P. M. Haškovec: Rozbor trojřímí v lidových baladách a jejich ohlasech, zejména v Svatebních košilích, Program čes. reálky v Čes. Budějovicích 1904; J. Voborník: E. Svatební košile a Zeyerova Pascalina, Osvěta 1904; V. A. Francev: K. J. Erbenova básnická věnování I. I. Srezněvskému r. 1841, ČCM 1905; J. Sutnar: Prosodisches und Metrisches bei K. J. E., mit besonderer Berücksichtigung des Gedichtes Záhořovo lože, Archiv für slaw. Philologie 1905, 1906, 1907; V. Tille in K. J. E.: Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských 1—3 (1905—07); A. Jensen: Der Lenorenstoff in der westslawischen Kunstdichtung, Čechische Revue 1906/07; Ks (J. Karásek): Zum Lenorenstoff, Čechische Revue 1906/07; Č. Zibr: České lidové pověsti v rouše básnickém 2. A. V. Žitek, předchůdce K. J. E. ve zpracování pověsti o pokladu r. 1825, ČL 1907 + K. J. E. Vodník a lidové podání na Slánsku, ČL 1907; V. Tille: E. Tři pradleny, Národop. věstník českoslov. 1907; J. Polívka: Nová česká verze pověsti o Záhořově loži, Národop. věstník českoslovanský 1907; M. Hýsek: Bürgerovy ohlasy v české literatuře, LF 1908; F. Homolka: E. Vodník v lidovém podání, ČL 1909; J. Letošník: O poměru K. J. E. k lidovému básnictví po stránce rytmické, LF 1909; V. Tille: První pokusy K. J. E. o prozaickou pohádku, in České pohádky do r. 1848 (1909); J. Š. Kubín: K pramenům Záhořova lože, in Povídky kladské (1910); F. X. Šalda: K. H. Mácha a jeho dědictví, Novina 1910 → Duše a dílo (1918), O umění (1955), O předpokladech a povaze tvorby (1978); A. Novák: K. J. E. a jeho Kytice, NL 8. 11. 1911 → Mužové a osudy (1914), Zvony domova (1940); B. Svoboda: Příspěvky k lenorské pověsti v Evropě. Prozaické pověsti o ženi- chu umrlci, Program gymnázia v Místku 1911; J. Voborník: Shody a podoby básnické, Sborník filologický 1911; A. Novák: K stému výročí zrozenin K. J. E., Přehled 1912 + Ještě E. Kytice, Přehled 1912; Č. Zibr: K. J. E. divadlo Štěstí i neštěstí podle české pohádky, ČL 1912; J. Sutnar: K. J. E. Poznámky k 100. jeho narozeninám, ČCM 1912; F. Homolka: Rozšíření písní mezi lidem českým, ČL 1912; K. Pruner: Humor a satira v E. písních, Čes. jih 1912; J. Horák: E. sbírka českých písní lidových, Národop. věstník českoslovanský 1912; E. Horský: T. Novák z Račinněvsu i Řípu posílá r. 1863 K. J. Erbenovi příspěvky lidovědné, ČL 1912; J. Kropáček: Zvičinská pamětní kniha, Čas. čes. turistů 1912; A. Pražák: K. J. E. O životě a rázu poezie, Zlatá Praha 1912; V. Štěpán: K. J. E., Hud. revue 1912; L. Novopacký: Theatralia královéhradecká 3 (E. hra Sládcí), Ratibor 1913; J. Kudela: O K. J. E. (E. názory na slovanskou mytolo-

gii), Naše doba 1913; Č. Zibr: Neznámá veršovaná básnička K. J. E. o noci svatojánské, ČL 1913 + K. J. E. opis opery o selském pozdvížení r. 1775, ČL 1914; S. Souček: Příspěvek k poznání E. básníka, ČMM 1915; J. Horák: E. Zlatý kolovrat a Chodzkova báseň Maliny, LF 1915 → Z dějin literatur slovanských (1948); J. Karásek: K. J. E. a Josef Mánes, Topičův sborník 1916 + K. J. E. a „Krokův zlatý stolec“, Národop. věstník československý 1916 + K. J. E., Osvěta 1916; D. Stříbrný: Česká a slovinská lidová píseň o sirotku, ČMF 1916; V. Tille in K. J. E.: České pohádky (1917); J. Horák: Ze studií o lidových baladách 1. Sirotek, Národop. věstník československý 1917 + E. — Krolmus — Hálek, LF 1915—19; F. Frýdecký: Parafraze E. Kytice ve slovenštině, ČMF 1919; S. Souček: Dvě črty k dějinám slovanské lidové písně u nás, Národop. věstník československý 1920; J. Pán: Z paměti Jana Arnolda (styky s E.), ČČM 1920; J. Horák: Lidové podání ukrajinské v díle J. Ign. Hanuše a K. J. E., Národop. věstník československý 1921; D. Filip: Vidím kostel nad Orlicí řekou, Zvon 1922; J. Durych in K. J. E.: Kytice (1924); J. Fučík: Likvidace Wolkerova kultu (W. vztah k E.), Avantgarda 1925 → Stati o literatuře (1951); Č. Zibr: Rukopis E. Vybraných bájí a pověstí slovanských, ČL 1925; K. Vrátný: Japonská paralela k E. Vrbě, ČL 1925; J. Š. Baar: K. J. E. na Chodsku a Plzeňsku r. 1866 sbírá kroje pro národopisnou výstavu v Moskvě, ČL 1925; J. Páta: Z archivů pražské Serbowky, Máchalův sborník (1925); J. Horák in K. J. E.: Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských (1925) + Zapadlá povídka E. (Třetí žena), Národop. věstník československý 1926; F. Krčma: Neznámá povídka E. (Třetí žena), Topičův sborník 1925/26; J. Durych: E. a Macháček, Kmen 1926/27; A. Procházka: K literární klasifikaci některých básníků let 40. (Mácha, Kalina, Nebeský, E.), ČČM 1927 + Zapomenutá E. satira na F. L. Čelakovského, Zvon 1928; O Zich: O předrážce v českých verších, ČMF 1928; A. Procházka: Drobné poznámky k E., ČMM 1929; M. Karásková: K pozůstalosti E., Časopis Vlasten. spolku muzejního v Olomouci 1929; O. Fischer: K české a německé baladice. 1. Německé vlivy na Kytici, 2. Goethův Totentanz a Čechy, 3. K látkové filiaci a básnické kompozici Svatebních košil, LF 1929 + in K. J. E.: Kytice (1930); K. Jun: E. žeň z našeho kraje, Vlastiv. sborník čes. jihovýchodu 1929/30; R. Jakobson: K „romantickému“ jambu E. a Máchovu, Plán 1930; V. Vojtíšek: K. J. E., první archivář hl. m. Prahy, Věstník hl. m. Prahy 1930; J. Heidenreich: Vliv Mickiewiczův na K. J. E. a jeho básnické vrstevníky, in Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předbřeznovou (1930); A. Grund: Útržkové poznámky k výročí E., Rozpravy Aventina 1930/31; M. Majerová: E. pohádky, Panoráma 1931/32 → O dětské literatuře (1956), Volání s ozvěnou (1960); J. Š. Kubín: Tři vzácná jména (Palacký, E., Chotek), Od kladského pomezí 1932/33; A. Grund:

Záhořovo lože, Národop. věstník československý 1932/33 + Věštyně K. J. E., LF 1933; V. Vojtíšek: Doba archiváře K. J. E., in Archiv hl. m. Prahy (1933); A. Grund: Svatební košile, Lumír 1933/34 + Neznámé E. rukopisné varianty básně Na hřbitově, ČČM 1934 + Básnické počátky K. J. E., ČČM 1934; J. Simon: K. J. E. a J. K. Tyl na studiích v Hradci Králové, Osvěta lidu 1934; R. Jakobson: Poznámky k dílu E., 1. O mýtu, 2. O verši, SaS 1935; F. X. Šalda: Grundova monografie o K. J. E., ŠZáp 1935; J. Mukařovský: Protichůdci. Několik poznámek o vztahu E. díla básnického k Máchovu, SaS 1936 → Cestami poetiky a estetiky (1971); O. Fischer: Dva romantici (Mácha a E.), sb. Básník a země (Litoměřice 1936) → Slovo a svět (1937), Duše — slovo — svět (1965); A. Machek: Cesta básníka E. a druhů z Miletína . . . , Od kladského pomezí 1936/37; J. B. Čapek: K. J. E., in Duch české literatury předbřeznové a předmájové (1938); J. Horák: Chodzkova balada Wasilek, ČMF 1938 → Z dějin literatur slovanských (1948); A. Grund in K. J. E.: Kytice (1938) + in K. J. E.: Próza a divadlo (1939) + in K. J. E.: České pohádky (1939); F. Pujman: Dva příspěvky erbenovské, SaS 1939; -f- (J. Fučík): Nad E. pohádkami, Nová svoboda 23. 2. 1939 → Milujeme svůj národ (1948); B. Indra in Havlíčkovy práce o verši české lidové písně (1939); Č. Holas: O E. sběratelské činnosti, in Zápisky sběratele 2 (1939); an.: Mánesův Domov a Staroměstský orloj ve výkladu E., Hovory o knihách 1939, č. 15; J. Simon: K. J. E. a jeho vztahy k Hradci Králové a k českému severovýchodu, Osvěta lidu 1940; J. Heidenreich in K. J. E.: Nestorův letopis ruský (1940); J. Horák in K. J. E.: Slovanské pohádky (1948 a 1952); F. Trávníček: E. vypravěč, LidN 4. 2. 1940 → Nástroj myšlení a dorozumění (1940); J. Kopecný: Pokušení Erbenovo. Bylo divadlo marnou láskou K. J. E.?, Divadlo 1940; J. Frček: Staroruská Zadonština ve vydání a překladu K. J. E., LF 1940; A. Veselý: Kraj baladikův, in České krajiny (1940); Z. Šmid: O Kytici a Pohádkách, Výhledy 1940; J. Simon: E. mládí v rodném Miletíně a studijní léta na gymnáziu v Hradci Králové, Zvon 1940/41; A. Grund: Vrchlický a E., Soubor literárních prací a studií vztahujících se k dílu a osobě Jaroslava Vrchlického (1942); D. Filip: O E. pracovní metody (lokalizace pověsti z básně Viděla jsem kostel . . .), Úhor 1942; J. Polák: Ke kompozici E. Kytice, Čes. časopis filologický 1944/45; A. Pražák in K. J. E.: Kytice (1945) → O národ (1946); F. Jílek in K. J. E.: Kytice (1945); A. Grund: Pohádkáři E. a Němcová, sb. Z doby B. Němcové 2 (1945); J. Menšík: Rytmické závěry větné u E., NŘ 1945 + Křížení rytmických závěrů větných v české próze, ČMF 1946 + K rytmu naší prózy, Vyšehrad 1946, č. 15; A. Grund: E. a Jihoslované, Kytice 1945/46 + Čelakovský, E., Franta, Krolmus, sb. Přátelský kruh Boženy Němcové (1946); P. Eisner: Slovo prvorozené. Čeština E. Kytice, Kytice 1945/46 + Slovo k Slovu prvorozenému, Kytice

1945/46; O. Králík: K poetice balady, Kytice 1945/46 + Dialektika a mýtus, Akord 1945/46; K. Polák: Roztržené dítě. Trochu erbenovských úvah..., Kytice 1945/46; P. Eisner: E. učitelem?, in Chrám i tvrz (1946); J. Polák: Jazyk E. Kytice, Kytice 1945/46 + Mateřství v E. Kytici, Věda a život 1946; J. Nováková: O kvantitě v českém verši, SaS 1947; A. Závodský: Bezručovy vztahy k básníku Kytice, sb. Vzpomínky na P. Bezruč k 80. narozeninám (1947); S. Svatoň: K. J. E., historik (literárněhist. tvorba), Kytice 1946/47; F. Svěrák: K slohu E. Kytice, List Sdružení mor. spisovatelů 1947/48; J. Klouda: Fabianovo lože na vrchu Babě u Dobříše a K. J. E., Od Stříbrných hor 1947/48; A. Grund: Lidovost v poezii E., Pod Zvičinou 1947/48; M. Matula: Motiv Svatebních košil u básníků různých národů, Archa 1948; J. Závada: E. Kytice v ruském překladu, NŽ 1949; J. Daňhelka: K E. činnosti ve Sboru Matice české, Slovesná věda 1948/50; O. Skalníková: K. J. E. národopisec a folklorista, ČL 1951; S. Wollman: E. a Slovanstvo, Slovanský přehled 1951; A. Grund: K historii Martinovského Nápěvů, in J. Jindřich: Nápěvy písní národních (1951) + Karel Havlík vzpomíná na K. J. E., LF 1951; F. Buriánek in K. J. E.: Kytice (1952); F. Tenčík in K. J. E.: Kytice (1953 a 1965); J. Petrmichl in K. J. E.: Kytice (1954) → Literatura mého srdce (1979) + in K. J. E.: České prstonárodní pohádky a pověsti (1955); O. Sirovátká: E. balady v lidové tradici na Boskovicku, VVM 1955 a 1956; F. Vodička: Včleňování folklórní pohádky do obrozené literatury, ČLit 1955 → Cesty a cíle obrozené literatury (1958); J. Polák: Po stopách E. Kytice, Naše vlast 1955 + V E. kraji, NŽ 1955; J. Daňhelka: Příspěvek k řešení otázky lidovosti a archaičnosti jazyka E. Kytice, sb. F. Trávníčkovi k 70. narozeninám. Studie ze slovanské jazykovědy (1958); R. Brtáň: K. J. E. a Izmail Ivanovič Srezněvskij, sb. Franku Wollmanovi k sedmdesátinám (1958); Z. Urban: K otázce překladů B. Němcové a K. J. E. ze srbocharvátštiny a bulharštiny, Sborník slavistických prací věnovaných 4. mezinár. sjezdu slavistů v Moskvě (1958); R. Lužík in K. J. E.: České národní pohádky (1958) + in K. J. E.: Kytice (1958) + in K. J. E.: Poklad (1958); R. Skřeček: K edicím E. Českých pohádek (edice A. Grunda a R. Lužíka), ČLit 1959; J. Markl: Nápěvy českých lidových písní podle sbírky K. J. E., ČL 1959; V. Formánková: K jedině E. nářeční pohádce, Rusko-české studie, Jazyk a lit. 2, 1960; V. Stanovský, J. Vladislav: Stylizace textů v slovanských pohádkách K. J. E., sb. O pohádkách (1960); J. Horák: Česká pohádka v lidové a sběratelské tradici, sb. O pohádkách (1960); V. Čejchan: Carské řády Čechům r. 1862, SPFF Brno, ř. historická, 1962; J. Levý: Verš české lidové poezie a jejích ohlasů, Slavia 1962; ■ diskuse: K. Horálek: Slabiční verš v slovanské lidové poezii, Slavia 1963 + Verš E. Kytice, SaS 1964 + Verš české folklorizující poezie, NŘ 1965; J. Levý: Ještě jednou k verši české lidové poe-

zie a jejích ohlasů, ČLit 1965 + Ještě k verši E. Kytice, SaS 1966; K. Horálek: Doslov k odpovědi Levého, SaS 1966 + Statistika a poezie, AUC Praha, Slavica Pragensia 1966; M. Červenka: Veršové systémy v E. Kytici, ČLit 1967 ■; Z. Urban: Z nových srbských studií o české literatuře (o studii K. J. E. a srbské lidové pohádky), Slovanský přehled 1963; J. Němeček: Zpěvohy a veselo-hy z pivovarského prostředí, ČNM, odd. věd společenských, 1964; J. Dolanský: Vuk Karadžić a česká literatura jeho doby (o stycích s K. J. E.), AUC Praha, Slavica Pragensia 1964; M. Krhoun, D. Kšicová: Iz istorii rusko-slavjanskich lit. svjzajez (též ref. o dvou studiích K. I. Rovy o K. J. E.), SPFF Brno, ř. literárněvědná, 1965; O. Králík: E. Vodník, Krkonoše — Podkrkonoší 1966; J. Polák: Po stopách E. Kytice, Krkonoše — Podkrkonoší 1966; J. Špét: Podíl Národního muzea na ochraně a výzkumu našich archívů v 19. stol., Archívni časopis 1967; H. Rokyta: Ida von Düringsfeld. Překladatelka B. Němcové a K. J. E., Muzejní a vlastivědná práce 1967; V. Čejchan: E. překlad Nestorova Letopisu ruského, Slovanský přehled 1967; J. Nečas: Pražský literární místopis. Prahou po stopách K. J. E., Listy Klubu přátel poezie 1967, č. 2; J. B. Čapek: Básník Kytice a živá linie české balady, Krkonoše — Podkrkonoší 1967; V. Karfíková: Proměny kouzelných tovaryšů (též o pohádkách K. J. E.), ČLit 1968; J. Skácel in K. J. E.: Mateří doušky (1969); V. Wolf, D. Havlíčková: J. N. Lhota (též styky s E.), Krkonoše — Podkrkonoší 1969; M. Otruba in K. J. E.: Kytice (1969); J. Janáčková: E. Kytice v ohlasu, AUC Praha, Slavica Pragensia 1969; V. Bechyňová: K. J. E. a Rusko, Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků 2, 1969 + K. J. E. a ilyrismus, Slavia 1970 + Vyprávěčské postupy E. balad, ČLit 1971; D. Klímová: Umělecká transformace folklórních vyprávěčských postupů v E. pohádkách, ČLit 1971; J. Dolanský: E. a Slowacki, ČLit 1971; M. Otruba: Kreace mýtu poezii: E. Vrba, ČLit 1972; V. Formánková: K E. překladu slovanských pohádek, NŘ 1972; P. Trost: O některých zaříkadlech u K. J. E., ČL 1978.

mo

Valdemar Ethen

* 23. 1. 1883 *Prostějov*

† 24. 8. 1949 *Brno*

Kulturní a literární historik, portrétní převážně osobnosti kulturního Prostějova, básník, publicista, autor psychologických a filozofických prací.

Vl. jm. Štěpán Pavel Kozušníček. Pocházel ze staré prostějovské rodiny, jejíž dům „Pod žudrem“ proslul jako středisko zápasu o českou správu Prostějova a jako místo schůzek hanáckých spisovatelů (O. Bystřina, K. Křen, O. Příkryl, J. Spáčil Žeranovský, J. Vyhliďal aj.). Po absolvování gymnázia v Uherském Hradišti (mat. 1902) a po jednoroční vojenské službě konané v Salcburku studoval 1903–09 klasickou filologii, filozofii, psychologii a světové literatury na univerzitách v Praze, Vídni, Berlíně (1904–05 klasickou filologii u H. Dielse), Lipsku (psychologii u W. Wundta) a Mnichově; pražskou fakultu absolvoval 1907 a 1908 zde získal doktorát prací *Teorie psychické paměti a její druhy*. Poté působil jako středoškolský profesor řečtiny, latiny, češtiny, psychologie a logiky: od 1909 v Prostějově (zde učil J. Wolkra), od 1913 v Kyjově. Válka ho zastihla v přípravách na habilitaci v oboru filozofie. Zprvu byl poslán na haličskou frontu, kde byl hned v srpnu 1914 raněn, po vyléčení až do konce války sloužil na frontě srbské a rumunské. Po válce byl určen na místo ve Vyškově a od 1926 v Příboře, ale na žádné z těchto škol neučil (nejdříve nastoupil zdravotní dovolenou, 1921 odešel na dočasný odpočinek). Z Příbora byl hned přikázán na své původní místo na prostějovském gymnáziu, od 1930 dlel však opět na dočasné dovolené. Počátkem druhé světové války se přestěhoval do Brna. Už od svých vysokoškolských studií byl osvětově činný. 1905 založil v Praze (spolu s K. H. Hilarem) akademický klub Ethos, po válce v Prostějově Klub historický a státovědecký a odbočku Jednoty filozofické, kde často přednášel. Pseudonymem Ethen chtěl vyjádřit svůj obzvláštní zájem o etické problémy. V období 1921–26 byl stálým delegátem při Čs. společnosti pro Svaz národů v Praze (jí byl vyslán na odzbrojovací kongresy 1923 ve Vídni a 1924 v Lyonu).

Nejvlastnějším žánrem literární činnosti V. E. byl monografický portrét. Omezoval se v něm na kulturní osobnosti vázané původem nebo působením na Prostějov, ale představoval je přitom v široké rozloze jejich života a práce. Podrobný výčet životopisných dat, podávaných často formou osobní vzpomínky, provázel E. především výkladem psychologických předpokladů a ideových pramenů i hodnot díla. Toto zaměření mu umožňovalo portrétovat spisovatele stejně jako výtvarné

umělce, hudebníky, přírodovědce, techniky a osvětové či politické pracovníky, zároveň ho však v literárních podobiznách vedlo spíše k charakteristikám kulturně ideovým než literárněhistorickým. Svou uměleckou tvořivost projevil E. sbírkou poezie, již psal na frontě a v níž čelil válečnému rozvratu hlavně odkazy na trvalou platnost antické mytologie a filozofie a umností tvaru (navazoval na Vrchlického).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Kristina Ráthová, Pellites, Štěpán Prostějovský, Waldemar; -es, Ps. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čas; Hlasy z Hané; Kolo; Ročenka Klubu historického a státovědeckého v Prostějově; Ročenka Národopis. a průmyslového muzea města Prostějova a Hané; Výroční zpráva stát. gymnázia v Prostějově (1927 pod vl. jm. práce Výchovou k míru). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Z hor a nížin (BB 1926); Portréty a siluety (1. 1926, 2. 1936); W. Fr. C. Messenhauser (1928); Ondřej Příkryl, básník a politik (1932); MUDr. Ondřej Příkryl, život a dílo (1932). ■

LITERATURA: Č. B.: Abrahamoviny, Hlasy z Hané 20. 1. 1933; A. N. (Novák): Z literárně dějepisných publikací, LidN 1. 4. 1933; J. Koudelák: Šedesátiny V. E., LidN 23. 1. 1943.

jo

Ezop viz in Jan Akron Albín Vrchbělský

Miloslav Fábera

* 15. 7. 1912 *Štěnovice* u Plzně

Prozaik a filmový scenárista, tíhnoucí k zpodobení převratných dějinných období a uplatňující v rámci širokého epického záběru postupy lyrické prózy.

Otec byl pivovarský sládek, který dlouhá léta pracoval v pivovarech na Sibiři a jako legionář bojoval v první světové válce. M. F. studoval na gymnáziu v Rokycanech (mat. 1931) a na právnické fakultě UK v Praze (abs. 1935, doktorát 1938). Po vojenské službě (1935–38) pracoval v Praze jako bankovní úředník. 1942–47 žil jako spisovatel z povolání, 1948–51 byl vedoucím redaktorem nakladatelství Družstevní práce a redaktorem jejího časopisu *Panoráma*. 1947–70 působil jako dramaturg a scenárista Čs. státního filmu, 1970–77 jako ředitel Filmového studia Barandov.

Próza M. F. se vyznačuje epickou šíří, s níž evokuje závažné sociální, mravní a filozofické problémy současného světa, výraznou kresbou postav, lyrickou obrazností a významnou úlohou, jež je přidělena přírodním motivům. Velký ohlas měla autorova románová prvotina *Neklidná hranice*, těžčící námětově z období občanské války na Sibiři a inspirovaná vyprávěním a deníkovými zápisy F. otce; román byl původně koncipován jako úvodní část prozaického cyklu. V dalším svém epickém obraze *Dálného východu*, v románu *Sedm mongolských koní*, zvolil však F. látku až z 13. stol., z období Džingischánova; autorovo sugestivní vyprávění je založeno na bezpečné znalosti orientálních reálií, historie a východní filozofie. Další dva F. romány, obsáhlá „rodová kronika“ z období dosidlování českého pohraničí *Stín Bílé skály* a válečný příběh *Dnů šest a nocí sedm*, čerpají z reality společenských přeměn autorova rodného kraje. — Rovnocennou součástí F. literární tvorby jsou filmové scénáře, a to zejména *Uloupená hranice* (1947), *Dravci* (1948), *Přicházejí ze tmy* (1954), *Černý prapor* (1957), *Atentát* (1961) a trilogie *Dny zrady* (1973), *Sokolovo* (1975) a *Osvobození Prahy* (1977).

PŘÍSPĚVKY in: ELK (od 1940); Kultura (od 1970); Kytice (1946); Lid. noviny (od 1939); Lit. měsíčník (od 1973); Nár. práce (od 1940); Naše zprávy (od 1940); sb. Po povídce (1941); Rudé právo; Tvorba (od 1948). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie*: Neklidná hranice (R 1940); Obrázky ze Slovácka (PP 1944); O skrytém mudrci (P 1944); *Sedm mongolských koní* (R 1946); *Stín Bílé skály* (R 1965); *Dnů šest a nocí sedm* (R 1967). — *Ostatní práce*: Dukla (1945); Kyjev (1945). ■ **SCÉNICKY.** *Hra*: Dukla (1950, s J. Marešem). ■

LITERATURA: J. Drda: O tom, který napsal Neklidnou hranici, LidN 22. 1. 1940; J. P. in M. F.: Ne-

klidná hranice (1940); ■ ref. Neklidná hranice: F. Götz, Čteme 1939/40; B. Mathesius, KM 1940; A. Pražák, LidN 28. 1. 1940; A. M. Piša, Nár. práce 3. 3. 1940; V. Černý: Pohled na nejmladší náš román, KM 1941 ■; K. Polák: Skrytý výsměch mudrcům (ref. O skrytém mudrci), Nár. práce 26. 4. 1945; Z. Urbánek: Kronika hrdinného boje (ref. Dukla), Práce 8. 9. 1945; ab.: Čtení o čs. brigádě v SSSR (ref. Kyjev), Rovnost 7. 2. 1946; P. Eisner in M. F.: Sedm mongolských koní (1946); ■ ref. Sedm mongolských koní: P. Eisner, Panoráma 1945/46; F. Götz, NO 29. 12. 1946; J. Zahradníček, Akord 1946/47; F. Hampl, Práce 7. 9. 1947; B. Jedlička, RP 5. 6. 1947; V. Černý, KM 1947; J. Průšek: Nové knihy o východní Asii, Nový Orient 1947/48 ■; V. Řezáč: ref. Neklidná hranice, Panoráma 1947, č. 3–4; H. Hrzalová: Prozaik M. F., Tvorba 1972, č. 29; Š. Vlašín: Vypravěč barvitých příběhů, RP 15. 7. 1972; Z. Heřman: M. F. šedesátník, Mladá fronta 14. 7. 1972; M. Janů-Veselá: Šedesátiny M. F., Práce 14. 7. 1972; J. Šanda in M. F.: Sedm mongolských koní (1974); H. Hrzalová in Spoluvytvářet skutečnost (1976); J. Šanda: Realista hutného děje, Lit. měsíčník 1977, č. 6.

ps

Josef Fabián viz Prokop Zaletěl

Marie Fabkovičová

* 8. 2. 1833 Praha

† 24. 7. 1915 Záhřeb (Chorvatsko)

Překladatelka ze srbochorvatštiny, prozaička.

Roz. Frechová, studovala na německé hlavní škole v Praze na Malé Straně, vyučovala pak na Amerlingově ústavu, v mládí přítelkyně B. Němcové, K. Světlé, S. Podlipské a H. Zapové (s ní v 50. letech podnikla cestu do jejího rodiště Kosova v Haliči na statek Wiśniowských). V Praze se seznámila a pak uzavřela sňatek s vlastenecky uvědomělým profesorem

Skanderem F. ze Záhřebu; v Chorvatsku působila jako učitelka ve Vironici, Karlovcí a Záhřebu, pro svou slovanskou orientaci byla 1896 uherskými úřady předčasně penzionována. Usilovala založit si vlastní učitelský ústav, navštívila proto studijně Francii a Švýcarsko, ale ani v tom neuspěla (získala jen povolení k soukromému vyučování francouzštiny). Byla jednou ze zakladatelek Chorvatského pedagogického knižního sboru, vydávala Ženskou bibliotéku (1872).

Hlavní význam činnosti F. je v překladatelství. Překládala ze srbochorvatštiny do češtiny, ale také z češtiny a jiných jazyků (francouzštiny) do srbochorvatštiny (K. Světlá: Skalák, Hubička; V. Sokolová-Seidlová: Pozdravy z lesů a polí; V. Hugo: Devadesát tři). Své původní prozaické práce, často vzpomínkového charakteru, otiskovala především v Ženských listech, které jí vyhovovaly svým myšlenkovým zaměřením a s nimiž dlouhá léta spolupracovala (*Dojmy z prázdninových potulek*, 1901–1903, *Svatební lože*, 1906–1907, *Vzpomínky z mládí*, 1910).

PŘÍSPĚVKY in: Květy (1869); Světozor (1875); Ženské listy (od 1873). ■ KNIŽNĚ. *Překlad*: A. Šenoa: Zlatníkův zlatoušek (1880). ■

LITERATURA: an: M. F., Ženské listy 1903; EK (E. Krásnohorská): M. F., Ženské listy 1915.

vf

jako její nebeské ochránkyně. Protože s toutéž výzvou se nakonec obrací k řeholnicím svatojiřského kláštera, opatrovicím Ludmilina hrobu, je patrné, že kázání bylo původně adresováno tamní klášterní komunitě. Je zpracováno v hotové podobě, a bylo tedy určeno k tomu, aby bylo prosloveno latinsky (na rozdíl od běžného typu homilií známých ze středověkých sbírek, kde jsou jednotlivé promluvy zachyceny latinsky v pouhé zkratce, protože měly sloužit duchovním jen jako pomůcka pro kázání v lidovém jazyce).

Přes výslovně úzké původní zaměření se FE díky své umělecké působivosti ještě dlouhou dobu po svém vzniku šířila v opisech, a to více jako legenda než jako homilie; téměř 20 rukopisů ze 13.–15. století, v nichž se dochovala, představují převážnou většinou legendové soubory. Je zde zapsána nejčastěji ve spojení s jinými skladbami (buď Diffundente sole, nebo Fuit in provincia), které jí bývají předeslány jako jakýsi historický úvod, od jehož prostoty se FE tím více odráží vyspělostí své slovesné výstavby. V 2. pol. 14. stol. byla skladba zpracována i česky a pojata (ve spojení s překladem Diffundente sole) do Pasionálu. FE, označená v nové době jako „nejkrásnější a literárně nejvýše stojící česká legenda“, zaujímá jedno z předních míst mezi dochovanými tvory předhusitské kazatelské prózy.

EDICE: Život sv. Lidmily, in FRB 1 (1873, ed. J. Emler; FE ve spojení s Diffundente sole); V. Chaloupecký in Prameny 10. stol. legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sb. II, 2 (1939); (*překlady do češtiny*): Život sv. Lidmily, in FRB 1 (1873, přel. J. Truhlář); O sv. Ludmile, in Na úsvitu křesťanství (1942, přel. J. Ludvíkovský). ■

BIBLIOGRAFIE: V. Chaloupecký: Prameny 10. stol. legendy Kristiánovy o sv. Václavu a sv. Ludmile, Svatováclavský sb. II, 2 (1939). ■ LITERATURA: J. Pekař in Nejstarší kronika česká (1903) + in Die Wenzels- und Ludmillegenden und die Echtheit Christians (1908); J. Ludvíkovský: Crescente fide, Gumpold a Kristián, SPFF Brno 1955 + Latinské legendy českého středověku, SPFF Brno 1973/74; B. Ryba: Obrat v posuzování priority prokopských legend a Břetislavových dekretů, Strahovská knihovna 3, 1968; viz též EDICE.

ep

Factum est

13. století

Latinská homilie o sv. Ludmile.

Homilie (kazatelská skladba) začínající slovy Factum est (Stalo se) byla sepsána jako slavnostní promluva ke dni sv. Lidmily. Rozsahem partií věnovaných kněžninu životu a umučení, založených místy doslovně na Kristiánově díle, se skladba blíží legendě. Především však vyzdvihuje význam a zásluhy první české svěťice a ve vlastenecky vznícené apostrofě „šťastné české země“ vyzývá k uctívání kněžny

Šimon Fagellus Villaticus

* asi 1473 *Kyšice* u Plzně

† 31. 1. 1549 *Praha*

Latinsky píšící lyrický básník, jeden z prvních českých renesančních humanistů.

Vl. jm. Bouček (lat. bouček = fagellus); českého příjmení Venkovánek sám neužíval, vytvořili je novodobí vydavatelé jeho díla (překlad lat. Villaticus). Syn Václava B., poddanského rolníka a rychtáře v Kyšicích na Plzeňsku, který se před 1488 přestěhoval do Plzně a dostal tam měšťanské právo. Nižšího školního vzdělání nabyl F. v Plzni a nejspíše v augustiniánském klášteře v Rokycanech, pak působil jako kantor v západních a jižních Čechách, 1499–1501 studoval na univerzitě v Krakově (hodnost bakaláře). Předtím nebo potom pobýval mj. ve Vídni, v Trenčíně, ve Vratislavi a v Olomouci, byl vysvěcen na kněze. Poznal hlavní střediska středoevropského humanismu a řadu jeho osobností (např. E. Pinifer, H. Balbus, Augustin Olomoucký, snad i K. Celtis), získal dobrý přehled o dobovém filozofickém, vědeckém a literárním snažení, obeznámil se s epikurejskou filozofií. Kolem 1503 se vrátil do Čech, díky vlivným známostem obdržel titulární hodnost člena kapituly u Sv. Apolináře na Novém Městě pražském a působil jako školní rektor v Plzni, která právě byla v údobí hospodářského a kulturního rozkvětu. Od 1510 byl vychovatelem Jindřicha z Rožmberka v Českém Krumlově, doprovázel ho 1511–12 na studijním pobytu v italské Bologni a zůstal tam studovat (asi do 1516), i když se preceptorství vzdal. Nejpozději od 1517 do konce života byl kanovníkem kapituly u Sv. Víta na Pražském hradě (téměř trvalé spory s ostatními kapituláry) a přitom zastával i další církevní funkce (1521 arciděkan v Litoměřicích, 1525 děkan vyšehradské kapituly, 1534 probošt kapituly u Všech svatých aj.). Udržoval styky s rodinou Ferdinandů I. a s dvořany (J. Piso), patřil mezi přátele J. Hodějovského. Smrt F. (pád z Pražského mostu do Jeleního příkopu) vykládají některé dobové prameny jako sebevraždu.

F. psal jenom latinsky a pouze lyrickou poezií, pro jeho tvorbu jsou příznačné spíše drobné skladby, nejčastěji užívanými formami je elegické distichon, jedenáctislabičný falécký

verš a menší sapfická strofa. Nejstarší básně pocházejí ze sklonku 15. stol., básnický tvořil F. do konce života; jeho tvorba prošla značným vývojem, byla zasažena starší domácí tradicí (hlavně v žánrech náboženské literatury), podstatně byla ovlivněna soudobou evropskou humanistickou poezií a jejím prostřednictvím i antickými literaturami. Knižně poprvé ji F. publikoval 1535 v sbírce *Opuscula* (Dílka); opravené a rozšířené vydání z 1538 je rozděleno (po úvodních 3 kázáních) do 4 oddílů: *Hymny* (náboženská tematika, poněkud básně na počest světců), *Epigramy*, *Hroby* (básně věnované památce zemřelých, též rodičů a příbuzných, elegie, epitafy) a *Dvojverší*. Oddíly *Epigramy* a *Dvojverší* obsahují — vedle dobově běžné humanistické produkce (příležitostné skladby, oslavy mocných příznivců a politických událostí, pozdravy přátelům, děkovné, dedikační, autostylizační a gnómičké básně) — také poezii, která byla pro české prostředí vývojovým přínosem a již se F. představil jako jeden z našich prvních renesančních humanistů. Klade důraz na neopakovatelný pozemský život, vyjadřuje potěšení z jeho kladných hodnot a darů (láska, víno, přátelství, společenská zábava), útočí na úzkoprsost, lakotu a pokrytectví; v hédonistických i úvahových motivech se opírá o některé etické a světonázorové zásady epikureismu. Z větší části vznikla tato poezie za plzeňského učitelského působení F., jsou v ní stylizované zpodobeny tamější F. milenky, přátelé a osobité prostředí rozverných společnosti; autor se přímo hlásí „k přátelskému zákonu plzeňského Franty“ (Frantova práva). Po *Opusculech* vznikly dva F. rukopisné sborníky (dnes nezvěstné) a vyšly 3 další jeho tisky, hlavně s příležitostnými a panegyrickými skladbami.

KNIŽNĚ. *Opuscula* (Lipsko 1535, 3. rozšíř. vyd. Lipsko 1538); *Ad serenissimos regulos nostros ... versus encomiastici ...* (1543); *De foelicissimo Caesare Maiestatis in Galliis successu ...* (1545); *De rebus ... Karoli ... Quinti ... foelicissime gestis ...* (b. d., 1547 nebo 1548); jednotlivé básně v tiscích jiných autorů; — posmrtně: in *Farragines poematum*, sv. 1 a 4 (1561 a 1562). ■ EDICE. *Výbor a ukázky*: S. F. V. — Šimon Bouček Venkovánek: *Chvilé rozkošné, vážné i teskné* (výbor z *Opuscul*, lat. originál a české básnické překlady, 1979, ed. J. Hejnic); *Renesanční poezie* (3 básně z *Opuscul*, lat. orig. a čes. básn. překlady, 1975, ed. a přel. H. Businská). ■

BIBLIOGRAFIE: in J. Hejnic: *Textově kritické*

úvahy nad dílem Š. F. V. (tisky, rukopis, incipitový rejstřík básní), Vědecké informace Základní knihovny ČSAV 1977, č. 2. ■ LITERATURA: A. Podlaha: S. F. V. (1930). ■ M. Kalina v. Jäthenstein: S. F.-Buczek V., Abhandlungen der Königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften für d. J. 1824–26, 1827; J. Jireček: J. Hodějovský z Hodějova, jeho rod a latinskí básníci tovaryšstva jeho, Pojednání KČSN, tř. pro filozofii, dějepis a filologii, 1884; B. Ryba: Filip Beroaldus a čeští humanisté (o pobytu F. v Itálii), Zpráva o činnosti městského muzea v Čes. Budějovicích (Č. Budějovice 1934); J. Hejnic: K literární činnosti Šimona Villatica, Zprávy Jednoty klasických filologů 1967; J. Martínek: Zpráva o studiu humanistických bohemik v Rakousku, LF 1968, s. 308; J. Hejnic: Š. F. V. Literatura, dílo, úkoly, sb. Strahovská knihovna 11, 1976 (vyd. 1978) + Textově kritické úvahy nad dílem Š. F. V., Vědecké informace Základní knihovny ČSAV 1977, č. 2 + Š. F. V. a jeho sbírka Opuscula poetica z r. 1538, ČNM, ř. hist., 1977 + Š. F. V. a Frantova práva, LF 1978 + Plzeňská latinská škola v období humanismu (1450–1620), sb. Minulostí západočeského kraje 1978 + in S. F. V.: Chvilé rozkošné, vážné i teskné (1979) + in Latinská škola v Plzni a její postavení v Čechách 13.–18. stol. (1979).

mo

František Fahoun

* 9. 2. 1844 *Sušice*
† 10. 5. 1900 *Rakovník*

Překladatel ze srbocharvátštiny, vlámštiny a valonštiny, autor cestopisných črt.

Syn kožešníka. Studoval na gymnáziu v Klatovech (mat. 1864), pak romanistiku a slavistiku na pražské filoz. fakultě. Po nějakou dobu byl vychovatelem, od 1868 působil jako profesor na reálce v Olomouci. Počátkem 70. let učil v kulturním centru Slavonie Osjeku; po nedlouhém pobytu v zahraničí získal místo středoškolského profesora v Rakovníku. Byl jedním z nemnoha tehdejších znalců vlámštiny i valonštiny a od 1887 až do své smrti působil i jako aprobovaný tlumočnick v této jazykové oblasti. Kromě cesty na slovanský jih podnikl i další cesty do zahraničí (Belgie, Francie).

F. byl především překladatelem ze srbocharvátštiny. Orientoval se zejména na soudobou literární produkci, reprezentovanou autory z přechodného období od romantismu k realismu (E. Kumičič, A. Šenoa, J. E. Tomić), kteří později v Čechách zdomácněli. Úroveň F. překladů byla poměrně vysoká především pro skutečnou znalost jazyka originálu, kterou se F. kladně odlišoval od dobové situace překladatelství v této oblasti. F. byl také autorem drobnějších literárních prací, inspirovaných cestami do zahraničí, jak o tom svědčí zejména příspěvky otiskované v České včele. Jak v *Belgických toulkách*, tak ve *Vzpomínce na Paříž 1878* se snažil s věcností zachytit a zprostředkovat českým čtenářům skutečnou podobu života v cizím prostředí. F. byl někdy (např. v Ottově slovníku naučném) zaměňován s Ladislavem F., autorem odborných a populárně-vědných prací týkajících se zejm. filozofické problematiky (Komenský, Spencer, Kant aj.).

ŠIFRA: F. F. (Koleda). ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. včela (od 1879; t. r. Vzpomínka na Paříž 1878, 1880 Belgické toulky); Koleda (od 1877); Paedagogium; Pokrok (od 1885); Světozor (od 1877); Topičův sborník (od 1923); Výroční zpráva rakovnické reálky (1879, 1890); Zlatá Praha (od 1887). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: A. Šenoa: Velebníček (1881) + Branka (1882) + V lázních (1889); J. E. Tomić: Drak Bosenský (1883) + Eminagova láska (1890); F. Becič: Vukičův most (1885) + Kletba nevěry (1886) + Slib (b. d., 1887); E. Kumičič: Paní Sabina (1888). ■

LITERATURA: ■ nekrology: J. Loriš, Výroční zpráva rakovnické reálky za rok 1900 + Slovanský přehled 1900 ■.

vk

Dalibor Cyril Faltis

* 19. 9. 1906 *Korčula* (Jugoslávie)
† 21. 10. 1984 *Praha*

Hudební skladatel, dramatik, básník a prozaik píšící též pro děti a mládež, autor studií a esejů o hudbě, hudební referent a kritik.

Vl. jm. Dalibor Cyril Vačkář, syn hudebního skladatele Václava Vačkáře (1881–1954); pseudonym zvolen podle matčina dívčího jména. Po maturitě na klasickém gymnáziu v Praze studoval 1924–30 hudební konzervatoř, 1930–32 na její mistrovské škole kompozici u J. Suka a housle u K. Hoffmanna. 1934–45 byl členem Symfonického orchestru Čs. rozhlasu v Praze, 1945–46 dramaturgem Čs. státního filmu, pak hudebním skladatelem a spisovatelem z povolání. Je autorem hudebních děl komorních, symfonických, baletních (*Sen noci svatojánské, Švanda dudák*), skladeb sborových i hudby k celovečerním hraným filmům (Píseň lásky, V horách duní, Podobizna, Alena aj.), pod vl. jménem.

Těžiskem F. literárního díla je tvorba dramatická. Pro divadlo ho objevil E. F. Burian v sezóně původních novinek D 40; do té doby byl F. znám jen jako lyrik wolkrovské obraznosti i tradice a jako příležitostný prozaik se sklonem k bizarním postavám i příběhům (*Příběhy hrobníka Filipa*), nejčastěji z velkoměstské periferie. Dramatizace Wildeovy prózy *Strašidlo cantervillské* v nastudování Burianova divadla připravila F. cestu na jeviště Národního divadla, kam pronikl čtveřicí her: *Veronikou*, jejíž dramatický příběh vyrůstá z velikonoční pašijové hry na podhorské vesnici; *Stanici Gordian*, pokusem o hrdinské drama inspirované osudy účastníků polární expedice z 80. let minulého století; životopisnou hrou o vynálezci bleskosvodu Prokopu Divišovi *Mraky na nebesích*; konečně v poválečném období *Chodskou nevěstou*, inspirovanou folklórní předlohou a situovanou do počátku 18. století. F. hry jsou názornými ukázkami té části dramatické produkce z protektorátního období, která sice přistoupila na kompromis s danými možnostmi, nevycházela však ani myšlenkovým poselstvím, ani divadelně dramatickými konvencemi vstříc oficiální ideologii protektorátního režimu. Vývoj F. dramatiky probíhal od ibsenovských východisek, pojímajících drama jako poslední dějství tragédie, jehož predešlá čtyři dějství se odehrála ještě dříve, nežli se zvedla opona, k volnějším scénickým formám, schopným zachytit skutečnost z několika úhlů a počítajícím s dotvářecím podílem hudební složky. Ve filmové tvůrčí praxi se F. uplatnil nejen jako hudební skladatel, ale též jako scenárista (*Bludná pouť, V horách duní* aj.).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Tomáš Martin; D. C. F., fis. ■ PRÍSPĚVKY in: České slovo (od 1934); Lid. demokracie (od 1946); Lid. noviny (od 1934); Lumír (od 1931); Nár. osvobození (od 1933); Právo lidu (od 1933); Ročenka sirotčího spolku členů ND v Praze (1941, odpověď na anketu V předvečer nových činoherních premiér); Rytmus (od 1945, převážně studie a kritiky hudební); Tempo (od 1946). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, práce o literatuře a divadle*: Ruku na srdce (BB 1933); Blýskání na časy (BB 1937); Příběhy hrobníka Filipa (PP 1937); Chorál deště (BB 1941); Veronika (D 1942, prem. 1941); Stanice Gordian (D 1943, i prem.); Mraky na nebesích (D 1944, prem. 1943); Zlatá brána (BB pro ml., 1947); Sněženka (D pro ml., 1948, i prem.); Chodská nevěsta (D 1949, i prem.); Císař a slavík (D pro ml., 1949, i prem., podle H. Ch. Andersena). ■ SCÉNICKY. *Hry*: *Strašidlo cantervillské* (1940, podle O. Wilda); *Piráti* (1946).

LITERATURA: A. M. Píša: Zábavné strašidlo v D 41 (ref. *Strašidlo cantervillské*), Nár. práce 11. 10. 1940 → *Divadelní avantgarda* (1978); F. Götz: ref. Veronika, Nár. divadlo 1941/42; F. Běhounek in D. C. F.: *Stanice Gordian* (1943); J. Träger: K smyslu dnešní naší divadelní práce, in *Dvě přednášky z války* (1945); F. Götz: Náčrt k portrétu dramatika F., Nár. divadlo 1948/49; Z. Kočová in *Kronika Armádního uměleckého divadla* (1955); F. Černý: Deset let cesty za ideou ND, *Divadlo* 1955; F. Götz: Vývojová logika českého dramatu v desetiletí po osvobození, *Divadlo* 1955; J. Hájek in *Čas dramatu* (1957); lš: Muž se dvěma jmény, *Lid. demokracie* 18. 9. 1976.

vk

Lída Faltová

* 2. 10. 1890 *Žerůtky* u Boskovic

† 8. 12. 1944 *Žerůtky*

Překladatelka z holandštiny, vlámsštiny, francouzštiny a němčiny, orientující se zejména na současný román.

Roz. Ludmila Pospíšilová. V jejím dětství se rodina přestěhovala ze Žerůtek do Rozhraní a odtud do Bradlen, obcí v blízkosti Boskovic. V Brně studovala F. 1904–10 na dívčím lyceu Vesna a byla pak zaměstnána jako redaktorka v různých (hl. zemědělských) listech; po válce rovněž poslouchala na brněnské filoz. fakultě

romanistiku a náležela ke kruhu intelektuálů soustředěných kolem J. Mahena. 1923 se vydala za redaktora a sociálně demokratického politika Josefa Faltu (1895–1974), 1931 (kdy už byla překladatelkou z povolání) se s rodinou přestěhovala do Prahy. Svě jazykové znalosti třífila cestováním po severoevropských a západoevropských zemích. Okupační léta, která ji připravila o muže (1939 emigroval a již se nevrátil) a syna (zatčen po maturitě a vězněn do konce války) a v nichž se stále zhoršoval její zdravotní stav, trávila zpočátku v Praze, posléze v rodišti; nedlouho po operaci štítné žlázy zemřela. Zpopelněna byla v Brně, pohřbena v Praze-Bubenci.

L. F. se v průběhu své překladatelské dráhy specializovala na současnou, převážně románovou prózu holandskou a vlámskou, z níž jako první přeložila objemně řadu vrcholných děl; vedle toho překládala i beletrii francouzskou a německou. Pracovala z větší části pro čtenářské kluby (Družstevní práce, Evropský literární klub), svou překladatelskou činnost provázela časopiseckými informacemi o překládaných autorech a o současném dění v cizích literaturách.

PŘÍSPĚVKY in: Čtème (od 1942); ELK (od 1936); Lid. noviny (od 1929); Lit. noviny (od 1935); Nár. osvobození (od 1935); Niva (od 1925); Panoráma (od 1930); Právo lidu (od 1925); Ruch (Brno); Stráž socialismu (Brno); Svoboda (Brno). ■ **KNIŽNĚ.** *Překlady*: Ch. F. Ramuz: Nemocní se uzdravují (1925) + Děs na hoře (1936) + Zpívající pastvina (1946); K. Liebknecht: Listy z pole a káznice (1926, s J. Falvou); R. Boylesve: Poučení o lásce (1928); A. Londres: Ženy prodané (1928); C. Vautel: Láska po pařížsku (1928); J. R. Bloch: ... a spol. (1930) + Kurdská noc (1937); Multatuli: Příběh malého Waltra Pieterse (1932); J. Fabricius: Jeli tudy komedianti (1933) + Lvi hladovějí v Neapoli (1934) + Melodie dále (1934) + Plavčici kapitána Bontekoea (1935) + Tanec kolem šibenice (1936); A. Neumann: Nový císař (1934) + Císařství (1936); A. den Doolaard: Orientexpres (1935) + Mont Blanc (1937); M. Lułofs: Guma klesá (1935) + Kuli (1937) + Hladová výprava (1939); E. Claes: Syn po tátovi (1936) + Veselí občané sichešťi (1938) + Život Heřmana Coena (1941); W. Elsschot: Sýr. Vrabeček (1936); L. Frank: Milenci ve snách (1936); J. Last: Zuiderské moře (1936) + V zákopech u Madridu (1937); M. Schneider: Don Francisco de Goya (1936); L. Zielens: Žlutá růže (1936); A. Coolen: Romance z Brabantu (1937) + Ves u řeky (1937) + Dobrák vrah (1938) + Tři bratři (1939) + Hospoda U nesaru (1942) + Vesnický lékař. Ves u řeky. Tři bratři

(1942) + Koruna života (1943) + Rašelínáři (1946); H. de Man: Voda stoupá (1938); H. Mann: Mladí krále Jindřicha Čtvrtého (1938); N. van Hichtum: Uhuu (1939); R. Roussel: Údolí bez jara (1939); S. Streuvels: Milování ve Flandřích (1939) + Lniště (1942); S. Vestdijk: El Greco, malíř absolutna (1939); B. Brehm: Nashledanou, Zuzanko! (1940); G. Walschap: Člověk dobré vůle (1940); V. Depauw: Tavi, flámský lišák (1941); K. Haemmerling: Muž nazývaný Shakespeare (1941, s K. Bedrnou); J. Semjonov: Dobývání Sibiře (1941); L. Weismantel: Lionardo da Vinci (1941); B. van Eyssesteijn: Mezi jižním křížem a Severkou (1942); A. den Hertog: Ženy do Jacatry (1944); — posmrtně: C. J. Kelk: Liška zametá stopu (1946). ■ **SCÉNICKY.** *Překlad*: A. Coolen: Cizinec (1940). ■

LITERATURA: er: L. F. zemřela, LidN 16. 12. 1944; P. Eisner: Za Lídou F., Panoráma 1945/46; J. Vrtišová: Dopis Lídě F., LitN 1946; E. Brokešová: Vzpomínky na L. F., Dialog 1969; O. Krijtová: Překlady L. F., Dialog 1969.

jo

Hanuš Fantl

* 16. 12. 1917 *Chrast* u Chrudimi
† 18. 3. 1942 koncentrační tábor *Mauthausen*

Básník.

Nejmladší z pěti dětí českožidovské rodiny, už v prvním roce života ztratil otce; osm let byl vychováván v nadačním sirotčinci. Rodina se přestěhovala do Prahy, kde si matka zřídila obchůdek s cukrovinkami a později s porcelánem. 1928–32 studoval F. na vinohradském gymnáziu, potom se živil jako kancelářský praktikant a úředník. Od svých patnácti let byl aktivním členem Komunistického svazu mládeže a trampského hnutí, od sklonku 1938 pracoval v ilegální komunistické skupině. 1939 se oženil (jeho žena i dítě, které už se narodilo jako pohrobek, zahynuly 1944 v Osvětimi). Od 1940 pracoval krátce v Trhové Kamenici jako čeledín, pak jako zaměstnanec firmy zřízené k tomu, aby vydělávala na fond ilegálního Národního hnutí pracující mládeže. Nešťastnou náhodou byl 18. 10. 1941 zatčen při návštěvě

Fantl

u přítele, v lednu 1942 deportován do Mautausenu a tam zastřelen.

Verše H. F. vznikaly jako komentář k autorovu osobnímu postavení a k politicky vypjatému dni, odtud jejich deníkový ráz i důraz na apelativní a přesvědčovací funkci. Ve svém pevném komunistickém světovém a politickém názoru nalézal F. oprávnění nerozkořislaně vykládat dobové dění i vyslovovat odhodlání obstát v probíhajících i příštích zápasech. Svůj osobitý básnický výraz teprve hledal; tíhl k útvaru rytmicky i stroficky pravidelně organizovanému, jenž dobře slouží sdělované myšlence, a nalézal proto oporu v básních obdobně pracujících (např. v S. K. Neumannovi, V. Dykovi, B. Mathesiovi).

PSEUDONYM: Jan Hanuš. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: *Nár. osvobození* (1938 pod pseud. Jan Hanuš jediná publikovaná báseň za autorova života); — posmrtně: *Nový život* (1959, deník z 1939–41 a verše nezařazené do knižního vydání poezie, ed. M. Jariš). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie* (posmrtně) : *Píseň vzdoruje noci* (BB 1955, ed. M. Jariš). ■

LITERATURA: F. Kafka: H. F. — neumlčený básník (1964, s edicí veršů z 1938–41). ■ M. Jariš in H. F.: *Píseň vzdoruje noci* (1955) + *Neumlčitelná generace, NŽ 1959*; F. Kafka: H. F. — neumlčený básník, *Židovská ročenka 5 723* (1962).

jo

telkou nové generace emancipovaných žen, která se po 1918 cestovatelskými zkušenostmi, světovým kulturním rozhledem a akcentováním demokratických občanských ctností snažila překonat dosavadní český provincialismus a strnulost přežívajícího životního slohu. Deziluzivní kriticismus, rostoucí ze srovnávání jevů přínaležejících týmž řadám, byl proto v autorčiných sloupcích a fejetonech stálým průvodcem zábavnosti, založené na trefném humoru a nonšalantní duchaplnosti a podpořené zhovorovněním jazyka a konverzačním tónem; tím se F. (pod populární šifrou MA-FA) stala výraznou příslušnicí tzv. školy Lidových novin. Tytéž názorové a stylové intence určovaly její volbu při překládání současné angloamerické literatury.

ŠIFRY: MA-FA, Ma-Fa, mafa. ■ **PŘÍSPĚVKY:** in: *Lid. noviny* (od 1922). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie:* *Lidé, Praha a svět* (FF 1925); *Křížovka světa* (FF 1938, pseud. MA-FA). — *Překlady:* C. Stockley: *Spár* (1924); R. Macaulay: *Nebezpečná stáří* (1926); A. Maurois: *Život Benjamína Disraëliho* (1929, s J. Fastrovou); K. R. G. Browne: *Honba za Annou* (1929) + *Rytíř jednoho dne* (1930); V. Delmar: *Špatná holka* (1931); W. Cather: *Lucy Gayheartová* (1936); E. Crawshaw-Williams: *Hotel v noci* (1936); B. Nichols: *Nesmyslům se meze nekladou* (1936); E. Waugh: *Hrst prachu* (1936); A. R. Craig: *Když Adam plakal* (1938). ■ **SCĚNICKY.** *Překlady:* J. Drinkwater: *W = 0* (1923); W. S. Maugham: *Na východ od Suez* (1923) + *Zaslíbená země* (1924). ■ **REDIGOVALA knižnici:** *Jen ne nuda* (1936). ■

LITERATURA: ■ ref. *Lidé, Praha a svět:* M. Pujmanová-Hennerová, *Tribuna* 29. 11. 1925; drb (J. Borecký), *Zvon* 1925/26; *Sestra Ma-Fy o Ma-fě, Rozpravy Aventina* 1925/26; V. Brtník, *Venkov* 14. 1. 1926 ■; ■ ref. *Křížovka světa:* I (B. Novák), *LidN* 6. 11. 1938; e. for. (E. Formanová), *Čtete* 1938/39; V. Lišková, *LidN* 9. 4. 1939; er (J. Pober), *LitN* 1939, s. 53 ■; O. Štorch-Marien in *Sladko je žít* (1966) + in *Tma a co bylo potom* (1972).

ah

Marie Fantová

* 6. 11. 1893 *Praha*
† 23. 4. 1963 *Praha*

Autorka žurnalistické prózy, náležející k tzv. škole Lidových novin, překladatelka z angličtiny.

Dcera architekta, profesora pražské techniky J. Fanty (1856–1954), sestra překladatelky anglosaské literatury E. Horlivé (E. A. Bennett, S. Lewis aj.). Jistou dobu byla provdána za profesora lékařské fakulty pražské německé univerzity F. Breinla. Hodně cestovala (evropské země, USA, Tunis). Od začátku 20. let působila v pražské redakci Lidových novin.

F. byla v meziválečné žurnalistice představi-

Farragines

1561—1562

Čtyřdílná sbírka latinských skladeb humanistických básníků z okruhu Jana st. Hodějovského z Hodějova.

Sbírka (lat. farrago = směs) zahrnuje latinské skladby rozmanitých forem a metrických útvarů obsahu světského i náboženského; mezi nimi jsou mnohé příležitostné nebo psané podle námětů, které zemský místosudí Jan st. Hodějovský z Hodějova, zámožný a vzdělaný literární mecenáš, poskytoval pro zveršování členům své početné básnické družiny. Tyto skladby dával Hodějovský prepisovat do kopiářů (podle soudobé zprávy dosáhly počtu 28 svazků, z nichž se dochoval jediný, neúplný; druhý, úplný, shořel při požáru Staroměstské radnice 1945) a po 1550 se rozhodl vydat je tiskem. Redakcí byli pověřeni Matouš Collinus, Tomáš Mitis a Jiří Handschius. První dva díly sbírky — Prima Farrago, Secunda F. — vyšly v jednom svazku 1561, ještě téhož roku Tertia Farrago, poslední díl — Farrago quarta — byl vydán 1562.

Farragines (tj. Farrago 1—4) představují nejrozsáhlejší soubor naší latinsky psané humanistické poezie. Celkem obsahují skladby 61 básníků; v 1. svazku je zastoupeno 18, ve 2. svazku 43, ve 3. svazku 45 a ve 4. svazku 32 autorů. Některé z nich známe především z jiných oborů jejich činnosti: Martin Kuthen (Cuthenus), Prokop Lupáč (Lupacius), Tadeáš Hájek (Nemicus). Ve sv. 1, 2, 3, 4 jsou svými skladbami zastoupeni: S. Aerichalcus-Praestitencus (2, 3, 4), H. Achilles (3), B. Albinus (2, 4), I. ab Albis Aquilis (2), I. Althomitenus (3), V. Amerbachius (3), P. Aquilinas (2, 3, 4), I. Artophidius (2), I. Balbinus (1, 2, 4), I. Banno (1, 2, 3, 4), V. Baubinus (4), M. Bicenens-Vicenus (2, 3), H. Candidus (1, 2, 3), G. Cirkvius (3), M. Civilis (3, 4), P. Codicillus (2, 3, 4), M. Collinus (1, 2, 3, 4), D. Crinitus (1, 2, 3, 4), M. Cuthenus (3), S. Ennius (2, 3, 4), S. Fagellus Villaticus (2, 3, 4), D. Franta (3), G. Handschius (1, 2, 3, 4), M. Hanno (2, 3, 4), P. M. Heyny (3), B. ab Hoddeiova (2, 3, 4), H. ab Hoddeiova (2), G. Kern (3), G. Khern (2, 4), G. Logus (2), A. Lucinius (1, 2), P. Lucinus (2), P. Lupacius (2, 3, 4), I. Miloczenus (3), N. Mitas-Austinus (2, 3), M. Mitis-Sokolovius (2, 3, 4), T. Mitis (1, 2, 3, 4), G. Mo-

serus (2), T. Nemicus (3, 4), V. Orcinus (2, 3, 4), I. Orphaeus (1, 2, 3, 4), L. Peuczerus (4), G. Phileremus (3), I. Philomusus (3), S. Pistorius (3), S. Proxenus (1, 3), Mart. Rakocius (1, 2, 3), Matth. Rakocius (1, 3, 4), I. Rodericus (1, 2, 3, 4), S. Rubinus (1, 2, 3, 4), I. Sabinus (2, 3, 4), I. Serifaber (2, 3), I. Schentygar (1, 2, 3, 4), Ch. Schikius (2, 4), A. Schrotterus (2), L. Span (1, 2, 3), Ch. Thannerus (2), V. Theophilus (2), V. Traianus (1, 2, 3, 4), G. Vabruschius (1, 2, 3, 4), P. Vulpinus (2, 3, 4).

EDICE (*ukázky s překladem do nové češtiny*): Renesancní poezie (1975, usp. a přel. H. Businská; obs. skladby od 13 autorů). ■

BIBLIOGRAFIE: Rukověť human. básnictví 2 (1966; pod heslem Hodějovský z Hodějova, Jan st.). ■ LITERATURA: J. Martínek in sb. Renesancní poezie (1975).

ep

Otto Faster

* 6. 7. 1872 Praha

† 26. 9. 1907 Praha

Dramatik, prozaik, překladatel z němčiny a redaktor.

Pocházel ze známé pražské rodiny, byl vnučkem revolucionáře z roku 1848 Petra F. Studoval na obchodní akademii, od 1890 se zabýval pouze literaturou a divadlem. Významný vliv na něho mělo seznámení s rodinou pěvkyně E. Destinové (Kittlové), stejně tak jako sblížení s divadelním kritikem J. Ladeckým, v jehož časopise Česká Thalia pracoval jako operní redaktor. 1899 založil (ve spojení s firmou M. Knapp) Divadelní listy, ve kterých uveřejnil množství článků o otázkách českého divadla. Manžel spisovatelky a překladatelky Olgy F.

Středem F. zájmu bylo divadlo, jemuž se věnoval jako dramatik i jako kritik. Ve svých původních hrách se zpočátku snažil řešit vážné dobové morální problémy, někdy i s tragickým přízvukem. Od počátku 20. století se jako jeden z prvních přeorientoval na tvorbu operetních textů, frašek a jednotlivých výstupů, ně-

kdy i s vlastní hudbou. F. operety obvykle mají značně zjednodušenou kresbu postav i celkové dějové schéma, směřující k šťastnému konci. Dobromyslný humor a především obratně skládané písňové texty získaly F. hrám přízeň diváků, takže počet repríz těch nejoblíbenějších (např. *Pražské švadlenky*) šel do několika set. Současně s operetami napsal F. i dva romány a několik próz, do nichž vkládal líčené vážných problémů z pražského uměleckého života. Při zobrazování intrik a tragikomických situací dramatických hrdinů i novinářů byl zřejmě inspirován vlastními zkušenostmi. Překládal také z němčiny a ojedinele z francouzštiny.

PSEUDONYM: Aleš Dumavský. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. Thalia; Div. listy (1899–1904). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Hříšníci (D 1899, pův. tit. Na cizí půdě); Marie a Marta (D 1899); V pavučinách (D 1899); V touhách (D 1899); Vychovatel (D 1899); Homo novus (D 1900); Večer (D 1900); Závavek (D 1900); Slabí lidé (D 1901); Krásná Lída (D 1902); Ben Hur (D 1903); Zelené mládí (D 1903); Kněžna Pepička (D 1904); Pražské švadlenky (D 1904; 4. vyd. 1925 přeprac. O. Fastrová); Velikán Velikánovič (R 1904); Marietta (D 1905); Princ z pohádky (D 1905); Práci čest (D 1906); V pavučinách (R 1906); Veselé pradelny (D 1906); — posmrtně: Živé pochodně Neronovy (D 1907); Zakletý zámek (D 1908); Povídky (1909). — *Překlady*: V. Hugo: Zvoník u Matky boží (pomocí něm. překladu Ch. Birch-Pfeifferové, 1901, pseud. Aleš Dumavský); F. Schiller: Loupežníci (1902); M. Dreyer: Trojice (1903); M. Halbe: Mládí (1904); E. Moser: Bibliotekář (1904); G. Sand: Markýz z Villemer (1905); W. Busnach, O. Gastineau: Zabiják (b. d., 1905, podle E. Zoly). — *Úprava hry*: J. N. Nestroy: Zázračný talisman (1906). ■ USPOŘÁDAL: Čeští herci své Jednotě 29. června 1900. ■

LITERATURA: Foltýn (J. Stivín): Divadlo na Smíchově (Homo novus), PL 15. 3. 1901; -lar (K. H. Hillar): ref. Slabí lidé, Moderní život 1902 + ref. Krásná Lída, tamtéž; ech (V. Štech): Na pouti za českou lidovou hrou (ref. Kněžna Pepička), Máj 1904, s. 494; E. Sokol: Diletanti v literatuře (ref. Velikán Velikánovič), Rozhledy 1904, s. 1 035; K. Z. Klíma: Velikán Velikánovič, LidN 7. 6. 1904; ■ ref. V pavučinách: V. Kol, Zvon 1906/07; F. V. Vykoukal, Osvěta 1907; J. Weger, Přehled 1906/07; V. Červinka, Pražská lid.revue 1907 ■;■ nekrology: K. (R. Kronbauer), Máj 1907/08, s. 30; K. Kamínek, Lumír 1907/08; F. V. Vykoukal, Osvěta 1907; -n-, Zvon 1907/08, s. 32 ■; -Hký (K. Horký): Posmrtná hra (ref. Živé pochodně Neronovy), Nár. obzor 11. 7. 1908; L. Pacák in Opereta (1947).

vf

Jarmila Fastrová

* 1. 6. 1899 *Praha*

† 28. 11. 1968 *Praha*

Překladatelka francouzské a anglické beletrie.

Dcera spisovatelky a žurnalistky Olgy F. a dramatika, prozaika a překladatele Otty F. Od 1910 chodila do dívčího reál. gymnázia Minerva v Praze (mat. 1918), 1918–23 vystudovala chemickou fakultu pražské techniky a stala se inženýrkou chemie. Jako chemička pracovala ve Výzkumném ústavu chemickém v Praze.

Během vysokoškolských studií se seznámila J. F. s některými členy Devětsilu a jejich prostřednictvím začala překládat z francouzštiny pro nakladatelství Aventinum (první její překlad, Dellucova kniha o Chaplinovi, vyšel 1924 z iniciativy malíře J. Šímy, žijícího v Paříži); později spolupracovala i s dalšími nakladatelstvími své doby (Fromek, V. Petr, Janda, Topič, Družstevní práce aj.) a přenesla svůj zájem víc k literatuře anglické (za protektorátu přeložila dvě knihy i z italštiny). Vedle prózy, z níž přetlumočila kromě několika v své době neobyčejně populárních románů (M. Mitchellová, L. Bromfield) i klasická díla moderní světové prózy (J. Joyce, A. Huxley), přeložila i několik her pro repertoár Stavovského a Vinohradského divadla. Po 1945 se orientovala ke starší klasické anglické próze (H. Fielding, W. M. Thackeray, W. Scott, sestry Brontëovy, R. L. Stevenson aj.), ale uvedla ještě i některé autory poválečné (T. Capote). F. se osvědčila ve 20. a 30. letech i jako pohotová informátorka o literárním dění v zahraničí a jako autorka interview s cizími autory za jejich pobytu v Praze (T. Dreiser, R. Thákur aj.).

ŠIFRY: Jf, jf. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1927–30); Dnešek (1930); Lid. noviny (1937); Nár. osvobození (1934); Naše zprávy (1940); Panoráma (1929); Právo lidu (1934); Rozhledy (1932); Rozpravy Aventina (1925–29). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: L. Delluc: Charlie Chaplin (1924) + Lidé z baru (1925); G. Apollinaire: Sedící žena (1925); C. Lemonnier: Claudina Lamourová (1925); Ph. Soupault: Bratří Durandea (1926); F. Mauriac: Polibek malomocnému (1926); A. Mauris: Řeči doktora O'Grady (1926) + Anděl či bestie (1927) + Život Benjamina Disraeliho (1929, s. Ma-Fa); J. Hergesheimer: Cytherea (1926); P. Morand: Léwis a Irena (1926) + Jen země (1928) + Buddha

Olga Fastrová

* 17. 1. 1876 Praha

† 8. 8. 1965 Praha

Prozaička, překladatelka z francouzštiny a němčiny, publicistka a redaktorka ženských rubrik.

Roz. Cikhartová, manželka spisovatele Otty F. a matka překladatelky Jarmily F. Pocházela z rodiny poštovního úředníka. Po dokončení základního školního vzdělání studovala od 1892 na Státním ústavu pro vzdělávání učitelů v Praze (mat. 1896). 1896–97 učila na obecné škole v Rokycanech, 1897–98 v Modřanech u Prahy. 1898 se provdala a opustila školní službu. Spolupracovala pak se svým manželem při vydávání a řízení Divadelních listů (1898–1904) a věnovala se překládání dramát, později románů především z francouzštiny a němčiny. Od 1904 samostatně redigovala různé ženské časopisy, 1905 se stala stálou přispěvatelkou Národní politiky. Od 1907, kdy ovdověla a byla nucena zabezpečit své tři děti, pracovala jako naše první profesionální novinářka. 1910 se stala řádnou členkou redakce Národní politiky, kde působila až do svého odchodu na odpočinek koncem 1936. V tomto listě zavedla první soustavnou rubriku pro ženy, v níž se zabývala otázkami emancipace, společenské výchovy, módy a vedení domácnosti. Předmětem jejího zájmu byl i způsob života v cizině: od 1910 procestovala celou Evropu. Její žurnalistický pseudonym Yvonna se stal symbolem životního stylu české buržoazní společnosti. Názory F. na kulturní, sociální i národní dobové aktuality provokovaly četné polemické kampaně a pamflety především ze strany levicového tisku. F. pokračovala ve své publicistické činnosti ještě několik let po druhé světové válce. Až do své smrti žila v Praze.

Ve své původní beletrii se F. zabývala především dobově aktuální ženskou otázkou. Hrdinky jejích románů a povídek – učitelky, umělkyně, ale i nevyrovnané mladé dívky – se dostávají do neřešitelných vnitřních konfliktů mezi snahou po společenské seberealizaci a touhou po lásce a rodině (*Pozdě*) nebo mezi nespelnitelnými a mnohdy naivními představami o ideálním muži a trapnou skutečností (*Fata morgana*). Pokusy vyřešit tyto rozpory, a to ať vzpourou proti konvenci, ať přistoupe-

žije (1928); S. Anderson: Temný smích (1927, s A. Skoumalem); D. Garnett: Námořníkův návrat (1928); J. A. de Gobineau: Šťastný zajatec neboli Dobrodružství Jana z Věže zázraků (1929); J. Joyce: Odysseus (1930, s L. Vymětalem); S. Kaye-Smith: Soumrak rodu Alardů (1931); A. Huxley: Kontrapunkt života (1931) + Raněný slepotou (1936); R. L. Stevenson: Únos (1933) + Podivný případ dr. Jekylla a pana Hyda (1958) + Katriona (1959); L. Bromfield: Moderní hrdina (1933); A. Słonimski: Čistá rasa (1934); K. Wrzos: Kdy znovu válka...? (1934); H. G. Carlisle: Žena (1935) + Klub Amazonek (1938); H. Sutherland: Paměti lékařovy (1936); J. Peyré: Bravo, torero! (1937); M. Mitchell: Jih proti Severu (2 sv., 1937–38); P. Guedalla: Sto let světových dějin (1937); W. Holtby: Jižní okres (1938); M. K. Rawlings: Dítě divočiny (1939); C. Dowdey: Odtroubeno (1940); M. Saponaro: Carducci – Život a dílo (1941); A. Vivanti: Požirači (1942); Ch. Buckley: Cesta do Říma (1947); Mark Twain: Americký nápadník (1951); W. M. Thackeray: Vznešená bída (1951, s J. O. Fischerem) + Paměti urozeného pána Barry Lyndona (1952) + Newcomové (1955) + Yellowplushovy paměti a jiné povídky (1959) + Pendenis (1960) + Henry Esmond (1963); Ch. Brontë: Jana Eyrová (1954) + Sirotek lowoodský (úprava pro ml., 1959); H. Fielding: Josef Andrews (1956) + Hry (1961, s J. Hornátem a D. Steinovou); S. Graham: Byl jednou jeden otrok (1957); W. Scott: Pověst o Montrosovi (1954) + Srdce Edinburku (1958); E. J. Brontë: Vichrné návrší (1958); N. Hawthorne: Šarlatové písmeno (1962); I. Stone: Námořník na koni (1963); W. S. Maugham: O údělu člověka (1964); H. Lawson: S rancem na zádech (1965); V. Woolf: K majáku (1965); E. Bowen: Skon srdce (1966); J. Cheever: Rodinná kronika Wapshotových (1967); – posmrtně: T. Capote: Snídaně u Tiffanyho (1969); C. Mac Cullers: Svatebčanka (1969); ■ SCÉNICKY. *Překlady*: L. Marchand: Tatík dětina (1928); T. Bernard: Dobrý přítel (1930) + Polibme se! (1930, s J. Mirandem a C. Quintonem) + Přítel z Argentiny (1933); E. Ch. Carpenter: Děti starého mládence (1930); A. A. Milne: Bigamie (1932); W. S. Maugham: Společenská smetánka (1933); A. Birabeau: Ztracená láska (1933).

||

ním na morální kodex doby a daného prostředí, končí pro hrdinky i jejich okolí tragicky (*Pro dobré jméno*). Autobiografické tendence, patrné ve většině děl F., vyvrcholily v románě *Zdenino štěstí*, v němž autorka přímo reagovala na polemické útoky obhajobou svého způsobu tvorby i vlastních názorů na uměleckou morálku. Tematicky odlišný je její poslední román *Poručík Buchar*, v němž se konfrontují ideály ruského legionáře se společenskou skutečností v republice. Zatímco se první autorčiny romány pokoušely postihnout měnící se psychiku ženy i její postupující zápas o naplnění vlastní existence a vytvořit typ morálně a intelektuálně silné, svobodné ženy, její pozdější beletrie se stále víc konvencionalizovala a redukovala na nenáročné sentimentální milostné příběhy.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: František Šimák (překl. dramát), Josef Novák (překl. dramát), Yvonna (Nár. politika, Světozor aj.), Yvonna Fastrová (čas.); O. F. (Nár. politika aj.) ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Boudoir (b. d., 1910); Čes. domácnost (od 1908); Čes. svět (od 1913); Divadelní listy (od 1898); Kalendář Nových pařížských mód (1910–13); Lid. noviny (od 1941); Máj (od 1904); Nár. obzor (od 1906); Nár. osvobození (od 1925); Nár. politika (od 1905; 25. 12. 1936 Na rozloučenou); Nové pařížské módy (od 1909); Rozpravy Aventina (od 1926); Světozor (od 1910); Šťastný domov (od 1908); Vesna (od 1904); Ženská listy (od 1915); Ženský svět (od 1920). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Román naivky (R b. d., 1906); Fata morgana (R b. d., 1908); Jiřičiny trampoty a jiné povídky (1909); Pro dobré jméno (R 1910, další vyd. s tit. Márinka Zemanová); Pozdě (R 1913, další vyd. s tit. Hory); Zlatá rybka (R 1916); Zdenino štěstí (R 1918); Okovy (R 1918); Tři mládenci (P 1918); Gôspar Niko a jiné povídky (1920); Zlatý kroužek (R 1922); Poručík Buchar (R 1927, pův. verze v čas. Šťastný domov 1922/23 s tit. Diktatura lásky). — *Překlady*: E. About: Vrah (b. d., 1900, vyšlo s X. Menhard: Pacienti); G. Courteline: Boubouroche (b. d., 1901, vyšlo s J. K. Tyl: Řemeslnická merenda); A. Scholl: Muž milencem své ženy (b. d., 1901, pseud. Josef Novák, vyšlo s J. K. Tyl: České Amazonky); A. L'Arronge: Dcery pana Zajíčka (b. d., 1901); Ch. Birch-Pfeiffer: Diblík, šotek z hor (b. d., 1901, pseud. Josef Novák); J. F. Bayard: Vikomt z Letorièru (b. d., 1902, pseud. Josef Novák); V. Sardou, E. de Najac: Cyprienna (b. d., 1902; 1935 uvedeno v novém překladu s tit. Rozvedme se!); H. Murger: Horácova přísaha (b. d., 1902, vyšlo s O. E. Hartleben: Anděla); F. von Schönthan: Hloupý kousek (b. d., 1902, pseud. Josef Novák); A. Bisson, F. Carré: Pan ředitel (b. d., 1902); A. Bisson, A. Leclerc: Žárlivá (b. d., 1902, prem. 1898,

pseud. Frant. Šimák); A. Bisson, G. Thurner: Beránek (b. d., 1903, vyšlo s X. Menhard: Gordický uzel); A. Bisson, A. Sylvane: Nevěra za nevěru (b. d., 1903, pseud. Josef Novák); A. Bisson: Nebožtík Toupinel (b. d., 1903) + Zázraky magnetismu (b. d., 1903) + Kontrolor spacích vagónů (b. d., 1903, prem. 1902) + Miss Carmen (b. d., 1904) + Král Koko (b. d., 1904); A. Bisson, M. Hennequin: Pokání pana Bruniquela (b. d., 1904, pseud. Josef Novák); A. Bisson, R. Vast, G. Ricouard: Radosti otcovské (b. d., 1904); S. H. Mosenthal: Debora (b. d., 1903); R. Kneisel: Pageno (b. d., 1903, pseud. Josef Novák); V. Sardou: Fedora (b. d., 1903, pseud. Josef Novák); G. Ohnet: Hraběnka Sára (b. d., 1903); B. Buchbinder: Muzikant a jeho žena (b. d., 1904, pseud. Josef Novák); K. Görlitz: Tři páry střevců (b. d., 1904); P. Berton, Ch. Simon: Zaza (b. d., 1904, prem. 1899, pseud. František Šimák); Ch. Da Costa: Zuzančin pan kaprál (b. d., 1904, pseud. Josef Novák); E. Pohl: Dukátový strýček z Ameriky (b. d., 1905, pseud. Josef Novák); H. Olden: Oficiální žena (b. d., 1905); P. Wolff: Ctnostný ženich (b. d., 1905, pseud. Josef Novák); E. Marlitt: Princezka ze stepi (b. d., 1905); P. Rosegger: V den soudu (b. d., 1906); A. Hermant: Kariéra (b. d., 1906); O. Mirbeau: Obchod je obchod (b. d., 1907); M. Leblanc: Arsen Lupin, lupič-gentleman (b. d., 1908) + Arsen Lupin contra Sherlock Holmes (b. d., 1908) + Zatčení Arseny Lupina (b. d., 1908); D. Lesueur: Naďa Miranova (1909, an.) + Pozdní pomsta (1909, an.) + Tajemství hrobu (1909); P. a V. Margueritte: Nové ženy (1909); C. Viebig: Strašidla (b. d., 1910) + Diletantní života (b. d., 1913); J. de La Brète: Snít či žít? (1917); H. Bordeaux: Slečinka (b. d., 1917) + Snih ve stopách (b. d., 1918); M. Harry: Božská píseň (b. d., 1918) + Ostrov rozkoše (b. d., 1918). — *Úprava*: O. FASTER: Pražské švadlenky (1932). — *Ostatní práce*: Útulný domov (1914); Co se sluší a nesluší (1921). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: M. Lengyel: Tanečnice (1930). ■ REDIGOVALA časopisy: Vesna (1904–10), Česká domácnost (od 1908), Dámské besedy (beletr. příl. Nových pařížských mód, 1909–21); kalendář: Kalendář Nových pařížských mód (1910–13). ■ USPOŘÁDALA A VYDALA: sb. Boudoir (b. d., 1910). ■

LITERATURA: ■ ref. Fata morgana: -ejč- (J. Krejčí): Literatura, Naše doba 1907/08; Ds. (J. D. Konrád), Máj 1907/08; V. Kol., Zvon 1907/08; B. B-ová (Benešová), Novina 1908 ■■ ref. Pro dobré jméno: R. (V. Červinka), Zlatá Praha 1910/11; B. B-ová (Benešová), Novina 1910/11; A. Novák, Přehled 1910/11; P. Maternová, Ženský svět 1911; K. Hký (Horký), Stopa 1911/12; -il-, LidN 19. 3. 1911; an., PL 11. 6. 1911 ■■ ref. Pozdě: K. (F. V. Krejčí), PL 5. 10. 1913; P. Maternová, Ženský svět 1913; A. Veselý, Čes. revue 1913/14; G. W. (Winter), Akademie 1913/14; -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 1913/14; F. V. Vykoukal, Osvěta 1914; Fs., Zlatá Praha 1913/14 ■■ P. Maternová: ref. Útulný domov, Ženský svět

1915; ■ ref. Zlatá rybka: Kaz (F. S. Procházka), Zvon 1916/17; G. P. (Pallas), Zlatá Praha 1916/17 ■; ■ ref. Zdenino štěstí: K. (F. V. Krejčí), PL 17. 3. 1918; A. Novák, Venkov 16. 4. 1918; jv. (J. Vodák): Spisovatelky, LidN 14. 5. 1918; G. P. (Pallas), Zlatá Praha 1917/18 ■; A. Novák: ref. Okovy, Venkov 30. 9. 1919; -btk- (V. Brtník): ref. Zlatý kroužek, Zvon 1922/23; an.: O. F. ... (k padesátinám), Naše kniha 1926; ■ ref. Poručík Buchar: O. F.: Můj Poručík Buchar, Rozpravy Aventina 1926/27; vz (V. Zima), Zvon 1926/27; V. Brtník, Venkov 23. 6. 1927; J. Staněk, LidN 17. 8. 1927 + Čes. osvěta 1927/28 ■; J: O. F. ... (k šedesátinám), LidN 17. 1. 1936; M. Pevná: Loučení první referentky ženské rubriky v novinách, Venkov 10. 1. 1937; ■ k sedmdesátinám: -va- (J. Veselka): Sedmdesátka O. F., LidN 17. 1. 1946; od (A. Závodský): Yvonna sedmdesátiletá, Svob. noviny 18. 1. 1946 ■; M. Bareš: Vzpomínka na Yvonnu, Lid. demokracie 13. 8. 1965.

mn, sm

Faust viz in Martin Carchesius

Julius Feifalik

* 15. 2. 1833 Znojmo

† 30. 6. 1862 Vídeň

Historik české středověké literatury a průkopník jejího srovnávacího studia.

Pocházel z moravské německé rodiny (syn veřejně a politicky činného právníka Johanna F., poslance kroměřížského sněmu 1848 a frankfurtského parlamentu). Po maturitě v Brně (1850) odešel do Vídně na práva, ale brzy se orientoval k německé a slovanské filologii a literatuře. 1856–57 pobyl jako stipendista rakouského ministerstva vyučování v Německu (Berlín, Heidelberg), kde se věnoval studiu německé literární medievalistiky za vedení bratří Grimmů a M. Haupta. Byl zaměstnán krátce

jako nejnižší úředník vídeňské univerzitní knihovny a od září 1861 — už těžce nemocen tuberkulózou — jako pomocný pracovník ve vídeňské Dvorní knihovně.

Třebaže myšlením a citěním Němec, vyrostl F. na rozmezí kultur a národností a moravský původ natrvalo poznamenal jeho vztah k českému národnímu hnutí. Začal publikovat v souvislosti s historickou, vlastivědně pojímanou činností moravských Němců kolem Ch. d'Elverta, ale příklonem k modernějšímu pojmání vědecké problematiky tato východiska brzy přerostl. Těžištěm jeho literárněhistorické práce se stalo studium české středověké literatury, kterou zkoumal v západoevropských souvislostech. Srovnávací metoda, již vedle V. B. Nebeského užil jako jeden z prvních při studiu starého českého písemnictví, mu umožnila dobrat se základních poznatků o českých písních a jiných, zejména světských památkách českého středověku i o lidových hrách z Moravy; jako první odhalil středověké kořeny těchto her. Poznatky získané na nové metodologické bázi ho vedly ke kritické revizi tradovaných literárněhistorických údajů. Česká literární historie mu vděčí za moderně koncipované a dosud cenné edice textových souborů. Zevrubnou, v jeho době dosažitelnou znalostí českého středověkého materiálu a metodologickou pronikavostí, spojenou s brilantní schopností formulovat vědecké problémy i závěry zkoumání, se F. stal jedním ze zakladatelů moderní literární paleoohemistiky. Z hlediska literárního medievalisty nezatíženého národnostními a politickými zřeteli zkoumal i otázku domněle starobylých památek české poezie. Úspěch jeho důkazu o podvrženosti Milostné písně krále Václava a odmítavé stanovisko k RK, opřené o srovnávací charakteristiku dějů, postav a stylu, mu vyneslo nenávistné útoky ze strany českých obhájců a znemožnilo mu proniknout do českého odborného tisku (přispíval systematicky jen 1858 do *Kritische Blätter* za redakce I. J. Hanuše). Jeho poznatky se však stejně jako v jiných oblastech zkoumání staly východiskem pro další generace především v české vědě, již náleží povahou své práce i svým etickým postojem.

ŠIFRA: JFk. ■ PŘÍSPĚVKY in: Die Biene (N. Jičín, 1858); *Kritische Blätter für Literatur und Kunst* (Praha, 1858); *Lumír* (1858); *Notizenblatt der historisch-statistischen Section der k. k. mährisch-schle-*

sischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde (Brno, 1855—61); Schriften der historisch-statistischen Section... (Brno, 1856—59); Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften (Vídeň, 1857—62); Wiener Zeitung (1861); Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien (Vídeň, 1858—59). ■ KNIŽNĚ. *Literárněhistorické studie*: Über König Wenzel von Böhmen als deutschen Liederdichter und über Unechtheit der altböhmisches Píseň milostná krále Václava I., Sitzungsberichte... 25, 1857; Zwei böhmische Volksbücher zur Sage von Reinfrid von Braunschweig, Sitzungsberichte... 29, 1859; Untersuchungen über altböhmisches Vers- und Reimkunst 1—2, Sitzungsberichte... 29, 1862; Studien zur Geschichte der altböhmisches Literatur 1—7, Sitzungsberichte... 31, 1859, — 37, 1861; Über die Königshofer Handschrift (Vídeň 1860). ■ VYDAL: Die Kindheit Jesu (Vídeň 1859); Des Priesters Werner „Driu Liet von der Maget“ (Vídeň 1860); Altdeutsche Leiche, Lieder und Sprüche des 14. und 15. Jahrhunderts, Sitzungsberichte... 39, 1862; Volksschauspiele aus Mähren (Olomouc 1864). ■ KORESPONDENCE: in P. Vychodil: Z doby Sušilovy (F. Sušilovi z 1860, Brno 1917); F. R. Tichý: Ungedruckte Briefe von J. F. (T. G. Karajanovi z 1856—57, K. J. Erbenovi z 1858, V. B. Nebeskému z 1858, J. Hauptovi z 1861, E. Birkovi z 1862, F. Miklosichovi z 1862), Zeitschrift für Slavistik 1962 (Berlín); J. Kolár: F. dopisy českým vědcům (V. Hankovi z 1854, V. V. Tomkovi z 1856, M. Hattalovi z 1857—58, F. Palackému z 1857, P. J. Šafaříkovi z 1858—59, K. J. Erbenovi z 1858, V. B. Nebeskému z 1858), Lit. archiv 8—9, 1973—74; J. Kolár: F. korespondence na Moravu (Ch. d'Elvertovi z 1855, Ř. Wolnému z 1856—58, B. Dudíkovi z 1855—60, B. M. Kuldovi z 1858, F. Sušilovi z 1860, P. Chlumeckému z 1858—62), Lit. archiv 11—12, 1976—77. ■

BIBLIOGRAFIE: J. Kolár: J. F. — bibliografická skica, Strahovská knihovna 8, 1973. ■ LITERATURA: J. Jireček: ref. ed. Altdeutsche Leiche, Lieder und Sprüche..., ČČM 1863; M. Hýsek in Literární Morava (1911) + J. F., Středa 1913; Z. Nejedlý in T. G. Masaryk 2 (1932); F. R. Tichý: Z literární pozůstalosti J. F., Sborník NM, ř. C, 5, 1960; M. Otruba, M. Řepková: Literárněvědná kritika RKZ, sb. Rukopis královédvorský a zelenohorský, dnešní stav poznání (1969); J. Kolár: Z Feifalikovy korespondence s Prahou (charakteristika písemných styků), Sborník NM, ř. C, 16, 1971.

jk

Adolf Felix

* 4. 6. 1904 Praha

Překladatel z italského a ruštiny, prozaik a autor divadelních her pro mládež, výtvarný kritik a publicista.

Jeho otec byl vysokoškolským profesorem fyziky. Obecnou školu vychodil F. v Horních Černošicích u Prahy. Po maturitě na Jiráskově gymnáziu v Praze (1922) studoval estetiku a dějiny umění na filoz. fakultě UK v Praze, 1925—26 na univerzitě v Římě (doktorát 1928 prací *Moderní estetické názory o podstatě plastického*). Od 1929 byl redaktorem ČTK; podnikl studijní cesty do Německa, Francie a Itálie, jako zpravodaj se zúčastnil konference Malé dohody 1938 aj. 1945 se oženil. 1950—54 byl technickým překladatelem n. p. Škoda v Praze, 1958—64 v Motorletu Jinonice, mezi tím měl svobodné povolání. Spolupracoval s Čs. státním filmem jako překladatel (1958—70). Od 1964 žije na penzi v Praze.

F. prózy rostou z pečlivého studia doby, i když její evokace má v jednotlivých autorových knihách různé místo. Zatímco v prvotině *Průkopníci vzduchu* slouží reportážně podaný životní příběh první české pilotky B. Laglerové k rekonstrukci doby počátků letectví, v románě *Koruna Dagmarina* jsou historické události — úpadek pražské aristokracie v průběhu 2. pol. 19. stol. — naopak pozadím pro romantické osudy a psychologické problémy hlavních postav. — F. soustavně překládal italskou poezii a prózu, kterou také přibližoval českému čtenáři jak v odborných studiích, tak v popularizačních článkách. Byl výtvarným referentem Národní politiky a Volných směrů.

PŘÍSPĚVKY in: Cesta (od 1926); Čes. slovo; Divadlo; Kmen; Lid. noviny (od 1925); Lit. svět; Lumír; Nár. listy; Nár. osvobození; Nár. politika; Panoráma; Rozhledy po literatuře a umění (1932—34); Rozpravy Aventina (od 1926); Umění dneška; Volné směry; Zpravodaj. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Průkopníci vzduchu (R 1941); Koruna Dagmarina (R 1942); Jirka bojuje za Prahu (P pro ml., 1946); Honza a drak (D pro ml., 1955); Honza a čaroděj (D pro ml., 1957, prem. 1954); Šípková Růženka (D pro ml., 1958, prem. 1953). — *Překlady*: M. Bontempelli: Eva Ultima (1927); A. Baldini: Michelaccio a jiná próza (1928); Legendy o sv. Františku z Assisi (1928); G. Boccaccio: Tři roztomilé novely mnoho pomlouvava-

ného Giovanni di Boccaccia (1930); B. Cellini: Vlastní životopis (1930, s J. Machem); U. Nobile: Katastrofa vzducholodi Itálie na severní točce (1930); P. Gadda: Plavčík (1932); Italští básníci (výbor, 1932); A. Moravia: Lhostejní (1933); M. Moretti: Hlas boží (1941) + Ani hezká, ani ošklivá (1943); J. Chazin: Mistři cechu loďařského (1951, s J. Cymbrylou); G. Kublickij: Objevitelé Antarktidy (1952, s J. Cymbrylou); G. Revzin: Koperník (1952); V. F. Kagan: Archimedes (1953); F. Sòlinas: Rybář Squarcio (1959); K. S. Badigin: Dobyvatelé ledových moří (1962); F. Jòvine: Na starý motiv (1964); L. Sciascia: Den sovy (1964); F. Fellini: Pět scénářů (1966, s J. Pokorným a Z. Frýbortem); Italské renesanční novely (výbor, 1967); 5 italských novel (1967, s jinými); N. Machiavelli: Vladař (1969, s J. Pokorným); B. Cappello: Paměti Bianky Cappellové (1971); G. Della Casa: Galateo aneb o mravích (1971); G. M. Brjancev: Emírova šavle (1973); W. Collins: Žlutá maska (výbor, 1974); B. Castiglione: Dvořan (1978). — *Ostatní práce*: František Charvát (1936); B. S. Urban (1940). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: G. Forzano: Madonna Oretta (1931); C. Goldoni: Věrný přítel (1942). ■ REDIGOVAL *sborníky*: S. V. 34 (1934, s B. S. Urbanem); Sdružení výtvarníků 37 (1937, s jinými). ■

LITERATURA: ■ ref. překl. Michelaccio a jiná próza: J. Bukáček, LidN 22. 8. 1929; J. Z. (Zahradníček), Tvar 1929 ■; ■ ref. Italští básníci: J. Bukáček, LidN 1. 8. 1933; J. Rosendorfský, Lumír 1933/34 ■; jšk (J. Š. Kvapil): ref. Průkopníci vzduchu, Naše doba 1941/42; ■ ref. Koruna Dagmarina: K. P. (Polák), Nár. práce 18. 8. 1942; bs (B. Slavík), LidN 23. 9. 1942; K. M. (Milotová), Venkov 27. 9. 1942 ■; J. Bukáček: ref. překl. Ani hezká, ani ošklivá, LidN 29. 6. 1943.

ab

Emil Felix

* 23. 11. 1889 *Koloveč* u Domažlic
† 12. 10. 1956 *Plzeň*

Literární historik, literární a divadelní kritik, zaměřený výhradně na regionální písemnictví plzeňské a chodské.

Od 1900 studoval na gymnáziu v Domažlicích (mat. 1908), kde ho krátce učil i O. Zich. V období 1908—12 poslouchal slavistiku a germanistiku na filoz. fakultách v Praze (žák J. Vlčka

a především A. Nováka; doktorát 1923 prací *Složeniny, deminutiva a substantiva verbální u Svatopluka Čecha*) a ve Vídni. Po vojenské službě (1913—18) působil jako středoškolský profesor v Plzni: nejdřív (1918—20) na reálce, od 1920 definitivně na obchodní akademii. Záhy se stal jedním z hlavních organizátorů plzeňského kulturního života a spolupracovníkem významných literárních osobností tvořících v kraji, zejména J. F. Hrušky a J. Š. Baara (pro Baara shromažďoval materiál k zamýšlenému románu o tragické postavě kaplana Pajdara z Dražinova). Pohřben byl v Domažlicích.

E. F. je předním představitelem meziválečného literárního dějepisu specializovaného na regionální písemnictví; toto písemnictví mapoval v pracích jak monografických, tak syntetických. V monografiích musel zpravidla začínat od základního materiálového výzkumu, na němž pak budoval především genetický výklad daného literárního zjevu. K pozitivisticky založenému obrazu autorova života a jeho rodinného i kulturního prostředí družil se pak rozbor hlavně látkový a ideový a v monografii o Guldenerovi i rozbor formální; filologické školení spojovalo se s úsilím o vyčerpávající zvládnutí tématu nejšťastněji v typu monografie provázené kritickou edicí textu (*Básnický odkaz Bernarda Guldenera, Milenky českých básníků*). Široce pojaté materiálové studium a řada monografických příspěvků dovolily F. přistoupit k pracím úhrnného charakteru. Zůstal-li ve svazku *Chodsko v našem písemnictví* spíše v rovině tematického soupisu, postoupil ve své nejobsáhlejší knize *Literární Plzeň v obryse* (s těžišťem v obrazu Plzně gotické a obrozenecké) už k zpracování syntetickému. Spojení dvou nesourodých hledisek (sleduje se tvorba jak autorů písčících v regionu, tak autorů v regionu narozených) je zde ospravedlněno F. vřelým vztahem ke všemu, co souvisí s jeho domovem; tato láska dodává jeho přísně odborným pracím vlastenecky citový podtext.

PŘÍSPĚVKY in: Čes. deník (Plzeň); Domažlické listy (od 1905); Lid. listy; Lid. noviny (od 1925); Nár. listy; Plzeňsko; Zvon (od 1922). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Jan Fr. Hruška (1927); Svatováclavské motivy v plzeňské literatuře (1929); *Literární Plzeň v obryse* (1. 1930, 1. část 2. dílu 1933); Hold Chodská J. Š. Baarovi (projev, 1934); František Xaver Paleček

Felix

(1936); Josef Vojtěch Sedláček (1936); Dva buditelé. 1. J. V. Sedláček, 2. J. F. Smetana (b. d., 1937); Básnický odkaz Bernarda Guldenera (1938, s edicí); Chodsko v našem písemnictví (1940); Milenky českých básníků (1940, s ukázkami). ■ REDIGOVAL *sborník*: Hruškův památník (1935). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Kytice milostné lyriky od Kollára k Máchovi (1940); viz též rubr. KNIŽNĚ. ■

LITERATURA: J. Rous: K padesátce plzeňského literárního historika a kritika dr. E. F. (1939). ■ A. Novák: Tři monografie literárně dějepisné (ref. Jan Fr. Hruška), LidN 3. 4. 1927 + Literární dějiny Plzně, LidN 10. 2. 1934 + Zapomenutý básník plzeňský (ref. Básnický odkaz Bernarda Guldenera), LidN 23. 7. 1939; A. Pražák: ref. Chodsko v našem písemnictví, Naše věda 1941; V. Štěpánek: E. F., ČLit 1957.

jo

Jan Mantuán Fencel

* asi kolem 1485 *Plzeň*

† asi 1544/45 *Plzeň*

Tiskař, nakladatel, autor didaktických děl, překladatel.

Psal se též Jan Mantuan Plzeňský, Fentzl, Mantuán. Pocházel z české měšťanské plzeňské rodiny a studoval na lipské univerzitě. Většinu života prožil v Plzni, kam se vrátil po krátkém pobytu v Norimberku. 1520 se stal radním, tiskařské a nakladatelské práci se věnoval už méně intenzivně a spojil se k ní s Janem Pekkem.

Jako tiskař a nakladatel se uplatnil prvně v Norimberku, kde 1518 vydal 8 děl, která byla určena pro Čechy i zvláště pro Plzeň; speciálně důležitá z toho je lékařská příručka J. Černého o léčení moru a vedle Kompaktát pak zejména druhé české přebásnění Katonových distich (s paralelním latinským textem a německou verzí basilejského profesora Šebestiána Branta) a Frantovy práva. V Plzni ve spolupráci s Pekkem vydával F. hlavně náboženské příručky, jen F. nákladem u Pekka vyšla česká veršovaná Rada zhovadilých zvířat a ptactva k člověku (1528). F. se někdy podílel i autorsky na pracích, které vydával (podobně jako před

ním Bakalář a po něm Konáč nebo Veleslavín). S velkou pravděpodobností byl spoluautorem Frantových práv, přeložil a přebásnil Katonova dvojverší (1518) a snad mu náleží i autorství Rady zhovadilých zvířat. Tím předznamenal tradici českých vzdělaných tiskařů, kteří se snažili i svým autorským podílem přispět k rozvoji literatury.

Z TISKAŘSKÉ A NAKLADATELSKÉ PRODUKCE: *Moralissimus Cato* (Norimberk 1518); *Enchiridion seu Manuale curatorum* (Norimberk 1518); *Compactata* (Norimberk 1518); J. Henrichmann: ... *Institutiones Grammaticae* ... (Norimberk 1518); *Elucidarius dialogicus* (Norimberk 1518); *Frantovy práva* (Norimberk 1518); Jan Černý: *Lékařství užitečné* (Norimberk 1518); *Poenitentarius sive Poenitias cito, peccator* (Norimberk 1518); *Hortulus animae. Zahrádka duše* (Norimberk 1520); *Výklad modlitby Otčenáš Erasma Rotterdamského* (Plzeň 1526); *Rada zhovadilých zvířat a ptactva k člověku* (Plzeň 1528). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 14 713—14 715, 1 769, 2 366, 2 938; M. Šváb: J. M. F. jako typ českých tiskařů 15. a 16. stol. (sopsis všech tisků J. M. F.), *Vědecké informace* Zákł. knihovny ČSAV, Supplement 1970, č. 1. ■ LITERATURA: J. Volf: J. M. F. Příspěvek k dějinám českého knihtisku v Norimberce, *Ročenka čes. knihtiskařů* 1926; E. Felix in *Literární Plzeň v obryse* (Plzeň 1930); A. Císařová-Kolářová: *Dvě neznámé edice Mantuána Plzeňského*, *Ročenka čes. knihtiskařů* 1934; V. Hůlka: *Opět nový Mantuan*, sb. *Kapitoly knihovědné a knihovnické Janu Emlerovi k šedesátce* (1938); V. Machek: *Prvá dvě vydání staročeské Rady zvířat*, LF 1938; V. Flajšhans: *Kniha užitečná i kratochvilná, jenž slove Rada všelikých zvířat nerozumných neb zhovadilých i ptactva* (1939, faksimile a tři drobné studie od V. Flajšhans, V. Machka a Z. Tobolky); Z. Tichá: *Poznámky o verši Fenclova překladu Katonových distich*, LF 1964 + *Bezrozměrný verš husitského období ve srovnání s bezrozměrným veršem 2. pol. 15. století a začátku 16. století*, LF 1964; in *Dějiny Plzně 1* (Plzeň 1965); Z. Tichá: *Rada zhovadilých zvířat a ptactva k člověku a její místo v české literatuře*, LF 1966 + in *Staročeské básně složené bezrozměrným veršem, 2. pol. 15. stol. — 17. stol.* (1969); M. Šváb: J. M. F. jako typ českých tiskařů 15. a 16. stol., *Vědecké informace* Zákł. knihovny ČSAV, Supplement 1970, č. 1; E. Petruš: *Dubraviova Theriobulia a Rada zhovadilých zvířat*, AUP Olomouc, *Philologica* 37, 1975; J. Hejnic: *Plzeňská latinská škola v období humanismu (1450—1620)*, sb. *Minulostí Západočeského kraje* (1978).

zdt

Jiří Ferus

* 1585 *Horšovský Týn*† 21. 1. 1655 *Březnice* u *Blatné*

Jezuitský kazatel, autor původních i přeložených náboženských spisů, typický představitel první generace pobělohorské inteligence ve službách rekatolizace.

Vl. jm. Plachý. Byl vychován v Plzni, studoval v pražské jezuitské koleji klementinské a patrně 1602 vstoupil do jezuitského řádu. Od 1616 působil v Klementinu jako učitel filozofie a rétoriky. 1620 se stal kazatelem v kostele sv. Salvátora v Praze a zároveň správcem klementinské tiskárny, 1623 se ujal také řízení klementinské knihovny. Osvojil si značné vědomosti především z historie a z církevních dějin; byl odborným poradcem V. Slavaty při jeho díle Historické spisování. Díky své vynalézavosti obsahové i formální měl výrazné úspěchy v kazatelské činnosti. Za krátkodobého působení v Prachaticích (kam byl řádem poslán z trestu, protože při kázání urazil jakéhosi šlechtice) obrátil na katolickou víru množství lidí. Jeho náboženský fanatismus se projevil mj. tím, že v noci na 17. 1. 1623 sňal spolu se studenty z věže Týnského kostela v Praze kalich a sochu krále Jiřího. Asi 1650 zanechal pro stáří kazatelské činnosti, vzdal se svých funkcí a zbytek života strávil v Březnici, kde byl i pochován v kostele sv. Ignáce a sv. Františka Xav., jehož stavbu předtím vedl. Některé prameny uvádějí, že zemřel 1659.

Pro svou mnohostrannou činnost zaujímal F. v českém veřejném a kulturním životě 30.—50. let 17. stol. vůdčí místo. Počtem vytištěných děl patří mezi neplodnější české autory. 1630—44 vydal na 50 spisů; mezi nimi jsou překlady z církevních autorů italských, francouzských, německých aj. (některé bez uvedení předloh) i díla původní, většinou životopisy svatých, náboženské polemiky a pojednání, vzdělávací spisy, rozjímání a modlitby. Usiloval podpořit jimi rekatolizaci českého obyvatelstva. Z tohoto důvodu a v souladu s většinou jezuitských autorů propagoval kult domácích světců (Cyril a Metoděj, Václav, Vojtěch, Prokop, Ludmila, Anežka, Hroznata aj.; jako světec je uváděn i Jan Nepomucký, téměř sto let před svatořečením), jak ukazuje např. spis *Životy sv. patronů českých*. Pro jeho díla všech

žánrů je příznačné (vedle důslednosti v katolické věrouce) časté uplatňování zázračného živlu (zázraky, vidění, proroctví, sny), jednou jako argumentu, jindy v přesvědčovací nebo zastrašovací funkci. B. psal jazykem značně vytríbeným, hlásícím se ještě k veleslavinské češtině. Nejznámější a patrně nejdůležitější F. spis je *Mappa katolická neb Obrácení národův...* (1630). S cílem vzbudit obdiv k misijnářskému dílu katolictví a odpor ke kacířství líčí, jak postupovalo pokřesťanství pohanů ve všech čtyřech tehdy známých světadílech a jak katolicismus zvítězil i nad husitstvím a reformací, které narušily křesťanskou jednotu. Velká řada i tištěných spisů F. se nedochovala a je známa dnes jen podle názvů. O jeho kázáních, která snad nebyla ani tištěna, se ponejvíce dovídáme ze zpráv současníků. F. byl známý tím, že proslavil každé kázání pouze jednou. — Podle Jirečkovy Rukověti 1 vyšla v mnoha vydáních F. edice modliteb *Zlatý nebeklíč* (poprvé 1637).

KNIŽNĚ. Život sv. Ignacia z Loyoly a Františka Xaveria (1617); *Mappa katolická neb Obrácení národův...* (1630); Život sv. řemeslníkův (1630); Křesťanské učení (1636); Štít víry (1638); Slavnost prvního století tovaryšstva Ježíšova (1640); Trůn milosti mariánské (1640); Proroctví o utrpení p. Krista (1641); Duchovní almanach (1641); Fama posthuma Ioannis Nepomuceni... (1641); O španělském kříži (1641); Katolické prostředky pomocné duším (1641); O sedmi smrtelných hříších (1642); O lásce k bližnímu... (1644); (*díla s nezjištěným místem a rokem vydání*); Hora Sion; Schola civilitatis o zdvořilosti mravů...; Špiže postní anebo Duše kající; Zázraky P. Marie Svatohorské; Žaltář pro vojáky; Život sv. panny Barbory...; Maří Magdaleny; Životy sv. patronů českých. ■

BIBLIOGRAFIE. Knihopis č. 13 899—13 920. ■ LITERATURA. J. Jireček: Rukověť 1 (1875); J. Tenora: Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, ČČM 1885; A. Podlaha: Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, ČČM 1895; J. Vašica in České literární baroko (1938); A. Fechtnerová: J. F. a Jiří Plachý, sb. Pocta dr. Emmě Urbánkové (1979).

zdt

Josefa Fetterlová (nakl.) viz Josefa Vetterlová

Kamil Fiala

* 31. 7. 1880 Praha
† 23. 11. 1930 Košice

Literární a hudební kritik spjatý s časopisem *Moderní revue*; i jako překladatel z francouzštiny a angličtiny si vybíral díla vytvářející tradici romanticko-dekadentní literatury.

Syn Eduarda F., původně zahradníka, jenž se za pobytu v Anglii vypracoval v projektanta parků, exteriérů i interiérů hradů a zámků a v evropského znalce starožitností; působil také jako muzejní numismatik a patřil k proslulým sběratelům uměleckých předmětů. Po maturitě na gymnáziu v Žitné ulici (1899) studoval K. F. na pražské univerzitě medicínu (promoce 1906); již jako student spolupracoval s *Moderní revu*, úzký vztah navázal s A. Procházkou, S. K. Neumannem a celoživotně s K. Tomanem. Působil nejprve jako lodní lékař u terstské paroplavební společnosti Lloyd (přežil ztroskotání lodi *Imperatrix* v Egejském moři), pak v Praze jako asistent očního i kožního a pohlavního oddělení polikliniky v Myslíkově ulici. Za světové války narukoval na haličskou frontu, prodělal těžké onemocnění tyfem, z něhož téměř zázračně vyvázl a jež doléčoval ve vojenské nemocnici v Pardubicích. Po válce byl krátce ženat s majitelkou tiskárny Böhmovou v Novém Městě nad Metují, kde si zřídil vlastní ordinaci. Po rozvodu přesídlil do Poděbrad a oženil se s vdovou po svém univerzitním profesoru J. Chalupeckém. Jako lodní lékař propadl K. F. vlivu omamných drog, což mu od 1920 znemožnilo jakoukoliv literární práci. Naposled působil F. v Košicích (pracoval jako vojenský lékař v divizní nemocnici a zároveň vykonával i vlastní dermatologickou a venerologickou praxi), kde také, když ztroskotalo i jeho druhé manželství, zcela opuštěn zemřel. Některé momenty z F. pohnu-

tého života vylíčila R. Jesenská v klíčovém románu *Láska* (1933).

K. F. spjal svou kritickou činnost cele s poetikou české dekadence a svůj život bezděčně s autentickou osudů dekadentního typu. Jestliže v nejobecnější rovině svých kritických soudů sledoval stanovisko *Moderní revue* (důraz na romantickou linii literatury, odmítání její realistické větve, nechuť ke služebnosti umění a jeho mimoestetickým funkcím), neznamená to, že byl jen pasivním naplňovatelem jejího programu. Ve vztahu k české literatuře vystupoval především jako náročný, ironicky útočný nepřítel diletantismu (zvláště u poezie pravidelně sledoval knižní produkci v celé její šíři) a dokázal už nad prvotinami rozeznat talent a umělecké hodnoty bez ohledu na jejich provenienci (bratři Čapkové, J. Hora). Věnoval pozornost i grafické úpravě knihy. Jeho sloh, předpokládající ve čtenáři rovnocenného intelektuálně vyspělého partnera, se vyznačoval složitou větnou skladbou a silnou obrazností, v níž F. využíval i odborných lékařských výrazů. — Většina F. překladů vycházela původně z potřeb *Moderní revue* a byla zaměřena převážně na díla dekadentních životních pocitů a erotických vášní. Vedle knižních překladů publikoval časopisecky i drobnější ukázky z francouzské a anglické literatury a ojediněle též z němčiny (stať Przybyszewského).

PSEUDONYM: Řehoř Hronek. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Čas. čes. lékařů* (od 1910); *Moderní revue* (1904–20). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: R. de Gourmont: *Fyzika lásky* (1906); H. de Balzac: *Dívka se zlatýma očima* (1907); A. Jarry: *Messalina* (1908); Th. De Quincey: *Zpověď anglického požívače opia* (1909) + *Suspiria de profundis* (1910); J. A. Barbey d'Aureville: *Zapomenuté rytmy* (1913). ■

LITERATURA: J. Vodák: *Překlady a překladatelé*, *Čas* 26. 9. 1909; amp. (A. M. Píša): K. F. zemřel, *PL* 26. 11. 1930; J. Krecar: *In memoriam K. F.*, *Lit. rozhledy* 1931; A. Pražák: MUDR. K. F., *Naše věda* 1931; J. Karásek: *Knihovna a grafika z odkazu MUDra K. F.*, sb. bez tit. (aukční katalog K. Chaury, 17. a 18. 6. 1935).

zp

Ladislav Fiala

* 27. 11. 1864 Praha

† 8. 5. 1906 Příbram

Spisovatel historických povídek a loutkových her pro mládež.

V Praze vystudoval Akad. gymnázium a teologii. Po kaplanování ve Vejpřtech u Chomutova působil jako katecheta v Praze na Žižkově (1891–1901) a po dvouleté suplentuře se stal (1903) profesorem na gymnáziu v Příbrami. 1898 dosáhl doktorátu teologie.

Povídky a humoresky otiskoval časopisecky již za pobytu v semináři. Knižně vydal historické povídky pro děti (*Povídky z našich dějin*) a loutkové hry (*Věrný kamarád*), které jsou ilustrací školní látky z dějepisu a zásad dobové výchovy, nabádající k lásce k vlasti, k poslušnosti a k víře v boha (*Šlechtný odplatitel*).

PSEUDONYM: J. L. Brázda. ■ PŘÍSPĚVKY in: Budečská zahrada (od 1886); Besedy lidu (od 1903); Jitřenka (od 1886); Malý čtenář; Niva (od 1891); Zábavné listy (od 1891). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Šlechtný odplatitel (P 1888); Strahovský poklad (P 1893); Pan regent rožmberský (D 1894); Rodná chaloupka (D pro ml., 1894); Povídky z našich dějin (PP 1896); Věrný kamarád (D pro ml., 1900). ■

LITERATURA: J. Novodvorský: Besedy mládeže, Hlídka literární 1889; J. Horák: Besedy mládeže, Hlídka literární 1893; A. Vlas: Divadlo s loutkami, Hlídka literární 1895.

dh

Otakar Fiala

* 2. 6. 1889 Jaroměřice nad Rokytnou

† 3. 1. 1977 Brno

Literární historik, textolog, editor díla Otakara Březiny.

Narodil se v rodině řídicího učitele. Po gymnaziálních studiích (Třebíč, Brno, mat. na Akad.

gymnáziu v Praze 1908) vystudoval na pražské filoz. fakultě obor čeština – němčina (abs. 1913, doktorát 1922 prací *Tajemné dálky a Svítání na západě. Psychologický a ideový rozbor prvních sbírek O. Březiny*). Jako středoškolský profesor nastoupil v Třebíči (mj. tu učil V. Nezvala). 1914–22 vyučoval na reálce, 1922–23 na obchodní akademii v Prostějově, od 1933 na průmyslové škole v Brně, odkud odešel 1950 do důchodu.

Až na výjimky soustředil F. své celoživotní badatelské úsilí monograficky na dílo O. Březiny. Sám byl s Březinou v osobním styku (první návštěva už 1905), po básníkově smrti se od 1930 věnoval zpracování jeho pozůstalosti (zprvu jako spolupracovník Březinova spolužáka a jednoho ze správců pozůstalosti M. Lukšů, po jeho smrti sám). Zevrubně poznání Březinova tvůrčího procesu vyústilo v rekonstrukci a edici textu šesti netištěných Březinových esejů, jež básník hodlal zařadit do zamýšlené druhé esejistické knihy *Skryté dějiny*.

PSEUDONYM, ŠIFRA: Otakar Skála (ČMF 1928); O. F. ■ PŘÍSPĚVKY in: ČNM (1928 Vittoria Colonna od J. Vrchlického a přátelství básníkovo se S. Podlipskou); Časopis Mor. muzea (1964 studie *Libreto k Janáčkově opeře Počátek románu*, 1965 *Mlčení O. Březiny. Chronologie rukopisu Skrytých dějin*); Časopis pro moderní filologii a literaturu (1927 *Smrt v díle O. Březiny*); *Host do domu* (1966); *Lid. noviny* (1929); *Listy filologické* (1939 *Mlčení O. Březiny v zrcadle korespondence a hovorů*); *Nová Říše* (1931–32 *Ediční poznámky k Březinovým posmrtným esejím a v přílohách edice esejů Slovo, Skryté dějiny, Mír*); sb. *Rodné zemi* (1958); *Sborník Společnosti J. Vrchlického 1930–31* (1932); sb. *Stavba ve výši* (1970, *Sociální prvek v díle O. Březiny*); sb. *Stavitel chrámu* (1941, *Doba jaroměřická*); *Svobodné noviny* (1946). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Studie z novoříšského období O. Březiny (1969). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: O. Březina: *Nové eseje* (z pozůstalosti, 1935, s M. Lukšů a E. Chalupným) + *Oslnění svobody* (esej z pozůstalosti, 1939) + *Eseje z pozůstalosti* (1967). ■

LITERATURA: A. Novák: *Poslední slovo O. Březiny*, *LidN* 22. 5. 1939; Dr. O. F. ... dožívá se 50 let, *LidN* 2. 6. 1939; O. Králík: *Mlčení básníkovo* (ref. o studii *Mlčení O. Březiny*), *Lid. demokracie* 23. 10. 1966 + *Jubileum březinovského badatele, Štafeta* (Prostějov) 1969, č. 2 + *Mezi biografii a textologií* (ref. Studie z novoříšského období O. Březiny), *ČLit* 1970; J. Zika: *Ediční poznámka*, in O. Březina: *Skryté dějiny* (1970); ■ nekrology: P. Marek, *Štafeta* (Prostějov) 1977, č. 3; J. Glivický, *Zprávy Spolku čs.*

Fiala

bibliofilů 1977, č. 3 ■; J. Zika: Nově objevený esej O. Březiny (o eseji Sen o nadčlověku, nalezeném O. F.), Zprávy spolku čs. bibliofilů 1977, č. 4.

sb

Taufer, K. Nový, L. Štoll, N. Frýd).

ŠIFRY: vf, VF. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. svět (1923); sb. Hollar (v příloze 1930–31 a 1934 prózy z Japonska, 1946 studie Litografie, její vznik a vlastnosti); Lid. noviny; Nár. práce; Panoráma (1936). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Ogasavara (P 1928); Zahrada Ueno (P 1931); Pouť na Fudžijamu (P 1934); Kaaran-tamo. Člověk z měsíce (P 1936); Let do Helady (P 1959). — *Ostatní práce*: Zázračný kámen (1949). ■

LITERATURA: V. F. (1940; obs. A. Matějček: V. F.; V. F.: Malíř a grafik o sobě). ■ J. Reichmann: Český malíř v Japonsku, Več. Čes. slovo 26. 7. 1922; Z.: Ruský Čech v Tichém oceáně, NL 10. 10. 1922; ■ ref. Ogasavara: an. (F. S. Procházka), Zvon 1928; K. Juda, Střední škola 1928; J. V. Sedlák, Tribuna 10. 6. 1928 ■; ■ ref. Kaaran-tamo: sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 18. 2. 1937; Benj. J. (Jedlička), LidN 8. 3. 1937; Iva (L. Vokrová-Ambrosová): Veliký idealista, Čin 1937 ■.

dh

Václav Fiala (1)

* 15. 7. 1896 Praha

† 25. 6. 1980 Praha

Malíř a grafik, autor cestopisných próz.

S rodiči (otec byl inženýrem) přesídlil do Ruska, žil v Charkově, pak na Krymu. 1910–11 studoval na soukromé malířské škole ve Vídni, pak se vrátil do Charkova, kde absolvoval 1915 střední výtvarnou školu a získal diplom profesora kreslení, rýsování a krasopisu. Ve studiích pokračoval na malířské akademii v Petrohradě (Leningradě), nedokončil je však, neboť byl povolán k vojsku; jako voják projel Rusko, Sibiř a Mandžusko. 1919 žil ve Vladivostoku, kde vstoupil na univerzitu a zároveň působil jako učitel kreslení na dívčím gymnáziu. 1920 odejel s manželčiny bratrem, malířem a básníkem D. Burljukem, do Japonska, kde také vystavoval. V zimě 1920 žil na Boninském souostroví v Tichém oceáně, později v Jokohamě, Tokiu (1921 vystoupil na Fudžijamu). 1922 se vrátil přes Čínu, Singapur, Cejlon, Aden, Port Said do Prahy, kde 1923 vstoupil na Akademii do speciálky M. Švabinského. 1926 ji absolvoval, 1927–28 žil rok v Paříži jako stipendista. Potom pobýval v Itálii (1930), na Slovensku a Podkarpatské Rusi (1936–37). Od 1938 působil v Praze. Jeho syn je historik výtvarného umění Vladimír F. (* 1922).

Drobné F. prózy mají ráz doprovodných textů k autorovým dřevorytům. Líčí jeho pobyt v Japonsku (*Zahrada Ueno*), výstup na Fudžijamu, zážitky z cesty do Řecka. Kniha *Kaaran-tamo* je románovým zpracováním deníku ruského cestovatele N. N. Miklucho-Maklaje z pobytu na Nové Guineji. Rozsáhlá je F. činnost ilustrační (česká, ruská i orientální literatura), je také autorem řady portrétů českých spisovatelů (J. Wolker, S. K. Neumann, J.

Václav Fiala (2)

* 16. 11. 1896 Slaný

† 11. 4. 1963 Prosečnice (Krhanice-P.)

u Benešova

Novinář, autor cestopisných knih, esejů a historických prací.

Základní školní vzdělání získal ve Slaném, kde navštěvoval do 1914 i gymnázium. Vypuknutí války ho zastihlo v Kyjevě při návštěvě rodičů, kteří zde žili od 1912; v Kyjevě byl též internován. Maturitu složil až po návratu do vlasti 1918 ve Slaném. 1918–22 studoval na filoz. fakultě v Praze historii a literatury (doktorát 1924 prací *Slaný v letech 1618–1632*). Od 1923 byl redaktorem Centropressu v Praze, 1926–27 korespondentem Prager Presse a Centropressu ve Varšavě, kde se mj. významně podílel na propagaci české hudby. Po návratu do Prahy (1928) byl vedoucím redaktorem Centropressu a od 1937 jeho šéfredaktorem. Po 1945 pracoval jako redaktor Pragoressu, od 1949 byl v invalidním důchodu. Literárně zpracoval své cesty do Dánska, Nor-

ska a Švédska 1932 a 1934 i cestu na Balkán 1938.

Z F. prací dosáhla výrazného úspěchu kniha cestopisných črt *Země fjordů a ság*, v níž autor vedle popisu cesty zachytil i některé zvláštnosti v životě obyvatelů Dánska, Norska a Švédska, vytvořené odlišnou kulturou těchto zemí; rozsáhlá historická i kulturní průprava F. umožnila, aby tento záměr sledoval i v drobných detailech. Stejně koncipoval F. i knihu o cestě na Balkán, popisující trasu ze Záhřebu do Sofie a Istanbulu. Ze studia severské kultury vznikly i další práce, připomínající mj. i její souvislosti s kulturou českou: fiktivní korespondence S. Kierkegaarda, črty o životě E. Griega a J. Sibelia (*Trojzvuk*) a dialogizovaný výklad Kierkegaardovy filozofie (*Příkaz a skutek*). V obsáhlé studii *Soudobé Polsko* využil F. svých detailních znalostí polského politického života. Všechny F. cestopisné knihy jsou podloženy rozsáhlou znalostí přírody, historie a kulturních dějin.

PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo; Českosl. republika; Elektrotechnik (o gramofonových nahrávkách); Lid. noviny; Nár. listy; Nár. osvobození; Nár. práce; Radioamatér (o gramofonových nahrávkách); Salón, Zahraniční politika. ■ **KNIŽNĚ.** *Původní práce*: Slavný v letech 1618—1632 (hist. studie, 1925); Soudobé Polsko (studie, 1936); Země fjordů a ság (cestopis, 1940); Poražená Francie (Rp 1940, rozšíř. vyd. 1941 s tit. Na křížovatce nových dějin); Příkaz a skutek (E 1944); Trojzvuk (EE 1945); Věčný epos Balkánu (cestopis, 1947). — *Překlad*: P. N. Někrasov: Od carského orla k rudému praporu (1926, se Z. Knittlem). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Desetiletí Československé republiky (Varšava 1929). ■

LITERATURA: Bka (J. Bečka): ref. Soudobé Polsko, LitN 1936/37, č. 15; Č. (V. Červinka): ref. Poražená Francie, Zvon 1940/41; G. Pallas: ref. Země fjordů a ság, LidN 2. 2. 1941; A. Ringheim: Švédské poznámky k českému cestopisu, Nár. práce 16. 2. 1941; Kp.: Německá kritika Fialova skandinávského cestopisu, LidN 3. 3. 1943; f.: ref. Na křížovatce nových dějin, LidN 7. 3. 1943; ■ ref. Trojzvuk: A. Kolman, RP 16. 12. 1945; J. Popelová, Práce 17. 1. 1946 ■; ■ ref. Věčný epos Balkánu: G. Pallas, Svob. noviny 14. 6. 1947; F. Hampl, Kult. politika 1947/48, č. 16; VL, PL 25. 7. 1947; jp. (J. Pilař), Zeměd. noviny 11. 12. 1947 ■.

dh

Mořic Fialka

* 30. 10. 1809 *Písek*

† 13. 6. 1869 *Krakov* (Polsko)

Překladatel beletrie, autor cestopisných črt, zahraniční dopisovatel českých periodik. Jeden z prvních uváděl do české literatury prózu Ch. Dickense.

Otec František F., lékař; M. F. byl pokřtěn Mauritius Marcellus Henricus. Studoval na staroměstském gymnáziu v Praze, 1824 vstoupil dobrovolně jako kadet do pražského 28. pěšího pluku. Bylo mu přitom dovoleno dokončit gymnázium, snad studoval i filozofii. Postupně si osvojil dobrou znalost angličtiny, franštiny, italštiny, slovanských jazyků, studoval i arabštinu. V rozmezí 1830—59 praporčík až podplukovník. 1838—43 byl učitelem češtiny na vojenské akademii ve Wiener Neustadt (přátelství s T. Burianem, korespondence s ním), potom byl opět u svého pluku v Praze a Terezíně. Od června 1848 byl v Praze ve vojsku, které obléhalo Prahu, v bojích u Běchovic prý zachránil život mnoha dobrovolníků vracejících se z Prahy. V říjnu 1848 se účastnil tažení na Vídeň, od prosince 1848 do srpna 1849 bojů v Uhrách. Po válce byl s plukem přeložen do Vorarlberska, od 1850 byl posádkou v Rastattu, střídavě pobýval i ve Vídni a v Praze. Na jaře 1859 byl povýšen do šlechtického stavu a jmenován místním velitelem posádky v Tridentu, v listopadu 1860 přeložen k místnímu velitelství do Mantovy, na podzim 1862 do Krakova (1863 přisedící válečného soudu nad polskými povstalci). 1864 byl jako plukovník penzionován. Po celou dobu vojenské kariéry se hlásil k české národnosti. Měl rakovinu žaludku, pohřben byl v Krakově.

Hlavní literární význam F. je v jeho překladech z Ch. Dickense, které knižně vydával od poloviny 40. let. Dobový kritika oceňovala na nich věrnost originálu. Časopisecky uveřejnil překlady básní ze sbírky V. S. Karadžiče a z lidové srbské prozaické slovesnosti, do němčiny překládal slovanské lidové písně. Jeho publicistické příspěvky (cestopisné črty, úvahy, pojednání, zprávy, literární a kulturní referáty, drobné příspěvky národopisné, statistické a zeměpisné) se týkají hlavně jihoslovanských národů; do Národních novin 1848—49 psal zprávy z bojišť; ve vojenských časopisech na poč. 70. let stati o vojenství. Propagoval myš-

lenku dorozumění a kulturních styků mezi Slovany. Psal též cestopisy z Čech a ze Slovenska (styk se slovenskými spisovateli), všímal si, jak cizina zná a hodnotí českou literaturu, otiskl několik svých zápisů lidových písní. V soukromých dopisech z předrevolučních a revolučních let zaznamenával příznačné dobové projevy. Chystal spis o válečných zásluhách Slovanů rakouského mocnářství.

ŠIFRA: M. F. ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (1846); Květy (od 1839); Nár. noviny (od 1848); Ost und West (od 1837); Pokrok (od 1868); Světozor (od 1867); Vesna (od 1851); Vídeňský deník (od 1851); Vlast; Žižka. ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: Ch. Dickens: Oliver Twist (1843 a 1844) + Štědrý večer (1846) + Zvony (1847). ■ KORESPONDENCE: T. Burian: Na památku M. F. (úryvky z dop. 1844–48), Květy 1869; F. Čenský: Z dob našeho probuzení (též vzáj. koresp. T. Burian — M. F., 1875). ■

LITERATURA: an. (J. M. Hurban ?): Slovo o cestopisu pana F. po Slovensku, Květy 1840, s. 61; ■ ref. F. překlady z Ch. Dickense: F. Doucha, Čes. včela 1843; K. B. Štorch, Květy 1846, s. 120 a 532; K. Havlíček, Pražské noviny 1846, č. 14 a 86 ■; ■ nekrology (an.): Květy 1869, s. 199; NL 17. a 21. 6. 1869 ■; J. J. Kořán: M. F., Světozor 1869; F. Frýdecký: Major M. F. ..., Zvon 1917/18.

Růžena Fikejzlová viz in Jiří Baum

Eduard Fiker

* 21. 11. 1902 *Praha*

† 3. 3. 1961 *Praha*

Autor detektivních a dobrodružných románů, divadelních a rozhlasových her, filmový scenárista.

Pocházel z rodiny učitele, který po ztrátě sluchu pracoval jako úředník. V Praze studoval E. F. reálku (mat. 1920) a na technice 8 seme-

strů strojní a elektrotechnické inženýrství. Přitom se zabýval studiem jazyků a hudby. Stal se kapelníkem studentského orchestru, později působil jako houslista v divadle. Od 1938 byl šéfredaktorem Rozruchu až do zastavení časopisu za protektorátu (1942). Potom pracoval jako scenárista ve filmu a spisovatel z povolání.

F. psal dobrodružnou a humoristickou prózu, jeho doménou však byla detektivka, jejíž postupy dovedl také uplatnit jak v jiných žánrech (divadelní a rozhlasová hra, filmové scénáře *Krok do tmy*, *Třináctý revír*, *Na konci města* aj.), tak na poli jiných románových druhů (fantastického: *Čičač*, humoristického: *Slaná růže*, *Paklíc*). Psal detektivky ovlivněné anglickou detektivní literaturou, které někdy lokalizoval do anglického prostředí (*Paní z šedivého domu*, *Noc na Arnwaysu*). Na českou detektivní beletrii navazoval příběhy zaměřenými na obraz pražské periferie (*Zinková cesta*). Několik románů z období budování socialismu (*Zlatá čtyřka*, *Série C-L*) bylo pokusem obhájit existenční právo detektivního žánru i nadále tím, že napínavý příběh reflektoval současnou společenskou realitu.

mo

PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo (leden 1924 Hlad po epice); Film a doba (1954); Lid. demokracie; Mladý hlasatel; Mladá fronta; Politika; Právo lidu; Rozruch; Světozor (1934 román *Třetí bůžek*. The House on the Eighth Mile). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Ochránce nebohých (R 1933); Bílý kříž (R. 1934); Černé údolí (R 1934); Černý víchř (R 1934); Morová sedmička (R 1934); Noc na Arnwaysu (R 1934); Šest nesmrtelných (R 1934); Bratři ztracených úst (R 1935); Dech šibenice (R 1935); Světlo z pekla (R 1935); Voskový les (R 1935); Zlatý úsměv (R 1935); Nejdřív já! (R 1936); Neklopit! (R 1936); Stráž na Psí skále (R 1936); Bič severozápadu (R 1937); Černý blesk (R pro ml., 1937); Mrtvý zvon (R 1937); Papírová hora (R 1937); Prodavač pokání (R 1937); Slaná růže (R 1937); Žena se zobákem (R 1937); Stopy na srdci (R 1938); Tříoký jezdec (R 1938); Tři v písku (R 1938); Válka šerifů (R 1938); Země podivných mraků (R 1938); Děs všech tet (R 1939); Dvanáct nemocných (R 1939); Její hra (R 1939); 16 palců zločinu (R 1939); Tajná cesta (P pro ml., 1940); Kožený prapor (R 1940); Lovci pramenů (R 1941); Paklíc (R 1941); Paní z šedivého domu (R 1941); Patnáct zlatých vlasů (R 1941); Zločin mezi linkami (R 1941); Bratr Křepelák (R 1942); Zinková cesta (R 1942); Jeníko dobrodružství (R pro ml., 1943); Tři minuty (R 1943); Čičač (R 1944); Muž přes palubu (R 1944); Muž s kuželkou (R 1944); Blázní v láhvi (R 1945); Fantóm operety (R 1945); Grandcirkus Fernando (R

1946); Ilavský zločin (R 1946); Monsieur La Mort (R 1946); Nikdo není vinen (R 1947); Akce B (R 1952); Padělek (D 1955, i prem.); Zlatá čtyřka (R 1955); U Tří kufrů (R 1957); Série C-L (R 1958); Kilometr devatenáct (R 1960); Rozkaz 42 (R 1960); Tři detektivní příběhy (1963: Zinková cesta, Nikdo není vinen, Kilometr devatenáct); Pán stínů (R 1969). ■ SCÉNICKÝ. *Hra: Svědomí* (1960). ■ REDIGOVAL *knižníci: Knihy nové generace* (1937–45). ■

LITERATURA: F. Jakubův: ref. Fantóm operety, Zinková cesta, Lid. demokracie 15. 5. 1946; vop (J. Vopařil): ref. Ilavský zločin, NO 22. 3. 1947; ■ ref. Zlatá čtyřka: Z. Mráz: Pokus o dobrodružný román, HD 1955; Z. Fábera, LitN 1955, č. 17; P. H., Kulturní život 1958, č. 32 ■; ■ ref. Padělek: J. Rodr, Pochodeň 1955, č. 91; M. Obst, Divadlo 1956 ■; Z. Mráz: ref. U Tří kufrů, Květen 1957; ft (Z. Frýbort): Kus historie české detektivky, Mladá fronta 18. 3. 1959; ■ ref. Série C-L: O. Sus, HD 1959; (hp), Kulturní život 1959, č. 10 ■; M. Hájková: Za E. F., Plamen 1961; M. Vachule in E. F.: Tři detektivní příběhy (1963); gs (O. Sus): K nedožitým šedesátinám..., Kult. tvorba 1963, č. 22; O. Neveršilová: E. F., Kulturně politický kalendář 1967 (1966); J. Kuchynka: Čeští Wallaceové a plzeňští zvlášť, Pravda 5. 7. 1969; V. Nezkusil: ref. Nejdřív já, Zlatý máj 1970.

dh

Josef Filgas

* 16. 10. 1908 *Chropyně* u Kroměříže

Prozaik píšící též pro děti, autor rozhlasových prací, novinář, básník; většina jeho prací je situována na Ostravsko.

Syn dělníka Vítkovických železáren (rodiče se krátce po jeho narození odstěhovali do Ostravy), po absolvování měšťanské školy se vyučil pekařem (1925) a poté pracoval v nejrůznějších oborech: v koksovně, válcovně, jako pomocný dělník na stavbě a v elektrárně, jako kamelot (část svých životních osudů zachytil v autobiografické próze *Cesta do neznáma*). Po ukončení vojenské služby (1930) se vydal pěšky na cestu do Francie, po návratu začal publikovat reportáže a fejetony v *Dělnickém deníku*. Až do 1935 byl bez zaměstnání, potom se živil novinářskou prací a příspěvky pro os-

travský rozhlas. 1937 začal vydávat měsíčník *Havířská neděle* (od 1939 pod názvem *Ostravská neděle*, od 1941 *Rodná země* slovem i obrazem, téhož roku zastaven). Na podzim 1944 byl nasazen jako pomocný dělník, po osvobození pracoval jako úředník Zemského národního výboru v Ostravě, od 1946 byl spisovatelem z povolání a externím redaktorem deníku *Nová svoboda*, 1950–51 redaktorem závodního časopisu *Jiskra*, 1951–55 redaktorem *Nové svobody*, 1955–71 redaktorem týdeníku stavbařů *Nová Ostrava* (závodního časopisu n. p. *Bytostav*).

Většina F. prací vznikala jako bezprostřední výraz životních zkušeností a pozorování ostravského proletáře a dělnického žurnalisty. Tím byl dán jejich převážně dokumentární charakter. V reportážích podával F. svědectví o době krize a nezaměstnanosti (*Zapomenutá Ostrava*, pův. cyklus reportážních fejetonů psaných ve 30. letech pro rozhlas) a později o budování socialistického Ostravska; autentickou výpovědí, jež staví na faktech, aniž usiluje o jejich výraznější umělecké ztvárnění, jsou i jeho romány a příležitostné verše. Pro mládež psal pohádkové příběhy a prózy námětově těžící z autopsie (*Cesta do neznáma*) a z rázovitého hornického prostředí (vyprávění o důlním koníkovvi *Koníček Ivánek*). Je též autorem rozhlasových her (*Morová rána*, 1946, *Bylo nás pět*, 1948, *Vítr ze zámoří*, 1948).

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Jan Baran, Jan Kresta, Ondra Foltýn, Vagus; -as. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Červený květ* (od 1959); *Čes. slovo* (od 1933; t. r. reportáže Vagus bloudí Evropou, 1936 Vagus hledá práci); *Dělnický deník*; *Duch času* (1936 román *Kolonie*, první verze románu *Stín šachty*); *Havíř* (od 1933); *Havířská neděle* (od 1937); *Jiskra* (od 1950); *Lid. noviny* (od 1934); *Lit. noviny* (od 1935); *Mateřídouška*; *Nová Ostrava* (od 1955; 1967–69 nová verze rep. Vagus bloudí Evropou); *Nová svoboda* (od 1947); *Nový život* (od 1952); *alm. Oheň* (1964); *Ostravská neděle* (od 1939); *Práce*; *Rodná země* slovem i obrazem (1941). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie: Narodil se...* (B 1934); *Marieta* (R 1936); *Maminko, na shledanou* (BB, P 1937); *Mezi bráškami* (P pro ml., 1939, přeprac. vyd. 1976); *Stín šachty* (R 1940); *Koníček Ivánek* (P pro ml., 1942); *Padala rosa* (BB 1942); *Bráška Lajdáček* (P pro ml., 1943); *Brásci v Modré zemi* (P pro ml., 1944); *Chléb ze železa* (R 1944); *Přišel a zvitězil Lenin* (B 1945); *Nikdy víc válku* (BB, PP 1947); *Cesta do neznáma* (R pro ml., 1948); *Ploština v plamenech* (kronika *Partyzánské brigády Jana Žižky*, 1948, s V. Vaňákem); *Zapomenutá Ostrava* (RpRp, FF 1948);